239803

B.
/

Sch. Bab. ord.
833 a) 3551i

INSTITUTIONES
LINGVAE
HUNGARICAE,

IN

USUM EORUM, QUI LINGVAM HANC PROPRIO MARTE CONDISCERE CUPIUNT,

METHODO PROPRIA,

EX INDOLE HUJUS LINGVÆ, AC PRINCIPIIS PHILOLOGIÆ SUBLIMIORIS DESUMPTA,

PROPOSITAE

per

JOANNEM MIKUSAY,

LINGVAE ET LITERATURAE HUNGARICAE IN R. ACADEMIA ZAGRABIENSI PROFESSOREM P. O. JUR. ITEM F. U. CAUSARUM PER I. R. HUNGARIÆ ADVOCATUM.

Zagrabiae,
Typis Francisci Suppan, C. R. pr. Typographi ac Bibliopolæ.

Quot lingvas calles, tot personas vales.

Proverbium.

M. N. MUZEUM KÖNYV-E TÁRÁBÓL

M. N. MUZEUM KÖNYV-E TÁRÁBÓL

239803

R 1965

Lector Benevole!

In causam communis illius persvasionis, imo querelæ „lingvam hungaricam nullatenus ex libris condisci posse“ inquirens, non aliam, penes tantam hujus lingvae regularitatem, atque eo ipso facilitatem, invenire potui causam: quam quod nullus auctorum systema suum indoli hujus lingvae bene accommodaverit; aut saltem illam plene exhauserit. Quamvis enim jam innumera, ut ita dicam, in hoc merito existant opera, magna secus diligentia conscripta: quia tamen alii, naturæ hujus lingvæ non satis gnari, spiritu imitatorio, et modo prorsus servili, lingvæ latinæ sese plus debito conformarunt; alii magis jam indolem lingvæ perspicientes, brevissimis structuram ejus exhaurire voluerunt opusculis: hinc sequi nil aliud poterat, quam ut in discente erronea illa superius attacta, vel excitaretur, vel magis confirmaretur opinio. — Defectum itaque hunc suppleturus, praesens edere constitui opus, ex quo, licet illud jactatorum „methodus lingvam intra trimestre spatium addiscendi“ promittere nequeam: cum hoc magis ab individuali discentis capacitate et applicatione pendeat: tuto tamen spondere ausim, Te non modo cognitionem lingvæ hungaricae facillime, et fundatissime assecuturum; sed et structuram illius internam adeo perspecturum, ut brevi judicem in ejusdem agere possis negotiis. Opus hoc, ut mox obser-

vabis, leges quidem lingvae in maxima proponit generalitate; ne tamen vel ideo discenti obscurum evadat, ita compilatum est: ut multitudine exemplorum, vim legum, generatim prolatarum, una in maxima exhibeat specialitate. Dialectum eam secutus sum, qua Verseghy, quave major pars utitur Hungariae, ideo: quod illa principiis philologicis in fusiore opere meo manuscripto evolutis, genioque ac indoli lingvæ hung. magis omnino, quam Révaiana correspondere videatur. Ne tamen vel per id defectum in opere, quod omni respectu completum cuperem, committam, proponam et hanc: quin imo prolatis pro et contra argumentis, arbitrio cujusvis relinquam, eamdem sequi vel respuere. Dialectus quidem hæc, ut prævideo, plures contra me initio, quam olim Verseghium, concitabit adversarios; sed causæ meæ justitiæ, sinceroque Patriotarum, lingvam suam colendi studio confisus; eo majorem ipsorum partem, adducendis per me rationibus dispositum iri persvadeor: ut plus illis, quam Révaio, venerandaeque secus deferant antiquitati. — Cæterum de valore operis hujus convictus, illud omnibus, et discere, et se magis perficere volentibus, commendare sustineo, utque quivis optatum suum scopum ope ejus assequatur, sincero animo precor.

Zagrabiæ die 1. *Sept.* 1833.

AUCTOR.

Introductio.

§. 1.

Quid ad id requiritur, ut quis lingvam aliquam calleat? — Requiritur 1.) ut voces illas, ex quibus lingva coalescit, noscat. 2.) ut eas juxta proprias lingvæ leges immutare, seu declinare, conjugare ...; et 3.) juxta easdem leges etiam voces illas in constructionem cogere sciat.

§. 2.

Quæ scientia leges lingvæ proponit, et quibus ea partibus debet constare? — Scientia illa, quæ voces lingvæ cujusdam, earumque immutandarum et in dictionem connectendarum leges proponit, *Grammatica* vocatur

Hæc juxta præmissa 3. Partibus constare deberet, utpote 1-a quæ evolvat regulas inflectendarum vocum; 2-a quæ doceat voces etiam nondum notas et auditas proprio marte formare; 3-a denique ostendere debet modum voces in sermonem construendi.

§. 3.

Quia tamen jam medio lingvæ non tantum intelligere, sed et loqui volumus, quin imo et scribere, non secus ac ope scripturæ lingvam ipsam condiscere: hinc 3. dictis partibus 4-a, quæ enunciationis ac scriptionis leges proponat, præcedere debet. — Sit itaque

PARS I.

De Literis, earumque Enunciatione et Scriptione.

§. 4.

Quid Literæ, et qualibus Hungari utuntur, item quæ sunt illæ? — Literæ sunt signa, quibus voces exscribimus. Sunt autem sequentes mutuo plerumque a Latinis acceptæ:

a, á, b, d, ds, dz, e, é, æ, ǽ, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, ts, tz, u, ú, ü, ű, v, z, z'.

Nota. Literæ: c, q, w, x, y, in latino alphabeto occurrentes hinc deesse vides, quia harum sonum nos conjunctione aliarum literarum exprimimus. Quod tamen eo non obstante longe major numerus earum hic, quam in latino alphabeto compareat, causa est, quod lingva hungarica omnes illos sonos simplices una possideat, quos reliquae lingvae europeae divisos habent. — An vero omnes hae literae simplices omnino sonos exprimant, non vacat multis disputare.

§. 5.

Quæ divisio Literarum? — Literæ 1) aliæ *vocales* sunt, uti: a á, e é, æ ǽ, i í, o ó, ö ő, u ú, ü ű; reliquæ *consonæ* audiunt. — 2.) Aliæ *minores* sunt, quales superius cernuntur; *majores* aliæ sicut ex latino Alphabeto nemini ignotum est. — 3.) *Cursivæ* aliæ, quæ nempe calamo solent exarari; aliæ *typicæ*, quæ prelo formantur.

Nota. Diphthongos lingva huncarica non nosceit, et licet non raro concurrant ei, æi, éi, iæ, ié, ia, tamen illas in unam syllabam non contrahit. Caeteroquin diphthongi, si fas est dicere, inane commentum sunt, et nulli rationabili usui seu distinctioni inserviunt, quia si in his: *pœna*, *cœna*, *præceps*, *cœcus*, *æ* et *œ* eumdem sonum habent, quem in his: *pene*, *celo*, *precor*, *cera* simplex *e*, tunc non video, cur ibi diphthongus, hic vero simplex vocalis scribenda est. Aliud est in lingva germanica, ubi studio retinendae in derivatis radicis *a* in å, *o* in ő, *u* in ű commutatur.

§. 6.

Quæ divisio vocalium? — Vocales ipsæ 1.) vel sunt *breves*, quæ in sermone celeriter enunciantur, vel *longæ*, quæ duplo diutius protrahuntur, e. gr. *nád* - naad, *nép* - neep - - - Longæ a brevibus quoad formam solo accentu, quoad sonum vero sola diuturnitate differunt. — 2.) Aliæ *crassæ* dicuntur, sicut sunt *a á*, *o ó*, *u ú*; aliæ tenues, seu *æ ǽ*, *ö ő*, *ü ű*; denique aliæ *communes*, uti sunt: *i í*, *e é*.

Nota. Divisio hæc postrema quidem ex genio lingvae hung. est petita, sed de caetero discenti non magno usui est. Ille nempe est genius lingvæ hung., quod crassas vocales cum crassis, tenues cum tenuibus conjungat, et tantum communes patiuntur utriusque generis sonos in eadem voce e. g. *ital*, *irat*, *gyertya*, *leány*, *dézˈa*, *fazék*---qui quidem genius summo discentis commodo est, non enim tam frequenti errandi periculo obnoxius fit, e. g. in hac voce: *tsalhatatlanság*, si liceret utriusque generis vocales miscere, jam non scires, an debeas dicere: *tsalhetotlunsig*, an *tselhatitlönsüg*---? Neque vero hoc cacophonia potest dici, quia certe non video, cur hæ variegatae (tarka) voces posteriores, pulchriores essent illa priore uniformi.

§. 7.

Quæ divisio Consonarum? — Hæ 1.) vel sunt *duræ*, quæ sonum numquam mutant, v. g. *b*, *g*, *k*, *f*; vel *emollibiles*, quæ accedente litera *j*, vel *y*, alium obtinent sonum, uti sunt: *d*, *l*, *n*, *t*. — Aliæ 2.) *simplices* sunt, quæ unico charactere scribuntur, uti: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z; aliæ *compositæ*, quæ ex pluribus coalescunt, uti omnes reliquæ consonæ in Alphabeto occurrentes.

Nota. Literas compositas necessitas peperit, cum enim Hungari assumta a Latinis Religione Christiana, ipsas etiam literas, desertis suis, ne vel hoc ex ethnicismo superesset vestigium, assumpserint, contigit ipsis, ut sterile latinum alphabetum ipsis non sufficeret, deberentque ipsas

vocales novis signis, uti *ö ü* et *ő ű*. Consonas vero multo pluribus locupletare. Id mirum, lingvam hung. penes omnem hunc defectum literarum tam planam habere orthographiam, ut non facile aliam invenias, quæ tam parum improprie suos exprimeret sonos.

§. 8.

Quem sonum habent vocales hungaricæ? — Sonum medio literarum absolute non possumus docere, quia non est objectum visus sed auditus; possumus tamen relative, quatenus sonum vocis hung. comparamus cum sono jam noto alterius lingvæ. Itaque

1) A vel a enunciatur ut in aliis lingvis v. g. *haj* - capillus, *baj* - molestia, *vaj* - butyrum, *agy* - cranium, *vagy* - es, *hal* - piscis, moritur, *kar* - brachium, *var* - cicatrix, *zavar* - turba, *apa* - pater, *kapa* - ligo, *alap* - fundamentum, *kalap* - petasus.

2) Á vel á sonat ut protractum, seu duplicatum a, v. g. *háj* - abdomen suis, *báj* gratia vultus, *váj* - cavat, *ágy* - lectus, *vágy* desiderium, *hál* - pernoctat, *kár* - damnum, *vár*, arx, exspectat, *závár* - Riegel, *kápa* - capucium.

3) E v. e sonum in lingva latina frustra quæsiveris, in croatico: *mene*, *tebe* -- eundem invenies, v. g. *ment* - salvat, *reng* - tremulat, *zeng* - tonat, *le* - deorsum, *per* - lis, *ser* - cerevisia, *gerezd* - pars a natura designata.

4) É v. é sonat ut in croatico: *lepo* — germ. Regen — v g. *ék* – cuneus, ornatus, *ég* – cœlum, *él* – acies, vivit, *fék* – frœnum, *kék* – cæruleus, *ér* – vena, *vér* – sangvis, *tér* spatium, *még* – adhuc.

5) Æ v. æ correspondet latino *æ* vel *e* v. g. *tsæl*, techna, insidiæ, *tæst* – corpus, *læn* – linum, *fæj* – caput, mulget, *tæj* – lac, *nyær* – lucratur, *væt* – proicit, *æz* – hic.

Nota. Sonus iste ab eo literæ *e* reapse distinctus est; prout ex adductis exemplis patet, ideo etiam grammatici plerique accuratum inter hos sonos discrimen facere volentes illum, quem hic per *æ* expressimus simplici *e* alterum vero quem nos simplici *e* designamus, punctato *ë* solent notare. Et hoc quidem relate ad initiantem adeo foret necessarium, ut sine hoc discrimine facillime sonos hos permutet; sed quia usus literæ *æ* et *ë* rarior est: hinc ob defectum earum in hoc opere debeo penes antiquum scribendi modum manere, tantum ubi absolute necessarium videbitur utar praemisso discrimine.

6) *Á* v. *á* sonat ut in germanico Bár, sed quia tantum in his vocibus occurrit: *há?* numquid? *ájnyæ!* admirantis et dolentis exclamatio, *háj háj!* compatientis, item in corruptis: *kád*, ipse, Ёr, *ámegyek*, elmegyek, abeo...ideo sufficiat hic attigisse.

7) I v. i. sonat ut in aliis lingvis v. g. *in* – nervus, *ing* – indusium, *nyil* – sagitta, *fi* – filius, *liszt* – farina, *pint* – duæ mediæ, *kints* – thesaurus.

8) Í v. í nihil aliud est, quam prolon-

gatum *i* v. g. *ír* – emplastrum, scribit, *íj* – arcus, *víg* – lætus, *dísz* – decus, *tíz* – decem, *szív* – cor, *rígy* – gemma arboris.

9) O v. o. sonus notus est ex aliis lingvis v. g. *bor* – vinum, *kor* – ætas, *sor* – ordo, *bot* – baculus, *orom* – cacumen, *korom* – fuligo, *tok* – capsa, piscis antaneus, *por* – pulvis, *tor* – convivium funebrale.

10) Ó v. ó sonat ut prolongatum *o*, v. g. *orsó* – fusum, *borsó* – pisum, *korsó* – urceus, *koporsó* – tumba, *só* – sal, *hó* – nix, *ló* – equus, *pók* – araneus, *lóg* – oscillat.

11) Ö v. ö sonat ut in gallico: *le feu*, *heureux*, *le coeur* – – v. g. *örök* – æternus, *ökör* – bos, *öl* – orgya, sinus hominis, *öböl* – sinus maris v. vasis, *tök* – cucurbita, *dög* – cadaver, *rög* – gleba indurata, *kör* – circulus.

12) Ő v. ő est prolongatum *ö* v. g. *őr* – vigil, *tör* – jaculum, *őz* – capreolus, *gőz* – vapor, *ősz* – canus, *szö* – texit, *bö* – amplus, *lö* – jaculatur, *tö* – acus, radix, *döl* – invertitur, *bör* – pellis, cutis.

13) Ü v. ü sonat ut *u* in gallico, vel *ü* in germanico e. g. *sü* – levir, *rüh* – scabies, *düh* – rabies, *üveg* – vitrum, *süveg* – cassis, *üreg* – caverna, *ürge* – sciurus, *ürügy* – prætextus, *ügy* – negotium, sors, *ük* – avia, *üst* cacabus, *füst* – fumus.

14) Ű v. ű est protractus sonus de *ü*, v. g. *tűz* – ignis, *szűz* – virgo, castus, *bűz* –

fœtor, *tür* - tolerat, *bürü* - ponticulus ex una trabe, *sürü* - densus, *üröm* - absynthium.

Nota. Quo quis subtiliora habet organa loquelae, eo praemissas vocales purius et distinctius profert, et confundere unam cum alia in culto sermone non licet. Plebea est illa observatio, quasi inter *a* et *o* medius quispiam sonus intercederet, talis enim ad summum ab illo observatur, qui loco: *alma*, *szalma*, *ómo*, *szómo*, et loco *elment*, *elhalt*, --- *èment*, *èhót* --- dicunt.

§. 9.

Quem sonum edunt Consonæ simplices hungaricæ?

1) B v. b sicut in aliis lingvis, demta germanica, v. g. *bab* - faba, *aba* - vilis, *baba* - pupa, *bába* - obstretrix, *hab* - unda, *láb* - pes, *seb* - vulnus, *bör* - pellis, *bér* - merces, *eb* - canis.

2) D v. d æque ut in aliis lingvis, sed demta germanica, v. g. *nád* - arundo, *duda* lyripipium, *dada* - vetula, *ad* - dat, *halad* - proficit, *dall* - tonus (Arie), *dér* - pruina, *dob* - tympanum.

3) F v. f ut in aliis lingvis e. g. *fa* - arbor, lignum, *fal* - paries, *far* - clunes, *kofa* vetula, *fáj* - dolet, *faj* - species, *kefe* - setaceus, *büfög* - eructat.

4) G v. g. ut in aliis lingvis præter germanicam v. g. *gát* - obex, *gége* - guttur, *gágog* - more anseris clamat, *gög* - fastus, *gaz* fæx, *horog* - uncus, *gyalog* - pedes.

5) H v. h æque ut in aliis lingvis v. gr. *had* – bellum, *hal* – piscis, *méh* – apis, *juh* – ovis, *hah*! – heu! *bohó* – stupidus, *suhog* – sibilum facit, *puha* – molle v. elasticum.

6) K v. k ut in latino *c* ante *a*, *o*, *u*, v. g. *kék* – cæruleus, *kar* – brachium, *kár* – damnum, *kés* – culter, *rák* – cancer, *kakas* – gallus gallinaceus, *káka* – juncus.

7) L v. l æque ut in aliis lingvis e. g. *lap* – planum, *láb*, pes, *liba* – pullus anserinus, *lép* – viscus, *él* – vivit, acies, *fél* – timet, *lélek* – anima, *legel* – pascitur.

8) M v. m ut in aliis lingvis, v. g. *mű* – ars, *mag* – semen, *makk* – glans, *mák* – papaver, *majom* – simia, *verem* – scrobs, *ma* – hodie, *álom* – somnium.

9) N v. n ut in aliis lingvis e. g. *nép* – populus, *ni* – ecce, *szén* – carbo, *vén* – senex, *nap* – dies, sol, *ének* – cantilena, *én* – ego, *panasz* – querela, *hang* – sonus.

10) P v. p sonat ut in aliis lingvis demta germanica, v. g. *Pap* – sacerdos, *pép* – pultis, *paputs* – crepida, *pípa* – vasculum pro fumatione, *paripa* – sonipes, *apa* – pater, *púp* – umbilicus.

11) R v. r non aliter enunciatur ac in aliis lingvis v. g. *rév* – portus, *raj* – examen, *sereg* – exercitus, *kerék* – rota, rotundus, *henger* – cylinder, cylindricus, *berek* – lucus.

12) S v. s habet sonum semper eum, quem germanus literis *sch*, croata *sh* expri-

mit, secus ac in lingva latina, v. g. *sas* - aquila, *sás* - carex, *sáska* - locusta, *sisak* - cassis, *vas* - ferrum, *mese* - fabula, *vese* - ren, *fïsű* - pecten.

13) T v. t ut in aliis lingvis præter germanicam, v. g. *tát* - os aperit, *tart* - servat, *tilt* - inhibet, *tál* - discus, *rét* - pratum, *vét* - offendit, *vet* - proiicit, *tölt* - implet.

14) V v. v ut in aliis lingvis, præter germanicam, v. g. *szív* - cor, *kéve* - manipulus. *kevély* - superbus, *ví* - luctatur, vad - fera, *vád* - querimonia, *vég* - finis, *teve* - camelus.

15) Z v. z sonat ut s in latinis: *mensa*, *musa*, *pisum*, *saccus* --- v. g. *zár* - clausura, claudit, *zúz* - stomachus, ingluvies, *víz* - aqua, *íz* - sapor, *tíz* - decem, *váz* - sceleton, *zaj* - tumultus.

Nota. Si quis sub conceptu consonæ simplicis illam intelligit, quæ unico motu lingvae vel labiorum editur: non dubitat is etiam has tales esse, quas mox sub nomine compositarum recensebimus tantum eo respectu, quod pluribus exprimantur characteribus, compositæ dici possunt. Optandum sane foret, ut loco earum quantocyus simplices characteres assumantur, sed in vocibus duntaxat radicalibus, nam in derivatis retinere etymologia svadet.

§. 10.

Quomodo sonant Consonæ compositæ?

1) Ds v. ds sonat ut *g* in italicis: *giurno*, *mangiare*, v. g *findsa* - phiala, *ándsa* - lan-

cea, *bandsal* – strabo, *dsida* – hasta, *hadsér* satelles. Vix in pluribus vocibus occurrit, ideo non meretur ut novo simplici charactere scribatur, eo magis, quod literæ hæ componentes, aut *d* et *z'* perfecte sonum ipsius exprimant.

2) Dz v. dz sono, literis componentibus conveniente enunciatur, v. g. *madzag* funiculus, *jádzik* vel *játszik* ludit, *ödzeni* ferrum indurare, *bodza* sambucus, *kérödzik* ruminat.... Aeque in paucissimis vocibus occurrit, ideo novo charactere non indiget.

3) Gy v. gy occurrit copiosum in lingva Slavorum superioris hungariæ uti **ď'je, rod'ina, pod'jme**, – – In croatico circiter *Ladja*, *rodjen*, *medya*, *naredyenye*, *mosgyani*, *dogodyaj*. Pro aliis nationibus est durissimus bolus, ideo exerceat se discens in similibus: *gyáva* unbeherſich, *gyöz* vincit, *gyep* cespes, *tágy* mollis, *vágy* desiderium, *gyenge* debilis, *gyöngy* gemma, unio, *nagy* magnus, *agy* cranium, *agya* pistillum rotæ currulis, *megye* districtus, *gyász* vestis lugubris, *gyóts* tela subtilior, *úgy* ita, *húgy* urina

4) Ly v. ly sonat ut in croatico. *Poztely*, *Polye*, *Mely*, gallico: *Soleil*, *reveil*, *canaille*, v. g. *lyuk* foramen, *bélyeg* character, *hályog* amaurosis, *pólya* fascis, quo infans ligatur, *golya* ciconia, *mély* profundus, *tégely* modulus, *személy* persona.

5) Ny v. ny sonat ut in croatico: *kony*, *dinya*, *dunya*, v g. *nyel* manubrium, *nyil* sagitta, *nyereg* ephippium, *nyúl* lepus, *bársony* byssus, *szoknya* vestis talaris, *anya* mater, *banya* senex femina, *bánya* fodina, *leány* puella.

6) Sz v. sz sonat ut latinum simplex *s* ante vocales, e. g. *szép* pulcher, *szag* odor, *száj* os, oris, *szám* numerus, *úszik* natat, *bajusz* mystax, *juhász* opilio, *beszél* loquitur, *kasza* falx, *mászik* serpit, *aszik* marcescit.

7) Ty v. ty sonat ut in croatico: *Cvetje*, *szmetje*, *netye*, v. g. *atya* pater, *bátya* frater senior, *tyúk* gallina, *bátyor* sarcina, *gátya* femorale, *kutya* canis, *kótya* licitatio, venditio sub hasta, *hártya* membrana.

8) Ts v. ts sonat ut in croatico *ch*, in germanico *tsch*, v. g. *áts* asciarius, *forgáts* sarmenta ligni, *tsap* epistomium, *tsiga* trochlea, *bitsak* cultellus, *tsúts* angulus solidus, *kátsa* anas, *vértse* vultur, *tærtsœ* præcisus, adæquatus.

9) Tz v. tz sonat ut in germanico simplex *z*, v. g. *tzövek* palus terræ incussus, *tzáf* retorsio, argumentum refutans, *malatz* porcellus, *tzél* meta, scopus, *létz* tigillum, *tzipó* libo panis, *tzipö* calceus fœminarum, *tzomb* lumbus.

10) Z' v. z' sonat ut in croatico: *Bose*, *Slica*, *Sivad*... v. g. *Törz'ök* stipes, *töz'ér*

mercator minutarius, *z'ák* saccus, *z'úp* fascis arundinis, *z'ivány* prædo, *z'ineg* tomex, *varáz'* præstigiator, *daráz'* vespa, *paráz'* favilla.

Nota. Aliqui loco *Ts*, *Tz*, *Zs*, scribunt *cz*, *cs*, *s* vel *z*, ast mihi *cs* et *cz* scribere ideo non placet, quia *c* litera in forma simplici, seu solitaria non usuatur, cecur ergo in forma composita? praeterea *c* solum exprimit sonum *tz*, ergo potius solum esset adhibendum, quam cum *z*. Quod autem *'s* attinet, hoc perperam adhibetur, quia significat *s*, *és*, nec *zs* est melius, quia in in his: *vitézség*, *igazság*, *nehézség* -- non habent sonum *zs*, optime faciunt qui *z'* scribunt,

Item. Ob tantam vocalium, consonarumque multitudinem jure peregrini redarguunt lingvae hungaricae enunciationem difficilem omnino esse, non obstante eo, quod nullus aut saltem rarissimus in illa occurrat consonarum vocaliumve concursus asperior. Ast hoc, vitium lingvae hungaricae non est, quemadmodum tali instrumento, quod plures octavas habet, quam aliud, hoc exprobrari nequit.

§. 11.

Quæ consonæ Compositis affines, et quomodo enunciantur? — Consonæ Compositis affines illæ sunt: quæ in derivatis vocibus quidem studio conservandæ radicum integritatis retinentur, sed in enunciatione aliquam modificationem patiuntur. Tales sunt:

1) *d* sequente consona *j*, v. g. *enged-j* cedas, *szalad-j* fuge, *halad-jon* proficiat,

emineat, *szid-ja* objurgat---Enunciatur vero sicut duplex *gy*, v. g. *engegygy*, *szalagygy*, *hagygya*.

2) *d* sequente consona *s*, v. g. *bolond-ság* stultitia, *szelíd-ség* mansvetudo, *imád-ság* oratio, *izzad-ság* sudor, *fárad-ság* fatigium---Enunciantur hæc ut *ts* duplicatum, v. g. *bolontság*, *szelítstség*, *imátstság*.

3) *d* sequente consona *sz*, v. g. *maradsz* manes, *haladsz* proficis, *akadsz* adhæres, *eredsz* oriris, *engedsz* cedis...sonat autem sicut duplicatum *tz* v. g. *maratztz*, *halatztz*, *szalatztz*.

4) *gy* sequente *j* v. g. *hagyjak*, *hagyjál*, *hagyjon* relinquam, relinquas, relinquat, *vágyjon* appetat..sonat ut duplicatum *gy* uti *hagygyak*, *vágygyon*.. Rarissime occurrit ob paucitatem vocum in *gy* terminatorum.

5) *l* sequente *j*, v. g. *álljon* stet, *száljon* condescendat, *sétáljunk* deambulemus, *kaszáljonak* falcent, *beszélj* discurras.. sonat ut duplicatum *ly*, ac si esset *szályly*, *sétálylyunk*, *beszélyly*.

6) *n* sequente *j*, v. g. *kanja* verres illius, *honnja* patria illius, *paplanjok* tegmentum illorum, *szappanjok* smigma illorum, *szánj* compatere, *únjuk* fastidimus...sonat ut duplex *ny*, uti *kanynya*, *paplanynyok*.

7) *s* sequente *d*, v. g. *kövesd* imitare, *keresd* quære, *mulasd* distrahe, elabi per-

mitte, *mutasd* ostende... sonat ut *z'd*, v. g. *kövez'd*, *mulaz'd*, *mutaz'd*.

8) *sz* et *z* sequente *s*, v. g. *igazság* veritas, justitia, *nehézség* gravitas, difficultas, *halászság* ars piscatoria, *vadászság* ars venatoria... sonat ut *ss*, quasi esset *igasság*, *nehésség*, *egésség*, *halásság*.

9) *t* sequente *j*, v. g. *szántja* arat illud, *sértjük* lædimus, *falatjok* eorum bolus, *boltja* fornix ejus, *hozatja* curat ferri.... sonat ut *ty* duplex, acsi esset: *hozatytya*, *falatytyok*, *vezetytyük*.

10) *t* sequente *s*, v. g. *merítse* hauriat, *tanítsa* doceat, *értse* intelligat, *mulatság* distractio, *barátság* amicitia... sonat ut duplex *ts* v. g. *merítstse*, *tanítstsa*, *mulatstság*...

Nota. Ob hoc recte discrimen solent aliqui loco *ts* in radice *cs* scribere, ubi utique duplicatum sonum non debet dare. Interim præstaret novo charactere designare.

11) *t* ante *sz*, v. g. *hozatsz*, curas ferri, *mulatsz* distrahis te, *vetsz* projicis, *emlegetsz* commemoras... sonat ut duplex *tz*, v. g. *hozatztz*, *mulatztz*.

Nota. Ratio omnium horum est, quod lingva ex prioribus consonis ad posteriores nequeat transire, quin vocem interrumpat, aut saltem observabiliter adhæreat, cogitur ergo aliqua ratione illas modificare. — Quia vero ut diximus ex concursu harum consonarum talis omnino resultat sonus, qualem attactae in alphabeto literæ compo-

sitæ habent: hinc patet orthographiam hungaricam adeo esse perfectam, ut manentibus iisdem alphabeti literis, ultro perfici nequeat, unicumque illud desideretur, ut loco consonarum *gy*, *ly*, *ny*, *sz*, *ty*, *ts*, *tz*, *zs*, novæ assumantur.

§. 12.

Quid quoad reliquarum Consonarum combinationes notandum? — De his notandum: 1) quod ex his tot combinationes possunt fieri, quot biniones prodeunt ex attactis in alphabeto 25 consonis, seu numerus Binionum $25 \times 24 = 600$. — Ast

2) Quod inter has nunquam concurrant duriores consonæ, seu quæ sine impedimento enunciari nequeunt, quales sunt: *szm*, *bk*, *ct*, *km*... adeoque debent singulæ sono ipsi proprio proferri, nec licet ullam deglutire, aut per nares mittere, vel plane unam cum alia commutare, quod germano frequenter accidit, v. g. *b* cum *p*, *d* cum *t*. — Quia vero

3) Eædem et in aliis lingvis recurrunt, et proprie in libellis *A b c*-dariis pertractari debent: hinc easdem hoc loco adferre præter scopum esset.

4) Quod tres consonæ in unam syllabam, si tamen omnes in alphabeto attactas pro simplicibus reputes, rarissime concurrant, vel nec umquam alibi, quam in imperativo. Pro hoc itaque serviet regula sequens:

5) Si in dictione imperativum abbreviare volumus, tantum finalis consona radicis, et ultima formativa enuncianda erit, v. g. *kefél-jed*, *kaszál-jad*, *vall-jad*, *küld-jed*, *üzenjed*, *szánjad*... breviter sic scribuntur: *kefél-jd*, *kaszál-jd*, *vall-jd*, *küld-jd*, *üzenjd*, *szánjd*.... enunciantur vero sic: *kefél-d*, *kaszál-d*, *val-d*, *küld-d*, *kül-d*, *üzen-d*; alioquin autem plurimi etiam sic scribunt.

§. 13.

Quæ Regulæ separandi voces? — Regulæ aliæ sunt pro vocibus *A*) Radicalibus; aliæ *B*) pro Derivativis; aliæ denique *C*) pro vocibus compositis, et quidem:

A) Pro Radicibus. 1) Si inter duas vocales una intercedat consona, hæc ad posteriorem jungitur, v. g. *ha-lom*, *ka-ró*, *kó-ró*, *ba-rom*, *mé-reg*... Ratio regulæ est usus et consvetudo Scriptorum, quia in se idem est seu scribatur: *ök-ör*, seu *ö-kör*, *gal-amb*, vel *ga-lamb*, *al-ap*, vel *a-lap*.

2) Si duæ vel plures inter vocales radicis intercedunt consonæ, una priori, altera posteriori nectitur, v. g. *mar-kos*, *for-gáts*, *hor-dok*, *dol-mány*, *ost-rom*.... Ratio est, quia lingva hungarica non tolerat duas consonas, paucissimis demtis, initio vocis, ergo nec syllabæ. Idem dicendum de duplicatis, e. g. *sal-lang*, *tsil-lag*, *kotz-tzan*, *asz-szony*, *dur-ran*, *tsat-tan*.

3) Si in medio vocis composita consona occurrat, hæc dividi nequit, ideo juxta præcedentes regulas vel subsequæ vocali, vel præcedenti nectitur, ut ex his patebit: *ösz-vér*, *ösz-tön*, *tsí-szár*, *há lyog*, *ta-nya*, *bots-kor*, *pör-z'öly*, *tör-z'ök*, *fin-dsa*, *bandsal*,... deme, *mad-zag*, *öd-zeni*.

4) Si plures vocales concurrunt, eæ in tot syllabas separari possunt, quot ipsæ sunt, e. g. *mi-é-ink*, *ti-é-id*, *fi-ú*, *le-ány*, *de-ák*, *fi-á-é*, *fi-ú-i*, *hi-ú*.

5) Nunquam licet meras consonas separare, v. g. *geri-ntz*, *do-mb*, *doro-ng*, *kong*... Ratio est, quia consona sine vocali non sonat.

B) Pro derivatis. 1) si formativa vocali incipit, et radix unica consona terminatur, hæc manet apud radicem, v. g. *ég-i*, *víz-i*, *kalap-om*, *vér-ünk*, *fog-as*.. Quia naturale est, ut ex quibus partibus vox componitur, in eas resolvatur. Arbitrium nihilominus manet liberum.

Quodsi vero radix duabus finiatur consonis, una formativæ conjungitur, v. g. *barmok*, *galam-bok*, *gon-dom*, *ron-gyos*, *sar-ka*, *köny-ves*... Quia concursus consonarum juxta genium lingvæ vitari debet.

3) Formativæ consonis incipientes, integræ separantur, v. g. *almá-nak*, *béké-ben*, nisi per elisionem tales essent e. g. *almátska*, *ruhás-tul*,... *alma-atska*, *ruha-astúl*. Adeoque

4) Etiam Compositis affines consonæ (§. 11.) separantur, e. g. *barát-ság*, *mutat-ja*, *kan-ja*, *nehéz-ség*, *ad-jon*, *tanít-sa*, *hagy-jon*, *bolond-ság*.

C) Pro Compositis. Unica deservit regula, ut videlicet: ita separentur voces uti coaluerunt, v. g. *be-trágyázta*, *el-ázik*, *meg-üti*, *láb-ér*, *láb-in*, *kard-él*, *harang-öntő*, *kolomp-áros*; *könyv-áros*... Nisi essent contractæ, v. g. *gaz-dasz-szony*, ex *gazda-aszszony*, *Aszszo-nyám* ex *Aszszony-anyám*, *hálá-datlan* ex *hála-adatlan*, sed melius: *hálátlan*, *hálátlatos*.

Nota. Non est cum his initians scrupulose detinendus, quia hæc supponunt uberiorem derivationis et compositionis, aliarumque vocis mutationum cognitionem, quam utique successive tantum acquiret discipulus.

§. 14.

Quomodo voces domesticæ communes scribendæ? — Voces domesticæ, quibus communiter in sermone utimur, vel sunt radicales, vel derivatæ: hinc aliæ regulæ respiciunt *A*) voces radicales; aliæ *B*) derivatas. Itaque:

A) 1. In radicibus generatim literæ proprio sono sumendæ sunt, nec una cum altera permutanda, quia facile aliud significaret v. g. *bor* vinum, *por* pulvis, *még* adhuc, *míg* donec, *hegy* cuspis, *högy* mons.

2) Scribantur tot et illis characteribus, quot et qui sonos, ex quibus vox coalescit, exacte exprimunt. Contractiones itaque tantum in notissimis vocibus adhibendæ, v. g. *Mgos* Méltóságos, *T.* Tudós, *Ttes* Tekintetes, *f. e.* folyó esztendő, *p. v.* példa végett ... usu discenda.

3) In vocibus radicalibus non aliæ compositæ consonæ adhibeantur, quam quæ in alphabeto adnotatæ sunt, adeoque non sunt scribenda: *djöndj*, *ljuk*, *njúl*, *gatja*, ... loco: *gyöngy*, *lyuk*, *nyúl*, *gatya*... Quia hæc duplicate sonant, ergo sensum sæpe mutarent, v. g. *atja* sonat ut *atytya*, non vero ut *atya*, quod utique aliud significat.

4) Si in ore durius sonat consona quæpiam, et quasi lingva subsistere in illa videtur, eamdem duplicare oportet, v. g. *száll*, *varr*, *toll*... secus confundi possent cum his: *szál*, *var*, *tol*.

5) In eodem casu si litera composita duplicanda est, aliqui tantum unam, alii utramque componentium duplicant v. g. *asszony aszszony*, *kottzan kotztzan*, *fettsen fetstsen*, *eggy egygy*, *parittya parittyta*. Assumtis novis characteribus differentia cessabit, eousque suum cuique sequi licet.

B) 1. Derivatæ voces generatim ita scribantur, ut tam radix quam formativa quantum possibile illæsa maneat: quia secus confusiones possent enasci in sensu deriva-

tarum vocum. Certe vitiosum est etiam in latino scribere: *Rex*, *Dux*, *Arx*... loco: *Regs*, *Ducs*, *Arcs*..., Adeoque

2) Si finalis consona in sermone emollitur, id in scriptura medio formativæ faciendum est, v. g. *lát-ja*, *üt-jük*, *szalad-j*, non vero: *lát-tya*, *üt-tyük*, *szalad-gy*.... Quia commodius est una litera scribere, et magis in oculos incidit legenti vocem esse derivatam. — Sed

3) Si duplex consona est emollienda, tunc emolliens tantum semel scribatur, v. g. *áll-jon* meg, hagy *hálljon*,... secus in radicem veniret peregrina litera. — Interim hic notanda sunt ea, quæ de formatione imperativi inferius in 2. parte dicentur.

4) In gratiam exmissæ literæ servilis *v* finalem consonam duplicare, si illam adhuc una præcedit, commoditas, et superfluitas in scribendo prohibet, v. g. *kard-dal*, *gond-dal*, *rongy-gyal*, *dorong-gal*... non enim sonant hæc in ore duplicate. Sed ni fiat, subinde confusio nascitur, v. g. *térd-el* genuflectit, *térd-del* cum genu, *tárgy-al* respicit, pro objecto habet, *tárgy-gyal* cum objecto... praesertim qui inter *e* et *æ* non faciunt discrimen v. g. *kert-el* sepit, cingit, *kert-tel* cum horto. *Pénz-é* pecuniæ, *pénz-zé* in pecuniam.

5) Dum etiam in sermone vocales studio abbreviationis expungimus, in scriptura

consonæ retinendæ videntur, v. g. *küldjd* küldjed, *mondjd* mondjad. ... Cæterum regulam hanc nullus fere sequitur, sed ita scribunt, prout exprimunt, v. g. *küld*, *mond*, *üzend*.

§. 15.

Quomodo voces Gentilitiæ et peregrinæ scribendæ? — Nomina Gentilitia immutare nefas est ex rationibus politicis, ideo:

1) Cognomina personarum more ab antiquis usitato scribenda erunt, v. g. *Georch*, *Tewrewk*, *Verseghy*, *Eurs*.... non vero *Görts*, *Török*, *Versegi*, *Örs*. Interim nomina locorum non videntur tam religiose ita scribenda esse, v. g. *Pesth*, *Zala*.

2) Ex eadem ratione Nomina Extraneorum eo, quo illi solent modo, scribenda sunt, cum et secus facile cum domesticis aliqua confunderentur. Interim cum lector non teneatur eorum orthographiam scire: hinc sub parenthesi etiam nostro more consultum erit exscribere, v. g. *Carmagnole* (Karmanyól), *Beuharnois* (Boharné)....

3) Voces peregrinæ usu receptæ, more domesticarum scribendæ sunt, quia quævis vox talibus scribenda est literis, quæ sonum ejus optime edunt, non ergo scribenda sunt: *Kreuzer*, *Groschen*, *frisch*.. loco *krajtzár*, *garas*, *friss*... Interim de harum non scri-

ptura, sed exterminatione oportet esse sollicitos. Quodsi vero

4) Vox peregrina usu recepta non est, sed eo fine tantum parenthesi clauditur, ut vocis hungaricæ forte nondum omnibus cognitæ, sensus inde eruatur: tunc omnino more originario scribenda est, quia supponitur lector magis illam, quam domesticam intelligere vocem, v. g. *szerep* (Rolle), *szerepelő* (Acteur).

§. 16.

Quando scribendum majoribus literis? — 1) Nomina propria virorum, officiorum, semper majoribus literis initialibus scribenda sunt, quia distingvenda sunt a vocibus, quibus in communi sermone utimur, sic: *Árpád*, *Hunyady*, *Király*, *Ország*, *Fejedelem*, *Ispány*, *Tábornok*, *Örnök*... Imo

2) Horum etiam Prædicata, v. g. *Magyar Király*, *Felséges Fejedelem*, *Tekintetes Al-Ispány Úr*, *Méltóságos Báró*, *Kegyelmes Uram!*...

3) Tituli Librorum, Inscriptiones.... merito majoribus literis scribenda.

4) Initialis litera magna est *a*) in principio sermonis, *b*) initio versuum, *c*) post omne punctum, *d*) in contextu etiam, dum aliena verba adducuntur, v. g. recte dicitur „*Poetam nasci debere*“ *e*) principale objectum sermonis, seu subjectum judicii, *f*)

Relativa pronomina, dum ad eos referuntur, quos honorare oportet. — Sed

5) Vocum compositarum tantum prima majori litera scribenda in omni casu, v. gr. *Róz'abimbó* non *Róz'a-Bimbó*.

6) Si composita litera debet esse major, tantum prima componens ita scribitur, v. g. *Nyitra Vármegye*, *Győr Várassa*, *Tsászár*, *Szent Pál*.

§. 17.

Quæ signa in scribendo adhibentur? — Signa pleraque communia sunt cum latinis, propria vero sunt:

1) *Apostrophus*, indicat literam aliquam deesse, v. g. *alma 's körte*, alma és körte; *a' ház* ahház.... Aliqui etiam ad syllabæ defectum indicandum adhibent, v. gr. *a' ház' fala* a' háznak fala, *betsüld meg magad'* magadat.... Sed perperam, quia formativas casuum exmittere, dum illuc spectant, error grammaticus est, ut alibi patebit, si vero non spectant, eotum nec exmissio indicanda erit.

2) Signum *Connexionis* adhibetur *a*) ante interrogativum *e* v. g. *látod e? voltál-e? van-e?* — Ast non erit necesse quam primum *e* et *æ* distinctis scribentur characteribus. — *b*) Solet adhiberi, dum vox certa cum duabus connectitur, v. g. *búza- és árpaliszt*, *ló- és ökörbör*.... In similibus re-

probari nequit, ne *búza*, et *ló* proprias excitent repræsentationes loco *búzaliszt*, *lóbör*. c) Aliqui etiam voces compositas tali stria nectendas putant, v. g. *haj-tő*, *ló-bör*.... Hoc nos ibi investigabimus, ubi de Compositione vocum de professo agemus, Parte quippe opusculi 5-tia.

3) Principale signum in canora lingva hungarica est *Accentus*, sine quo nemo sine hæsitatione legere posset; ponitur autem ad vocalem prolongandam, v. g. *vér*, *szár*, *kór*, *arány*, *álom*, *vár*.... Signum hoc tantæ est utilitatis, imo necessitatis, ut illud unum, defectum prosodiæ suppleat, confusionesque ex similitudine vocum oriundas, tollat. Compendium præterea scribendi procurat, secus enim deberet vocalis duplicari, vel alia litera compensari, uti facit Germanus in his et similibus: Waar, Ehre, Ziel....

§. 18.

Si adducta suis locis exempla Discipulus bene enunciare scit, nil amplius illi restat, quam fluiditatem in legendo et in enunciando facilitatem consectari; at vero hæc usu veniet, ideo non est necesse huic parti diu immorari. Quodsi tamen tempus suppetit, exerceat Docens illum in legendo, et inter legendum regulas lectionis et enunciationis ac scriptionis similibus in memoriam discipuli revocet quæstionibus:

Quomodo enunciatur litera hæc: *á* in voce *ár?* vel *ty* in *bátya?* v. *ö* in *ör?*... Cui literæ latinæ correspondet sonus de *ksz*, *gsz*, in vocibus *laksz*, *vágsz?*... Cur scribitur *egygy* duplici *gy*, non item *szedj?*.. Cur separatur et scribitur vox *talp-ally*, aliter, quam *tal-palj?*...Cur majori litera scribitur *Isten*, *Király*, *Biró?*...Quomodo enunciatur: *nevetség*, *szelídség*, *puffadsz*, *mulatsz?*... Cur scribitur *hát* longo *hát* brevi *a?*...Generatim ad illam regulam reflectendus est discens inter legendum, contra quam peccat. — Exempla lectionis in fine operis possunt haberi.

PARS II.

De finali mutatione vocum.

§. 1.

Quid sub mutatione vocis intelligitur, et quotuplex est? — Si vox quæpiam jam hac, jam illa syllaba aucta comparet, mutari dicitur, v. g. vox hæc: *vár* in vocibus his: *vár-as*, *vár-é*, *vár-nak*, *vár-i*, *vár-ba*... mutata comparet, quia aucta est syllabis: *as*, *é*, *nak*, *i*, *ba*....

Mutatio talis vel est *Finalis* vel *Initialis*; *Finalis* dicitur, si ultro mutari nequeat, v. g. *várnak* est talis, quia amplius non potest dici: *várnak-as*, *várnak-é*, *várnak-nak*, *várnak-i*, *várnak-ba*..... *Initialis* e contra est, si jam mutata vox adhuc mutari potest, v. g. *váras* est hujusmodi mutatio, quia adhuc ultro potest dici: *váras-é*, *váras-nak*, *váras-i*, *váras-ba*.... In hac Parte, ut jam titulus innuit, tantum finalis mutationis regulæ adferentur.

Nota. Syllabæ illae vel literae, quae vocem immutant, generatim quidem *suffixa* dici possunt; sed in specie si finalem inducunt mutatio-

nem: *postpositiones*, et *signa* modorum, temporum, personarum et objectorum suo loco dicentur; si vero Initialem causant mutationem, *Formativæ* audiunt, quia ope illorum nova vox rursus mutabilis formatur.

Item. Nos quidem logicæ huic divisioni conformiter, hic ut dictum est, finalem tantum vocum mutationem pertractabimus. Ast quia usus suffixi possessivi (om, od, ja,. . .) tantus est in lingva hung. ut sine illo nec loqui possemus: hinc svadeo Cl. Docentibus, ut doctrinam in Parte 3. §. 3. de hoc suffixo prius pertractent, quam vel Declinationem adgrediantur.

§. 2.

Quotuplex est finalis mutatio? — Si diversi generis voces, ceu totidem partes orationis, in lingva occurrunt, non possunt eæ omnes juxta eandem normam immutari; jam vero quadruplicis generis voces, seu partes sermonis in lingva occurrunt, scilicet: Nomen substantivum, Nomen adjectivum, Verbum, et Adverbium: igitur et mutationem totuplicem esse oportet. — Quare regulas harum mutationum expensuri, id quatuor sectionibus, nempe: *De Substantivo*, *de Adjectivo*, *de Verbo*, et *de Adverbio* perficiemus.

Nota. Grammatici vulgo 8 — 11 partes orationis distingvunt, et de illis totidem capitibus agunt. — Nolim ego eorum consilium reprobare, si reapse partes illae diversis legibus mutationis parent, et ita quasi diversa pollent natura. Sed cum

id in lingva hung. non obtineat; et alioquin non plures sermonis partes existere cardinales, in fusiore meo opere philologico evidenter demonstrem: liceat mihi hic lemmatis instar assumere, quatuor duntaxat esse partes sermonis supra specificatas, reliquas vero nonnisi vicem harum subire.

Item. Nomine *substantivi* intellige illam vocem, quæ indicat: quid? seu qua ad quæstionem: quid est? respondes, adeoque ipsum adjectivum et verbum certo respectu potest esse substantivum. — *Adjectivum* indicat: quale? seu illo respondes ad quæstionem: quale? quantum? et cujusmodi est? — *Verbum* innuit: quid fit? — *Adverbium* vero: quomodo fit?

Sectio I.

De Mutatione Substantivi.

§. 3.

Quid innuit mutatio substantivi, et cur necessaria? — Non semper unum subjectum consumat actionem sicut hanc: *Petrus sedet*, *Paulus ambulat*.... sed sæpe et plura subjecta et objecta in eamdem influunt, v. g. *Petrus a Paulo medio Joannis emit in nundinis unum sonipedem centum aureis.* Ad hanc emptionem præter subjecta: Petrus, Paulus, Joannes, etiam hæc objecta concurrunt: sonipes, nundinæ, aurei: quia sine his actio vel non, vel non ita fuisset con-

sumata. — Interim omnia hæc diverso modo in consumationem actionis influxerunt: ergo nisi diversitatem hanc verbis (mutatione vocum) indicaveris, non intelliget Lector vel Auditor, quam quodvis horum in actione ceperit partem? proferas v. g. omnes voces immutatas sic: *Petrus Paulus medium Joannes emit nundinæ unus sonipes centum aureus*, et quis te intelliget?

§. 4.

Quid Declinatio? quid et quot sunt casus? — Ad attactam influxus diversitatem indicandam deservit ita dicta *Declinatio*, quam vulgo Grammatici Latini mutationem ultimæ syllabæ nominativi vocant; rectius vero est: *accommodatio vocis ad exprimendas actionis circumstantias.* — Singula vero talis accommodatio *Casus* recepto vocabulo dicitur. Quia vero tot modis debet vox accommodari, quot diversæ circumstantiæ in actionem influunt; hinc totidem casibus quoque opus esse in aperto est.

Nota. Inter formationem Casuum in lingvis latina et hungarica essentiale est discrimen. Nam Latinus diversas actionis circumstantias tam Præpositione aliqua, quam modificatione vocis indicat; Hungarus vero tantum Præpositione, sed quæ jam apud illum *Postpositio* audit, id ipsum facit, quin vocem ipsam destruat, v. g. eamdem circumstantiam, quam Latinis: *ad*, Hungaris: *hoz* designat, sic exprimimus: *vár-hoz*, Latinus vero non

dicit: *ad arx*, sed hac primo destructa dicit: *ad arcem.* — Quod mos hungaricus longe facilior sit, inde patet, quod: si sensum vocis et suffixi noscis, jam contra declinationem errare non potes. E contra in latino praeter haec debes scire 1) quem casum regat Præpositio? 2) quomodo formetur ille casus? Hoc autem quam sit lubricum, nemo gnarus negabit.

§. 5.

Quotuplicis generis Postpositiones in Lingva hung.? — Sunt quadruplicis generis 1) aliæ adhærent voci, et legibus euphoniæ subsunt, ut sub *A.*) — 2) aliæ separatæ sunt, nec se euphoniæ accommodant, uti sub *B.*) — 3) aliæ triplicem formam habent, quin se euphoniæ accommodent, uti sub *C.*) — 4) aliæ duplices sunt, et quasi casum regunt, uti sub *D.*) Itaque de singulis seorsim:

Schema Postpositionum:

A.)

adhærentium.

1. Nak, nek, *illi.*
2. Át, ot, ét, et, öt, *illud.*
3. Úl, ül, *instar.*
4. Vá, vé, *in.*
5. Val, vel, *cum.*
6. Ért, *pro.*
7. ig, *usque.*
8. astúl, ostúl, stúl, éstül, estül, östül, stül, *unacum.*

9. ba, be, *in illud.*
   ban, ben, *in illo.*
   búl, bül, *ex.*
10. ra, re, *ad, supra.*
    on, en, ön, *supra illud.*
    rúl, rül, *de.* (*lud.*
11. túl, tül, *ab.*
    nál, nél, *apud.*
    hoz, hez, höz, *ad, penes.*

B.)

Separatorum.

1. kor, *tunc.*
2. óta, *ab eo tempore.*
3. szerént, *juxta.*
4. iránt, *in directione.*
5. ellen, *contra.*
6. nélkül, *sine.*
7. miatt, *propter.*
8. végett, *fine.*
9. helyett, *loco.*
10. által, *per.*
11. ként, *secundum.*
12. gyanánt, *adinstar.*

C.)

Triplicis formæ.

1. felé, *supra.* felett, *ibi.* felül, *inde.*
2. alá, *infra.* alatt, *ibi.* alúl, *inde.*
3. mellé, *penes.* mellett, *ibi.* mellül, *inde.*
4. megé, *post.* megett, *ibi.* megül, *inde.*
5. közé, *inter.* között, *ibi.* közül *inde.*
6. köré, *circa.* körött, *ibi.* körül, *inde.*
7. hegyé, *ad apicem* hegyett, *ibi.* hegyül: *inde.*
8. helyé, *in locum.* helyett, *ibi.* helyül, *inde.*
9. fælé, *versus.* fælett, *super eo.* fælül, *de eo.*
10. elő, *ante.* előtt, *ibi.* elől, *inde.*
11. utó, *post.* után, *ibi.* utól, *inde.*

D.)

Duplices.

1. onként, enként, önként, *per v. tim.*
2. on, en, ön, túl, *trans.*
3. on, en, ön, innen, *cis.*

4. on, en, ön, át, *trans.*
5. on, en, ön, felül, *insuper.*
6. on, en, ön, kívül, *præter.*
7. on, en, ön, belül, *intus.*
8. on. en, ön, keresztül, *transversim.*
9. hoz, hez, höz, képest, *respectu.*
10. hoz, hez, höz, közel, *prope.*
11. fel a' — ra, re, *sursum ad-*
12. le a' — rúl, rül, *deorsum de-*
13. be a' — ba, be, *intro in*
14. ki a' — búl, bül, *extro ex*
15. val, vel, egygyütt, *simul cum*
16. távul a' — túl, tül, *procul a-*
17. meszsze a' — túl, tül, *procul a-*
18. -túl, -tül fogva, *incipiendo*
19. -túl, -tül, kezdve, *incipiendo.*
20. -nál, -nél fogva, *per-*
21. on, en, ön, fogva, *per-capiendo.*
22. Omnia sub *C.*) recensita *nak*, *nek* postulant in certis casibus, uti jam dicetur.

Nota. Postpositiones sub *B.*) et *C.*) attactæ non mutant quidem vocem, hic tamen recensendæ sunt, quia sensum ejus mutant, siquidem diversam quaevis indicat circumstantiam. Alioquin autem nos sub declinatione non intelligimus vocum convulsionem, sed significationis modificationem, juxta diversas actionis circumstantias.

Item. Non terrefiat incipiens a tanto numero casuum, quia hi non sunt stricte casus, uti latinorum, sed sunt id, quod eorum praepositiones, seu jam termino technico Postpositiones, quarum significationem sciendo jam contra declinationis regulas (demtis sub *A.*) non potest errare, quia invariate voci cuivis adnectuntur; et quidem voci non tantum singulari, sed et plurali, et non tantum nudae, sed et suffixo possessivo (om, od, ja, é, ...) auctae, uti subsequa clarius docebunt.

Item. Grammatici nostri Casum sub *A.)* 1) *Dativum*, 2) *Accusativum*, 3) *Vicarium*, 4) *Mutativum*, 5) *Instrumentalem*, 6) *Causalem*, 7) *Terminativum*, 8) *Socialem*, 9) a) *Illativum*, b) *Locativum*, c) *Elativum*. 10) a) *Sublativum*, b) *Inhœsivum*, c) *Delativum*. 11) a) *Adlativum*, b) *Adhœsivum*, c) *Ablativum* nominant. — Ast hoc non aliud est, quam imitatio latinorum hiulca, et torsio mentis inanis. Praestat discentem, loco: *in quo casu est:* várat? várnak? várbúl?.. sic interrogare: *qua Postpositione exprimitur:* arcem? arci? arce?... vel *quo casu redditur latine Postpositio:* nak, nek? túl, tül? ra, re?... vel: *quid significat:* hoz, hez höz? nál, nél? val, vel? on, en, ön?... Item *quam ex:* at, ot, et,.. *postpositionem postulat:* vas? v. kar? v. öz?

Item. Quod Genitivi et Pluralis numeri signa hic Lector non videat, in eo adhaerere non debet, quia, hic tantum finalis mutatio vocum pertractatur, genitivus autem et pluralis adhuc ultro mutatur, v. g. váré-nak, váré-t, váré-val, váré-ra...várak-nak, várak-at, várak-kal, várakra... igitur in Parte 3. sub Derivatione attingenda erunt, quemadmodum etiam suffixum possessivum *om, od, ja, unk, tok, jok*... secus miscerentur quadrata rotundis, contra leges logicas. Quia tamen, ut jam supra dictum, doctrina de suffixis possessivis initians quidem nec carere potest: hinc si Docens illam hic anticipaverit, utique et genitivi ac pluralis signum inter illa inveniet.

§. 6.

Quid ad rectum usum Postpositionum scitu necessarium? — Ut quis postpositionibus bene uti, adeoque voces recte decli-

nare possit, scire debet: 1) Genuinum earum sensum, seu quando hæc potius, quam illa postpositio adhibenda veniat? 2) debet scire applicationem, seu qualiter vox et postpositio immutanda sint, dum in unum coalescunt? quam item vox certa ex pluribus deposcat postpositionibus? — Itaque hoc nos duobus capitibus expendemus, quod quidem adhuc a nemine Grammaticorum factum esse scimus.

Nota. Scriptores nostri mancæ suæ methodo conformiter tantum illas postpositiones in paradigmatibus Declinationum adducunt, quae latinorum casibus correspondent, reliquum vero vel nullibi vel tantum superficialiter attingunt, et cum determinatione genuinae significationis plane se non detinent. Meo judicio haec res majus meretur scrutinium, ideo de significatione postpositionum distincto capite agendum; et ut haec discenti clarior fiat, firmiusque inhaereat, cujusvis sensum pluribus exemplis illustrandum; utque Docentes similia discipulis exercitia assignent monendum censui.

Item. Si in applicatione omnium postpositionum eam lingva nostra sequeretur regulam, ut: *tam vox quam postpositio immutata maneat*: quemadmocum in applicatione 2-i, 3-tii generis pospositionim reipsa sequitur: tunc utique nihil facilius esset, quam hungaricam addiscere declinationem. Verum quia etiam lingva nostra a sapiente hac lege aliquantum deflexit: et talis genius, seu indoles semet in illa evolvit, ut jam vox in gratiam postpositionis, jam haec in gratiam illius, jan utraque talem qualem in conjunctione pateretur modificationem: hinc ad rectum usum

postpositionum necessarium jam evasit, nosse etiam illas leges, quas hae in applicatione sequuntur, seu nosse: quid genius lingvae deposcat? Leges hae, utut ab Auctoribus concisim propositae, multae omnino, et centenis exceptionibus obnoxiae videantur, penitius tamen investigatae ad paucissimas reducuntur, quas si discens pervidere conabitur, non modo in Declinatione, sed et derivatione vocum mirum in modum facilitabitur, tantum deponat praejudicium illud, quod lingva hungarica sit dificilis, ideo, quod structura illius discrepet ab ea lingvarum europaearum, quia alioquin et hungarus hoc ipsum de reliquis lingvis potest promere judicium.

CAPUT I.

Significatio Postpositionum.

§. 7.

Quid significat? et quando utendum postpositione: *nak*, *nek?* — Postpositionis hujus sensum eruere difficillimum est, duplicem enim habet *A*) proprium, *B*) vagum.

A) Sensu proprio significat relationem personæ vel rei, cui aliquid fit, seu in cujus emolumentum vel detrimenum actio tendit, et correspondet latinorum Dativo, v. g. *Péter Pálnak* 100 *aranyot ajándékozott:* Petrus Paulo 100 aureos donavit. Hic donatio fit Paulo, seu in illius emolumentum.

Exempla.

Tsontot vet a' kutyá-nak. Köszönjd az Istennek. Jó reggel-t kívánok az Úr-nak. Ruhát szabat az Inassá-nak. Azt mondta a' Kotsis-nak. Adjátok a' mi az Isten-é az Isten-nek, a' mi a' Tsászár-é a' Tsászár-nak. Ne higygy a' ló-nak. Könyv-et vett a' Fiá-nak. Valamit üzent Barátjá-nak. Senki-nek sem tégy roszsz-at. Azt felelte a' Bíró-nak.

tsont, os.
vet, projicit.
kutya, canis.
köszönjd, gratias age.
jó reggel, bonum mane.
kívánok, precor.
úr, dominus.
ruha, vestis.
szabat, curat mensuram sumi.
inassa, famulus suus.
azt mondta, id dixit.
kotsis, auriga.
adjátok, date.
a' mi az Istené, quod est Dei.
a' mi a' Tsászár-é, quod est Caesaris.
ne higygy, non crede.
ló, equus.
könyv, liber.
vett, emit.
fia, Filius suus.
valami, aliquid.
üzent, nunciavit.
barátja, amicus suus.
senkinek sem, nulli.
tégy, fac.
roszsz, malum.
azt felelte, id respondit.
bíró, Judex.

Nota. Postpositiones hic ideo separatim scribere lubet, ut videndo coalitionem vocum, easdem et melius intelligat, et mature assvescat vocem quamlibet analysare Initians. Id ipsum sub Derivatione facturi.

B) Vago sensu adhibetur, quandocunque sine illa confusio sensus oriretur. In specie] vero:

1) Utimur illo ad indicandum possessionem (seu genitivum), quando rei possessæ energiæ causa articulus *a'* vel *az* præponitur, e. g. *Szomszédomnak a' Fia* Filius vicini mei, i. e. non famulus v. sodalis v. Filia... sed Filius.

Exempla.

A' katoná-nak a' lova. A' könyve a' Deák-nak. Tsak a' tetejét látom a' torony-nak. Mutasd a' színé-t a' posztó-nak. Maga oka a' bajá-nak. A' Vár-nak a' falán ment be az ellenség. Elvágta a' fülé-t a' kutyájá-nak. Tsak a' nyele törödött el a' baltájá-nak. Híré-t sem hallja Barátjá-nak. Tsak a' födele égett le a' ház-nak. A' keze sem úgy áll nek-i. A' talpa kopott el a' Tsiz'má-nak. Megszólítottam az Ur-nak a' Fiát.

katona, miles.
ló, equus.
könyv, liber.
deák, studiosus.
tsak, tantum.
tető, cacumen.
torony, turris.
mutasd, ostende.
szín, color.
annak, az-nak, illius.
posztó, pannus.
maga ok, ipse est causa.
baja, sua miseria.
vár, arx.
fal, murus, mœnia.
ment be, intravit.
ellenség, hostis.
elvágta, abscidit.
fül, auricula.
kutya, canis.
nyel, manubrium.
törödött el, fractum est.
balta, securis.
hír, fama.
sem hallja, nec audit
födél, tectum.
égett le, est combustum.
ház, domus.

kéz, manus.
sem úgy áll, nec ita stat.
neki, ipsius.
talp, planta.
kopott, attrita est.
tsiz'má, cothurnus.
megszólítottam, allocutus sum.
Úr. dominatio vestra.
fi, filius.

Nota. Falsum est, quod Cl. Márton docet, quasi postpositio *nak nek* exprimeret id quod latinorum genitivus, seu quod *nak nek* indicet possessionem. Nam ut in citatis exemplis vides ubique signum possessionis est suffixum rei possessae, v. g. *a' katonának a' ló-va*, non *ló A' könyv-e a' Deáknak*, non: *könyv. A' tete-jét látom*, non: a' tetőt látom a' toronynak. Cur autem suffixum possessivum deberet adnecti, si *nak nek* possessionem indicaret? — Non aliud certe in his *nak nek* facit, quam ad avertendam confusionem illam deservit, quae sine illo nasceretur, nempe si diceres: *a' katona a' lova* significaret: miles est illius equus. Si vero diceres: *a' katona lova*, hic tantum affirmas, quod equus sit militis non alterius Sed si dicis: *a' lova a' katonának*, hic jam affirmas, quod non arma, vel res alia militis intelligatur, sed in specie equus. Adeoque energiam ad vocem: *ló* ponis, seu hoc praecipue affirmas. — Alioquin etiam in latino non prodit male si sic dicis: *militi suus equus*, quod ipsum est hungarice: a' katonának a' lova.

2) Dum plures possessores et res possessæ concurrunt, seu dum latinus pluribus genitivis utitur, tunc *nak nek* illi accedit voci, quæ Possessorem una et rem possessam designat, v. g. *Az atyám Inassának a' fia*, Patris mei famuli filius. Hic famulus et possidetur, quia est Patris mei, et possidet, quia filius est illius.

Exempla.

A' vár kapujá-nak a' sarkvasa kiesett. A' katona kardjá-nak a' nyele. Az óra mutató-nak a' hegye. Péter házá-nak az ajtóját festi. János köpönyegé-nek a' gallérá-t tsunyította be. A' Bíró tehené-nek a' borjá-t vettem meg. Megmértem a' szomszéd házának a' hoszszaságá-t. Kijegyeztem a' Pap házának az irányá-t. Elvesztettem a' Pál Ládájának a' kultsá-t.

vár, arx.
kapu, porta.
sarkvas, cardo.
kiesett, excidit.
katona, miles.
kard, gladius.
nyel, manubrium.
óra, horologium.
mutató, index.
hegy, cuspis.
Péter, Petrus.
ház, domus.
ajtó, janua.
festi, incolorat.
János, Joannes.
köpönyeg, pallium.
gallér, patagium.
tsúnyította be, infecit.
Bíró, Judex.
tehén, vacca.
borjú, vitulus.
vettem meg, emi.
megmértem, mensuravi.
szomszéd, vicinus.
hoszszaság, longitudo.
kijegyeztem, determinavi
Pap, Parochus.
irány, directio.
elvesztettem, perdidi.
Pál, Paulus.
láda, cista.
kults, clavis.

Nota. Etiam in his suffixum possessivum indicat possessionem, seu genitivum latinorum, non vero *nak nek*, quia sic esset inintelligibile: *a' vár kapunak a' sarkvas, a' katona kardnak a' nyel.* ... Adeoque *nak nek* est tantum ideo, ne confusio oriatur: quia si sic diceres: *az atyám inassa a' fia* hoc significaret: famulus patris mei est illius filius. Si vero sic diceres: *az atyám inassa fia*

hoc tantum affirmares, quod famulus sit non alterius. Sed si dicis: *az atyám inassának a' fia*, tunc id affirmas, quod filius, non vero filia vel uxor.. famuli debeat intelligi. Proinde et hic energia reddit necessarium *nak nek*.

3) Quandocunque alia postpositio non potest sensum desideratum exprimere, v. g. *a' falnak döl* muro se appodiat: quia non potes dicere: murum, v. murus, v. de muro, v. ad murum...hæc enim vel nullum vel non desideratum haberent sensum. In his casibus latinus v. accusativo, v. præpositionibus *pro* et *contra* exprimit.

Exempla.

Högy-nek men. Árok-nak ugrik. Neki szalad a' viz-nek. Megesett Pál-nak. Én kitsinynek látom. Jó-nak gondolom. Vemhesnek gyanítom. Szamár-nak mondta. Pétert Pál-nak gondolja. A' bor-t víz-nek nézi. Ezt a' gyermek-et Baláz'-nak híják. A' Domus magyarúl ház-nak nevezödik, a' Patria haza-nak. Szén kell a' kováts-nak. Nem ízlik a' nyelvé-nek. Az atyám-nak van háza. Tetszik-e az Ur-nak? Nek-em úgy látszik. Katoná-nak állott.

högy, mons.	ez, hic.
men, pergit.	gyermek, puer.
árok, fossa.	Baláz', Blasius.
ugrik, salit.	híják, vocant.
szalad, fugit.	nevezödik, nominatur.
víz, aqua.	szén, carbo.
megesett, male accidit.	kell, opus est.

kitsiny, parvus.
látom, video.
jó, bonus.
gondolom, puto.
vemhes, fœtus.
gyanítom, suspicor.
szamár, asinus.
mondta, dixit.
gondolja, cogitat.
bor, vinum.
nézi, videndo existimat.
kováts, faber ferrarius.
nem ízlik, non sapit.
nyelv, lingva.
atyám, pater meus.
ván, est, habet.
tetztzik-e, placetne.
Úr, Dominatio vestra.
úgy látszik, sic mihi videtur.
katonának állott, militiae se addixit.

Nota. Haec et his similia magis jam Idiomatismos constituunt, quam regularem constructionem; interim tamen fundamentum cur *nak nek* adhibeatur, idem est, quod nempe sine illo confusio nasceretur, et alia postpositione non potest optatus sensus exprimi. Sic si more latino diceres: *högy ellen men* contra montem pergit, aliud diceres quam voluisti, quia contra montem non solemus ire, sed contra hostem. Sic etiam si more latino diceres: *Jót gondolom* bonum puto, imperfecte te exprimeres, quia non intelligitur quid de *jó* putas? si illud putas. Sic: *Pétert Pált hijják* hoc significat: Petrum et Paulum vocant.

Item. Hungarus istis summe utilibus vocibus: *habeo, debeo, possum* destituitur, sed illorum sensum sic reddit: *nekem van, nekem kell, nekem lehet, az Úrnak van, az Úrnak kell, az Úrnak lehet...* Adeoque impersonaliter tractantur verba haec: *van, kell, lehet*, secus utique personalia. Cui haec dificile videntur, recogitet, quod et in aliis lingvis occurrant impersonalia verba, v. g. *pudet, piget, pœnitet, tœdet*.. quorum usus nihilo facilior quam istorum. Quomodo illis utendum sit? vide inferius §. 95.

§. 8.

Quid significat postpositio *at ot æt, et, öt t?* — Significat relationem illius personæ vel rei, in quam actio influit, seu quæ se in actione passive habet, et correspondet accusativo latino. v g. *a' hajdúk rabot vezetnek* satellites ducunt captivum. Hic *ot* designat talem captivi relationem, vi cujus ille pure passive se habet, et tota actio in illum dirigitur.

Exempla.

Vedd le a' kalapod-at. Szeresd felebarátod-at. Ditsérd az Istent. Tiszteld atyád-at anyád-at. Örözd betsületed-et. Nem kémélli a' Ruhájá-t. Bor-t iszik, hús-t eszik. Tehen-et hajt a' vásár-ra. Senki-t sem betsül. Keress magad-nak jó barátok-at. Kenyer-et kér. Sok katoná-t láttam. Négy lov-at fogat be a' hintó-ba. Könyv-et visz hónala alatt. Meggyőztük a' Török-öt. Kalapot sem billent.

vedd le, deme, depone.
kalapod, petasus tuus.
szeressed, ama.
felebarátod, proximus tuus.
dítsérjed, lauda.
Isten, Deus.
tiszteljed, honora.
atyád, pater tuus.
anyád, mater tua.
örözd, custodi.
sem betsül, æstimat.
keress, quære.
magad, tu ipse.
jó, bonus.
barátok, amici.
kenyér, panis.
kér, petit.
sok, multus.
katona, miles.
láttam, vidi.
négy, quatuor.

betsületed, honor tuus.
nem kémélli, non parcit.
ruhája, vestis sua.
bor, vinum.
iszik, bibit.
hús, caro.
eszik, comedit.
tehén, vacca.
hajt, pellit.
vásár-ra, ad nundinas.
senki, nullus.
fogat be, curat injungi.
hintó-ba, in carpentum.
könyv, liber.
visz, portat.
hónala alatt, sub humero.
meg győztük, debellavimus.
Török, turca.
kalap, petasus.
sem billent, nec movet.

§. 9.

Quid significat Postpositio *úl ül?* —Significat relationem rei vel personæ illius, cum qua agens vel patiens comparatur, et correspondet latino: *instar* v. *more*, v. *sicut*, v. g. *Péter magyarúl tanúl*, Petrus hungarice, i. e. sicut hungarus v. more hungari v. instar hungari discit. Adeoque hic hungarus saltem illam habet relationem ad actionem, quod Petrus suam illi accommodet, seu Petri actio cum illius actione comparatur.

Exempla.

Bolond-úl beszél, stulte seu sicut stultus loquitur. *Nem tud német-ül*, non scit germanice, seu ut germanus. *Szamár-úl tselekszik*, asinine, seu instar asini facit. *Mester-ül dolgozik*, more magistri seu sicut magister laborat, i. e. modo, magistro digno. *Ember-ül fizet*, more homini digno solvit. *Vitéz-ül hartzol*, more herois. seu heroice

pugnat. *Az Alispánt küldöttek követ-ül*, Vice-Comitem miserunt pro Ablegato, seu instar Ablegati, seu sicut Ablegatum, seu modo, quo Ablegatus mitti solet. *Gyűrűt adott ajándék-úl*, annulum dedit dono i. e. doni instar, more doni, seu ut donum solet dari. *Törvény-ül szolgál*, pro lege, v. instar legis deservit. *Tartsd meg ezen képet emlékezet-ül*, retine hanc imaginem pro memoria, instar memorialis, sicut memoriale. *Barom-úl bánik vele*, more pecoris illum tractat. *N. N. Kisaszszony-t vette feleség-ül*, N. N. Domicellam duxit in uxorem, seu accepit ut uxorem. *Tanátsom-at parants-úl vedd*, consilium meum instar mandati accipe. *Eb-úl van dolga*, sicut cani cedunt negotia sua, male ipsi est. *Sajátjá-úl használja*, utitur ut proprio. *Inassá-úl tartja*, servat illum pro suo famulo, ut suum famulum considerat. *Kár pótolás-úl adta*, in compensationem damni dedit.

Nota. Postpositio haec coincidit cum adverbio latino quoad sensum, quia reapse etiam adjectiva sic immutamus, v. g. *méltatlan-úl bánik vele*, indigne ipsum tractat Ut adeo possit dici, quod ideo *úl ül* accedat ad substantiva, quia omne substantivum ut alibi (Parte 3-a) dicetur, est una adjectivum v. g. *kö fal*, *réz edény*, *fa oszlop* ... Quia vero latinus nec substantiva sumit pro adjectivis, nec ex omnibus substantivis talia facit, hinc jam nostrum *úl ül* variis modis saepe ineptis conatur exprimere, sicut patet ex his: *Paulo unum aureum dedit dono* (potius instar doni, si

non potest dicere: donice) item: *Mariam accepit in uxorem vel pro uxore.* Nec sibi constat, quid melius esset. *Pro Ablegato missus est*, significat quasi aliquis missus esset, ut vocet ablegatum. — Caeterum valde dificile est discipulum de sensu hujus postpositionis edocere, si adhuc non scit abstracte cogitare, ideo tantum exemplis oportet illum edocere. Perspicax utique pervidebit, quod: si agens vel patiens comparatur cum alio tamquam ideali, tunc hujus relatio semper postpositione *úl ül* indicatur, v. g. *librum hunc dono accepit*, significat non donum, sed librum instar doni accepit, quia donum in se nihil est: adeoque donum tamquam ideale comparet in hac actione, et liber (ceu patiens) cum illo comparatur seu potius identificatur.

§. 10.

Quid designat postpositio *vá vé?* — Designat relationem ejus rei vel personæ, in quam aliqua res mutata est, v. g. *Péter pappá lett*, Petrus Sacerdos factus est. Hic Petrus commutatus est in sacerdotem, proinde sacerdos est illa persona, in quam Petrus est mutatus. Qualem ergo relationem vel influxum sacerdos habet in hanc actionem? non aliam, quam quod in illum facta sit conversio.

Exempla.

A' viz-et bor-rá változtatta. Mátyás-t választották király-lyá. Józ'ef-et tette Bíróvá. Egygy közlegény Kapitány-nyá lett. A' pajod lipé-vé változik. Por-rá törte a' tsészét. Ember-ré növelkedett. Egészen a-

tzél-lá ödzötte. Mihály-t saját fiá-vá fogadta. Bolond-dá tartja. Mindené-t pénz-zé fordította. Füst-té, v. vér-ré vált. Felszabadúlt legény-nyé. Olylyan-ná tsinálta mint maga. Egészen apjá-vá nőt. Jég-gé fagyott.

változtatta, convertit.
választották, elegerunt.
Mátyás, Mathias.
király, rex.
Józ'ef, Josephus.
tette, fecit.
egygy, unus.
közlegény, gregarius.
kapitány, Capitaneus.
pajod, puppa.
lipe, papilio.
változik, commutatur.
por, pulvis.
törte, fregit.
tsésze, scutela.
ember, homo.
növelkedett, succrevit.
atzél, chalybs.
ödzötte, induravit.
Mihály, Michael.
saját fia, proprius filius.
fogadta, adoptavit.
bolond, stultus.
tartja, servat.
mindenét, omnia sua.
pénz, pecunia.
fordította, convertit.
füst, fumus.
vér, sangvis.
vált, conversum est.
felszabadúlt, assumtus est
legény, sodalis.
ollyan, talis.
tsinálta, fecit.
mint maga, sicut ipse.
egészen, ex toto.
apja, pater suus.
nőt, crevit.
jég, glacies.
fagyott, gelavit.

Nota. Quotiescunque igitur res vel persona per actionem vel passionem talem mutationem subit, ut aliud nomen consequatur, semper huic nomini debet adjungi *vá vé*. Dificile quidem est hoc initianti, sed dificilius est in lingva latina eumdem sensum exprimere, siquidem ibi nec est determinatum quando, qualiterve haec relatio indicari debeat. Alioquin autem proprie, et philologico respectu numquam bene indicat, quia v. g. aliud est: *aquam in vinum vertere*, quam *cur-*

rum in fossam, et tamen idem casus et eadem praepositio adhibetur, et quare non etiam dicitur: *Petrus in militem est factus*, quando quidem eadem utrobique est relatio?

§. 11.

Quid significat *val vel?* — Significat relationem illius personæ vel rei, quæ tamquam socius vel subsidium in actionem influit, v. g. *baltával vágja*, securi secat. Hic balta tamquam subsidium (instrumentum) in actionem utpote ligni sectionem influit. Correspondet autem latinorum præpositioni *cum*, et ablativo absoluto, sed huic non semper.

Exempla.

Bot-tal ütötte meg. Fent szó-val beszél. Víg társak-kal mulat Szomszédjá-val tusakodik. Ökrök-kel szántat. Kenyér-rel eszi a' hús-t. Kéz-zel láb-bal ügyekezik. Ősei-vel ditsekedik. Kész pénz-zel fizet. Laptá-val jádzik. Társai-val mulat. Új-jal mutatja. Tő-vel varr. Toll-lal ír. Ár-ral szúr. Víz-zel mosdik. Egygy fej-jel nagyobb.

bot, baculus.	kész, parata.
megütöttte, percussit.	pénz, pecunia.
fent szó, alta vox.	fizet, solvit.
beszél, loquitur.	lapta, pila.
víg, laetus.	jádzik, ludit.
társak, socii.	társai, soccii sui.
mulat, se distrahit.	új, digitus.
szomszédja, vicinus suus.	mutatja, ostendit.
tusakodik, luctatur.	tö, acus.

ökrök, boves.
szántat, curat arari.
kenyér, panis.
eszi, manducat.
hús, caro.
kéz, manus.
láb, pes.
ügyekezik, conatur.
ösei, antenati.
ditsekedik, gloriatur.
varr, suit.
toll, penna.
ír, scribit.
ár, subula.
szúr, pungit.
víz, aqua.
mosdik, se lavat.
fej, caput.
nagyobb, major.

§. 12.

Quid significat *ért?* — Significat relationem personæ vel rei illius, in quam ceu causam et scopum dirigitur actio v. g. *fá-t is vágna pénz-ért*, etiam ligna secaret pro pecunia. Correspondet præpositioni *pro*.

Exempla.

Illik a' hazá-ért meghalni. Nem adnám sok-ért. Ser-ért küldötte. Mi-ért adta? Kegyelem-ért könyörög. Sok-at ígért az ökör-ért. Minden-t meg tesz Barátja kedvi-ért. Eltűröm a' béke javá-ért. Mit adsz a' kesztyüm-ért? Mikor jösszsz a' könyved-ért? Száz forint-ért tsinálta. Jóságom-ért gorombaság-gal fizet. Mit adott fáradtságod-ért. Fog-ért fog-at. Eregygy orvos-ért. A' ház-ért perel.

illik, decet.
haza, patria.
meghalni, mori,
adnám, darem.
sok, multus.
java, bonum illius.
mit adsz, quid das
kesztyü, manica.
mikor, quando.
jösszsz, venies.

ser, cerevisia.
küldötte, misit.
mi, quid? quae res?
adta, dedit.
kegyelem, gratia.
könyörög, flagitat.
ígért, promisit.
minden, omnia.
megtesz, facit.
barátja, amicus suus.
kedve, propensio illius.
eltűröm. perfero.
béke, pax.
könyved, liber tuus.
száz forint, 100 floreni.
tsinálta, fecit.
jóságom, bonitas mea.
gorombaság, cruditas.
fizet, solvit.
mit adott, quid dedit.
fáradtságod, tuum fatigium.
fog, dens.
eregygy, eas.
orvos, medicus.
perel, litigat.

§. 13.

Quid significat *ig?* — Significat relationem illius objecti, usque quam pertingit actio, v. g. *a' kapu-ig sem mehet maga erejé-vel*, nec usque portam potest propriis viribus ire. Hic actio usque portam dirigitur. Correspondet latino: *usque.*

Exempla.

Allig ért a' határ-ig. Ötven esztende-ig élt. Még ma elmehetünk Budá-ig. Má-ig sem jött meg. Dél-ig várta. A' szomszéd falu-ig késérte. Kiterjed a' högyek-ig. Innen egészen a' tenger-ig. Dél-tül esté-ig. Reggeltül dél-ig. Únt-ig elég. Veszt-ig áll. Holtáig azon iparkodott. A' jövő esztendő-ig. Térd-ig ér a' köntöse. Kész már fél-ig. Irtam éjfél-ig.

allig, vix.
ért, pertigit.
este, vesper.
reggel, mane.

határ, limes.
ötven esztendő, 50 anni.
élt, vixit.
még ma, adhuc hodie.
elmehetünk, possumus ire.
Buda, Buda.
sem jött, nec venit.
dél, meridies.
várta, exspectavit illum.
szomszéd falu, vicinus pagus.
késéríe, comitatus est.
kiterjed, extenditur.
högyek, montes.
innen, hinc.
egészen, penitus.
tenger, mare.
úntig elég, satis ad nauseam.
veszt-ig, usque dum perit
áll, stat.
holta, mors sua.
az-on, in eo.
iparkodott, erat, (conabatur.)
jövő, futurus.
esztendő, annus.
térd, genu.
ér, pertingit.
köntöse, vestis ejus.
kész már, paratum est jam.
fél, dimidium.
írtam, scripsi.
éjfél, media nox.

Nota. Hujusmodi: *úntá-ig*, *veszté-ig*, *felkelté-ig*, *holt-ig*, *jöttöm-ig*... sic latinus reddit: usque dum nauseasset — perit — surgit — mortuus esset — advenisset v. adventum... quia nempe latinus non ex omni verbo facit participium praet. temp. sicut hungarus, ergo juvat se sicut potest. Caeterum sensus hujus clarior fiet, ubi de derivatione vocum agemus.

§. 14.

Quid significat *astúl ostúl?* — Significat relationem illius rei vel personæ, quæ minus principaliter concurrit ad actionem, v.g. *vízbe fordúlt kotsi-stúl*, unacum curru inversus est in aquam. Hic principaliter vis dicere, quod ille sit inversus, sed accessorie, quod etiam currus... Latinus idipsum præpositione: *unacum* exprimit.

Exempla.

Lov-astúl beállott az udvar-ba. A' kenyeret héj astúl eszi. A' Tseresnyé-t magostúl lenyeli. A' tehené-t borjú-stúl neki ajándékozta. A' lov-at kantár-ostúl szokás megvenni. Elégett ház-astúl. Elszökött minden-estűl. A' fá-t kihúzta töv-estűl. Elragadták a' lovak hintó-stúl. Kalap-ostúl bejött a' szobába. Megette ször-östűl bör-östűl. Eldőlt szék-estűl. Minden borai-t eladta hordó-stúl.

beállott, intravit.
udvar, aula.
kenyér, panis.
héj, cortex.
tseresnye, cerasus.
mag, nux, granum.
lenyeli, deglutit.
tehene, vacca sua.
borjú, vitulus.
neki, illi.
ajándékozta, donavit.
kantár, capistrum.
szokás, moris est.
megvenni, emere.
elégett, conflagravit.
ház, domus.
elszökött, profugit
minden, omnia.
fa, arbor, lignum.
kihúzta, extraxit.
töv, radix.
elragadták, abripuerunt.
hintó, carpentum.
kalap, petasus.
bejött, intravit.
szoba, cubile.
megette, decomedit.
ször, villus
bör, cutis,
eldőlt, inversus est.
szék, sedes.
borait, vina sua.
eladta, vendidit.
hordó, dolium.

§. 15.

Quid indicant postpositiones: *ba ban bűl, be ben bűl?* — Significant relationem illius personæ vel rei, in quam actio dirigi-

tur, in qua peragitur, et ex qua egreditur, v. g. *ház-ba megyek*, eo in domum, *ház-ban ülök*, sedeo in domo, *ház-ból kinézek*, ex domo prospicio. *Ház* hic est in triplici relatione ad actiones: *megy*, *ül*, *néz*. Latinus præpositionibus: *in* et *ex*, et diversis casibus reddit.

Exempla.

Víz-be ugrott. Víz-ben úszik. Víz-ből búztam ki. Váras-ba siet. Váras-ban lakik. Váras-ból tér viszsza. Sár-ba hágott. Sár-ban áll. Vedd ki a' sár-ból. Húszadik esztendő-be lép. Bor van az üveg-ben. Könyv-ből olvas. Tedd a' z'ebed-be. Bízik erejé-ben. Most kelt fel az ágy-ból. Tűz-be vetette. Nem áll tehetségemben. Kiesett eszem-ből. Fülé-be súgta. Senki sints a' műhely-ben. Kimúlt a' világ-ból. Had-ba indúl. Bent ül a' szobá-ban. Nem vethetem ki eszem-ből. Baj-ba kevered magad-at. Azt mondotta futtá-ban. Kiűzték a' váras-ból. Kétség-be esik. Kezé-ben tartja. Kortsmá-ból hozatta. Lovól-ba vezette. Mi újság a' váras-ban? Ó világ-ból maradt szokás.

ugrott, insilivit.
úszik, natat.
búztam ki, extraxi.
siet, properat.
lakik, habitat.
tér viszsza, revertitur.
sár, lutum.
senki sints, nullus est.
műhely, officina.
kimúlt, disparuit.
világ, lux, *metaph.* mundus.
had, bellum.
indúl, movet.

hág, pedem imponit.
áll, stat.
vedd ki. exime.
húszadik, vigesimus.
esztendö, annus.
lép, ingreditur.
van, est.
üveg, vitrum.
olvas, legit.
tedd, imponas.
z'ebed, tuus saccus.
bízik, confidit.
ereje, suae vires.
most kelt fel, nunc surrégy, lectus. (xit.
tüz, ignis.
vetette, injecit.
nem áll, non stat.
kiesett, excidit.
eszem, mens mea.
tehetségem, mea potestas.
füle, auris sua.
súgta, inspiravit aliquid.
bent ül, intus sedet.
szoba, cubile.
vethetem ki, possum ejicere.
baj, molestia.
kevered magadat, te imtricabis.
azt mondta, id protulit.
futta, cursus.
kiüzték, expulerunt.
kétség, desperatio.
esik, incidit.
keze, manus sua.
tartja, servat.
kortsma, popina.
hozatta, curavit illud ferri.
lovól, stabulum.
vezette, introduxit.
mi újság, quid novi?
ó, vetus.

§. 16.

Quid indicant postpositiones *ra on rul?* — Indicant relationem illius rei vel personæ, ad quam actio tendit, super quam peragitur, et de qua incipit, v. g. *vállá-ra veszi*, assumit ad humeros, *vállá-n viszi*, in humero portat, *vállá-rúl leveti*, de humero dejicit. *Váll* in his triplicem habet relationem ad actiones; *veszi*, *viszi*, *veti*.

Exempla.

Ülj a' ló-ra. Lov-on ül. Leszáll a' ló-rul. Várj sorod-ra. Föld-ön feküszik. Eregygy

a' helyem-rűl. Fá-ra mászik. Úgy él a' világ-on, mint a' madár az ág-on. Leesett a' híd-rúl. Föld-re borúl. Térd-re esik. Szék-re ül. Gyűrű van az újá-n. Kalap van a' fejé-n. Leugrott a' kotsi-rúl. Üsd le a' fejé-rűl. Tekints az ég-re. Részek-re osztja. Jobb-ra nézz. Bal-ra fordúlj. Nem válik betsületé-re. Tsillagok-at látok az ég-en, talán kiderűl. Fal-on függ. Nagy teher van a' vállá-n. Tollá-rúl ösmérem. Legurúlt a' högy-rűl. Mind le húll a' gyümölts a' fá-rúl. Vedd le a' szög-rűl. Virágok-rúl gyűtődik a' méz. Atyád-rul van a' szó, nem te ről-lad.

ülj, consideas.
leszáll, descendit.
várj, exspecta.
sorod, ordo tuus.
feküszik, jacet.
eregygy, vade.
helyem, meus locus.
mászik, scandit.
úgy él, ita vivit.
mint a' madár, sicut avis.
ág, ramus.
leesett, cecidit.
híd, pons.
borúl, prosternit se.
térd, genu.
esik, cadit.
szék, sella.
gyűrű, annulus.
új, digitus, novus.
fej, caput, *etiam* fő *dicitur*.
jobb, dextra.
bal, sinistra.
fordúlj, te converte.
nem válik, non cedit.
betsülete, suus honor.
tsillagok, stellae.
látok, video.
talán kiderűl, forte serenabitur.
fal, paries.
függ, pendet.
nagy teher, magnum onus
válla, ipsius humerus.
tolla, sua penna.
ösmérem, nosco.
högy, mons.
legurúlt, devolutum est.
mind, omnis.
lehúll, decidit.
gyümölts, fructus.
vedd le, deme.

leugrott, desilivit.	szög, clavus.
kotsi, currus.	virágok, flores.
üsd le, decutias.	gyűlődik, congregatur.
tekints, respice.	méz, mel.
ég, cœlum.	atyád, pater tuus.
részek, partes.	van a' szó, est sermo.
osztja, dividit.	nem te róllad, non de te.

§. 17.

Quid indicant: *hoz*, *nál*, *túl*...? — Significant relationem illius personæ vel rei, ad quam actio dirigitur, apud quam peragitur, et a qua inchoatur, v. g. *Bíróhoz hivatta*, ad judicem curavit citari, *bíró-nál látta*, apud judicem vidit, *bíró-tul jö*, a judice venit. Hic *Bíró* in triplici ralatione stat ad actiones: *hivatta*, *látta*, *jö*.

Exempla.

Az atytyá-hoz megyen látogatás-úl. A' kapu-nál találta. A' Bátyám-tul kaptam. Az is a' többi-hez járúl. Mikor voltál Nagy-Atyád-nál. Megválsz hazád-tul? Az Isten-hez fohászkodik. A' király-hoz folyamodik. Át szökött az ellenség-hez. Keresd a' kályhánál. Amott áll a' kazal-nál. A' farká-nál kezdi. Félj a' haragom-tul. Megfosztódott mindené-túl. Megszabadúlt a' bajok-tul. Vidd át szomszédék-hez. Gyerünk a' Szávához. Éppen az Ur-hoz sietek. Mátkájánál mulat. Tűz-nél melegszik. Kályhá-nál kurutytyol. Dajkájá-tul tanúlta. Nem ihed meg

árnyéká-tul. Megtsömörlött a' sok evés-tűl. Elfáradt a' sok dolog-tul.

megyen, pergit.
látogatás, visitatio.
kapu, porta currulis.
találta, invenit.
bátyám, frater meus sen.
kaptam, accepi.
az is, id etiam.
többi, reliquum.
járúl, accedit.
mikor voltál, quando fuisti?
nagy-atyád, avus tuus.
megválsz, separaberis.
hazád, patria tua.
Isten, Deus.
fohászkodik, suspirat.
folyamodik, recurrit.
átszökött, transfugit.
ellenség, hostis.
keresd, quaere.
kályha, fornax.
amott áll, ibi stat.
kazal, acervus fœni.
farka, cauda illius.
kezdi, inchoat.
fél, time.
haragom, ira mea.
megfosztódott, spoliatus est.
mindene, omnia sua.
megszabadúlt, liberatus est.
bajok, miseriæ, molestiæ
vidd át, transportes,
szomszédék, vicinus cum suis.
gyerünk, veniamus.
Száva, Savus.
éppen, recte.
sietek, propero.
mátkája, sponsa sua.
mulat, se distrahit.
tűz, ignis.
melegszik, se calefacit.
kurutytyol, latitat.
dajkája, sua nutrix.
tanúlta, didicit.
nem ihed meg, non terrefit.
árnyéka, umbra sua.
tsömörlött, nauseam contraxit.
sok evés, multus esus.
elfáradt, fatigatus est.
sok dolog, multus labor.

Nota. Hungarus ablativo absoluto destituitur, ideo illum postpositione *nál nél* exprimit quandocumque comparativus sequitur vel præcedit, v. g. *Ne menj tovább a' hídnál*, ponte ulterius ne iveris. *Több ezernél*, plus millenis. *Jobb*

a' jó-nál, bono melius. *Magasabb a' torony-nál*, turri altior. *Kisebb az ötstsé-nél*, minor fratre suo juniore... Quando vero instrumentum notat, tunc suffixo *val vel* exprimimus, v. g. *bot-tal ütötte meg*, baculo ipsum percussit.... ut supra sub *val, vel.*

Item. Sensus harum sicut et aliarum adhuc postpositionum, non debet theoretice, ut hic in gratiam cogitare scientium factum est, junioribus discentibus inculcari, sed sufficiet indigitare ipsis, quomodo hanc vel illam postpositionem in sua vernacula debeant exprimere?

Item. Postpositiones in tribus ultimis quæstionibus attactæ triplicem relationem actionis exprimunt ad tempus et spatium, resque in hoc existentes; idipsum indicant eæ, quas sub *C.*) recensuimus, et mox ultro explicabimus: ideo attenti reddendi sunt discipuli, ut ita significationem earum magis pervideant, cum hæ in nulla lingva perfecte exprimi possint, ob defectum casuum vel præpositionum.

Item. Sicut sensus verus a metaphorico bene discernendus, v. g. *világ*; lux, metaphorice *mundus*... sic ordinaria constructio discriminanda est ab idiotismis. Ibi enim proprio sensu sumimus postpositiones, hic autem pro lubitu fere adoptamus v.g. *Neki áll. Ivásnak adta magát. Megesett neki. Falnak döl. Szót fogad. Pártot üt. Pórúl v. ebül járt. Jóvá hagyja. Éjjel nappal. Nem hajlik szóra. Azon volt. Mára leszsz. Sokba kerül. Teherbe esett. Fejbe löte. Abban hagyta. Szegénységre jut. Farba rúgta. Hátba ütötte. Szemében mondotta. Agyba, fôbe verte. Eszébe jut. Észre vette. Falnak ugrik. Vasra verték. Pénzen vette. Kire várakozik? Tenkre teszi. Végre hajtja. Rá sem néz. Nints jól eszén.*

Lerázta magárul. Férjhez megy. Hajba kap. Szólj hozzá.... Hæ uberius recensebuntur in Syntaxi, ubi de Idiotismis ex professo agetur, proveniunt enim hi communiter a' regentia verborum v. g. *Hasonlik hozzá. Emlékezik rólla. A' dologhoz fog. Nem ért hozzá.*... Interim non debet quisquam in iis scandalisari, quia similes expressiones in omni lingva occurrunt. Probet, si placet quiscunque saltem mox adducta vertere.

CAPUT II.

Explanatio Postpositionum sub B.)

§. 18.

Quid significat *kor?* — Significat tempus, quo aliquid contingit, sed absque duratione, v. g. *éjfélkor érkezett*, media nocte appulit. Hic *éjfél* sumitur pro termino, quo adventus contigit.

Exempla.

Minden-kor esz-en légy. Más-kor is úgy tégy. Ak-kor (az-kor) hallottam azt. Elmente-kor mondotta. Dél-kor érkezett. Bejötte-kor nem is köszöntött. Deák kor-omban tanúltam azt. Holta-kor is megemlékezik rólla. Dél után négy óra-kor. Hat óra- és három negyed-kor történt, v. Három negyed-kor hétre. Kilentzed fél óra-kor.

minden, omnis.
kor, tempus.
eszen légy, sobrius esto.
máskor is, etiam alias.
úgy tégy, sic age.
akkor, illo tempore, tunc.
hallottam, audivi.
elmente, abitus suus.
mondotta, dixit.
dél, meridies.
érkezett, appulit.
bejötte, ingressus suus.
nem is, neque.
köszöntött, salutavit,
deák koromban, tempore quo studiosus fui.
tanúltam, didici.
holta, mors sua.
megemlékezik, recordabitur.
rólla, de eo.
dél után, post meridiem.
négy, quatuor.
hat óra, sexta hora.
három negyed v. fertály, tertius quadrans.
történt, contigit.
hétre, ad v. pro septima.
kilentzed fél, media nona.

Nota. Hungarus non utitur ordinalibus in designando tempore v. g. non dicit *kilentzedik óra* nona hora, sed *kilentz óra* novem hora. Hinc et *kor* non ad illa, sed ad cardinalia adjungitur.

§. 19.

Quid significat *óta?* — Significat initium temporis cum continuatione, v. g. *harmadnap óta esik*, a tertia die continuo pluit. Hic pluitio initium sumit a *harmadnap*, et durat hucusque.

Exempla.

Mi-óta ösmérlek. Rég-óta kívántam látni. Két hét-óta semmi-t sem tett. Taval-óta tanúlja a' magyar nyelv-et. Már tíz év-óta gondolkozik rajta. Az-óta nem volt nálam. Holta-óta viszszatért a' ház tsendessége. Gyermeksége-óta sok baj-t tapasztalt. Elmented-óta semmi nevezetes sem történt.

mi-óta, a quo
ösmérlek, te nosco.
rég. olim, antiquum.
kívántam, desideravi.
látni, videre.
két hét, duæ septimanæ.
semmit sem tett, nihil egit.
taval, anno præterito, *Lani.*
tanúlja, percipit.
nyelv, lingva.
már tíz év, jam decem anni.
gondolkozik, meditatur.
rajta, desuper.
az-óta, abillo tempore.
nem volt, non fuit.
nálam, apud me.
holta, mors sua.
viszszatért, redivit.
tsendessége, quies sua.
gyermeksége, pueritia sua.
sok baj, multæ miseriæ.
tapasztalt, expertus est.
elmented, abitus tuus.
semmi sem, nihil
nevezetes, memorabile.
történt, accidit.

§. 20.

Quid significat *szerént?* — Significat relationem personæ vel rei, quæ pro norma deservit, v. g. *A' szent Irás szerént*, juxta sacram scripturam. Hic scriptura sacra est norma, juxta quam aliquid fit v. cogitatur. Latinus exprimit præpositione *juxta.*

Exempla.

A' te gondolatod szerént. A' történetek bizonysága szerént. A' tapasztalás tanúsága szerént. A' törvények ereje szerént. A' Mgos Gróf útasítása szerént. Az idő szokott járása szerént. A' köznép szokása szerént. Az ész tanítása szerént. A' kegyes Királyi parantsolat szerént. Az Ur ígérete szerént. A' köz hiedelem szerént. Véleményem szerént.

te gondolatod, tua cogitatio
történetek, historiarum.
bizonysága, testimonium.
tapasztalás, experientiae.
tanúsága, testimonium.
törvények, legum.
ereje, vis.
Mgos Gr., Illmi Comitis.
útasítása, inviatio.
idő, temporis.
szokott, consvetus.
járása, cursus.
köznép, plebis.
szokása, consvetudo.
ész, mentis.
tanítása, doctrina.
kegyes, benignum.
K. parantsolat, R. mandatum.
Úr ígérete, Dominationis vestræ promissum.
köz hiedelem, publica persvasio.
véleményem, opinio mea.

§. 21.

Quid significat *iránt?* — Relationem personæ vel rei, juxta cujus directionem actio fit, v. g. *a' ház iránt nézz*, juxta directionem domus aspice. Latinus diverso modo reddit, ut ex exemplis patebit.

Exempla.

Amott áll a' fa iránt, vel *irányá-ban*, ibi stat versus arborem. — *A' víz iránt megyen*, secundum directionem fluvii pergit. — *A' högy iránt mindent elvert a' jég*, juxta montem omnia concussit grando. — *A' domb iránt látszik egygy torony*, e regione collis videtur una turris — *A' kémény iránt repül*, versus caminum volat. — *Dolga iránt szólott*, intuitu negotii sui locutus est. — *Panaszolkodott iránta*, conquestus est desuper.

§. 22.

Quid significat *ellen?* — Relationem personæ vel rei, contra quam actio dirigitur, v. g. *Isten ellen vétett*, contra Deum peccavit.

Exempla.

Az-t hallom a' Török ellen lesz háború. Pál ellen semmi kifogásom nints. A' szél ellen fordítja köpönyegé-t. A' halál ellen nints orvosság. Hibázik a' józan okosság ellen. Ki tehet az Isten akaratja ellen.

hallom, audio.
Török, Turca.
leszsz háború, erit bellum
semmi kifogásom nints, nullam exceptionem habeo.
szél, ventus.
fordítja, vertit.
köpönyegét, pallium suum.
halál, mors.
nints orvosság, non est medicamen.
hibázik, errat.
józan, sanus, sobrius.
okosság, prudentia.
ki tehet, quis potest.
Isten, Dei.
akaratja, voluntas.

§. 23.

Quid significat *nélkül?* — Relationem personæ vel rei, sine qua actio fit, v. g. *Ész nélkül beszél*, sine mente loquitur. Latinus reddit præpositione *sine* vel *absque*.

Exempla.

Minden hiba és héjány nélkül. Nem lehet pénz nélkül vásárolni. Gond nélkül él a' világ-on. Kalap nélkül jár. Könyv nélkül

tanúl. Őrözet nélkül van. Zálog nélkül oda nem adom. Ki ne menj bot nélkül. El lehet nélküle v. a' nélkül. Haza ne jöjj paripa nélkül. Fegyver nélkül megy a' had-ba.

minden, omnis.
hiba, error.
héjány, defectus.
nem lehet, non potest.
pénz, pecunia.
vásárolni, mundinari.
gond, cura.
él, vivit.
világ, mundus.
jár, incedit.
tanúl, discit.
örözet, custodia.
van, est.
zálog, pignus.
oda nem adom, non do.
ki ne menj, non exeas.
bot, baculus.
el lehet, potest esse.
haza, domum.
ne jöj, non revertaris.
paripa, sonipes.
fegyver, arma.
megy, pergit.
had, bellum.

§. 24.

Quid significat *miatt?* — Relationem personæ vel rei, quæ impedimento est, quominus actio fiat, v. g. *A' vizek miatt nem jöhet*, ob aquas non potest venire. Hic aquæ sunt impedimento. Latinus variat: *ob, propter.*

Exempla.

Az atytya halála miatt maradt el olyly soká. Miattam teheted. A' roszsz út miatt késett el. A' sok galyly miatt menni sem lehet. A' sok akadály miatt meg nem tehettem. Dolgaim miatt eszembe sem jutott. Az áradás miatt kaszálni sem lehet.

atytya, patris sui.
halála, mors.
sok akadály, multa impedimenta.

maradt el. remansit.
olly soká, tam diu.
miattam, propter me.
tehetsz, potes facere.
roszsz út, mala via.
késett el, retardatus est.
sok galyly, multæ frondes.
menni sem lehet, nec potest iri.
meg nem tehettem, non potui facere.
dolgaim, negotia mea.
eszembe, in mentem.
sem jutott, incidit.
áradás, eluvio.
kaszálni, falcare.
sem lehet, nec licet, potest.

§. 25.

Quid innuit *végett?* — Relationem personæ vel rei, in cujus gratiam actio fit, v.g. *A' végett nem is érdemes szólani*, propter illam rem nec est dignum loqui. — Latinus suum *propter* adhibet et hoc sensu, v. etiam *fine*, *scopo*.

Exempla.

Dolgai végett volt itt. Az ökre végett perel. A' barátság végett sokat megtesz az ember. Csak a' házi béke végett tűröm. Más emberek végett is kell valamit tenni. Sokat szenvedtem végetted. Víz végett alkudozik. Pénz végett nem rontom az egésségem-et. Tapasztalás végett ment útazni. Bűne végett büntetödött.

dolgai, negotia sua.
volt itt, fuit hic.
ökre, bos suus.
perel, litigat.
barátság, amicitia.
sokat, multum.
valamit, aliquid.
kell tenni, oportet facere.
szenvedtem, passus sum.
végetted, propter te, tui gratia.
alkudozik, convenit.

megtesz, facit.
ember, homo.
tsak, tantum.
házi béke, pax domestica.
tiröm, patior, tolero.
más emberek, alii homines.
nem rontom, non destruam.
egésségem, mea sanitas.
tapasztalás, experientia.
ment, ivit.
útazni, peregrinatum.
büne, delictum suum.
büntetödött, punitus est.

§. 26.

Quid indicat *helyett?* — Relationem personæ vel rei, per quam actio debuisset peragi, v. g. *Maga helyett a' fiát küldötte*, loco sui filium suum misit. Hic innuitur, quod ipse debuisset actionem peragere, sed loco sui alterum substituit. — Latinus id ipsum voce: *loco* v. *in locum* exprimit.

Exempla.

Egy helyett kettő-t akar. Ló helyett szamár-ra ült. Fizetés helyett verés-t kapott. Dítséret helyett gyalázat-ot vallott. Két forint helyett négy-et adott. Péter helyett felelt. Széna helyett szalmá-t kínál. Ser helyett bor-t iszik. Mihály helyett ment katonā-nak.

egygy, unus.
kettő, duo.
akar, vult.
ló, equus.
szamár, asinus.
fizetés, solutio.
verés, verber.
kapott, accepit.
négy, quatuor.
adott, dedit.
felelt, respondit.
széna, fœnum.
szalma, stramen.
kínál, offert.
ser, cerevisia.
iszik, bibit.

dítséret, laus.
gyalázat, vituperium.
vallott, recepit.
két forint, duo floreni.
Mihály, Michael.
ment katonának, militiæ nomen dedit.

§. 27.

Quid significat *által?* — Relationem personæ vel rei, per quam alter actionem peragi curat, v. g. *Az inassa által hozatta*, medio famuli sui curavit ferri. — Latinus jam *per*, jam *medio*, jam *ope* cum genitivo adhibet.

Exempla.

Katonák által fogatta el. Egy gyermek által üzente. Vizek által sok károk történnek. Kár által okosodik az ember. Példák által könnyebb tanúlni. Egygy deszka által szabadúlt meg a' befúlástul. A' magyarok fegyver által szerezték országukat. Könyve által híresedett el. Érdeme által jutott hivatalához. Az által szerzett magának hírt.

fogatta el, curavit capi.
gyermek, puer.
üzente, nunciavit.
vizek, aquæ
könnyebb, facilius est.
példák, exempla.
deszka, asser.
szabadúlt meg, liberatus est.
befúlás, submersio.
fegyver, arma.
szerezték, compararunt.
országukat, regnum suum
könyve, liber suus.
híresedett el, famosus factus est.
érdeme, meritum suum.
jutott, pertigit.
hivatal-hoz, officium.
szerezett, comparavit.
magának, sibi.
hír, fama.

§. 28

Quid denotat *ként?* — Denotat relationem illius personæ, cujus actio pro norma alterius assumitur, v. g. *Mester-ként dolgozik*, laborat sicut magister, seu acsi esset magister. Hic ergo magister pro ideali assumitur, quocum tamquam norma actiones alicujus comparantur. Alioquin nihil aliud est quam *kénye szerént*, et ab *úl ül* tantum parum differt, uti ex exemplis patebit.

Exempla.

Bíró-úl ítél, judicat qua judex, seu est reapse judex. *Bíró-ként ítél*, judicat ut judex, quamvis non sit judex. *Mesterül dolgozik*, laborat qua magister, seu meretur nomen magistri. *Mester-ként dolgozik*, ut supra. *Tsak neki áll ökör-ként*, aggreditur acsi esset bos. *Anya-ként sír*, flet sicut mater, seu sit seu non mater. *Atytya-ként gondoskodik rólla*, ita sollicitatur de illo, acsi esset illius pater. *Gyermek-ként örül*, ita lætatur acsi esset puer. *Aszszony-ként píperezi magát*, comit se more fœminæ, seu acsi fœmina esset.

§ 29.

Quid indicat *gyanánt?* — Indicat relationem rei, quæ in actione alteri substituitur, v. g. *Keszty ü gyanánt viseli*, ita gestat, acsi esset manica, seu loco manicæ. Hic loco *keszty ü* aliud quid substituitur.

Exempla.

Víz gyanánt iszsza a' bort, vinum bibit loco aquæ, in persvasione quod hoc sit idem. *Matskát evett nyúl gyanánt*, cattum comedit loco leporis, persvasus de eo quod sit lepus. *Kávé gyanánt iszsza a' perkelt árpa levet*, loco Coffeæ decoctum hordei bibit. *Megette a' bivalhúst marhahús gyanánt*, bubalinam putavit esse bovinam, et loco hujus decomedit.

Nota. Omnibus his, ut jam monui non est juvenis nimium torquendus, sed prudenter attentus reddendus est, ut successive genuinum sensum vocum, et harum postpositionum conetur eruere, quia reipsa et nativi hungari, imo et ipsi incurii confundunt ista auctores.

CAPUT III.

Explanatio Postpositionum sub C.)

§. 30.

Quid significant: *felé*, *felett*, *felül*? — Significant relationem personæ vel rei talem, vi cujus actio supra illam dirigitur, vel ibi consumatur, vel inde inchoatur, v. g. *Ház felé tzélozik*, supra domum collimat, *ház felett van*, est supra domum. *Ház felül repült le*, a sursum volavit.

Exempla.

Pamlag felé akazd. Az asztal felett függ. Vedd le az ajtó felül. A' högyek felett felhő-t látok. A' ház felül látszott leesni. Valahonnan felül esett le.

pamlag, *Kanape.*	felhő, nubes.
akazd, appendas.	látok, video.
asztal, mensa.	látszott, visus est.
függ, pendet.	leesni, cadere.
vedd le, deme.	valahonnan, alicunde.
ajtó, porta.	esett le, cecidit.
högyek, montes.	

§. 31.

Quid significat *alá*, *alatt*, *alól?* — Significat actionem infra aliquod objectum fieri juxta triplicem directionem, v. g. *az ágy alá bújt*, infra lectum se recondidit. *Az asztal alatt feküszik*, sub mensa jacet. *A' szék alól mászik ki*, ex infra sella proserpit.

Exempla.

Mindanynyian egygy fa alá telepedtek. Tserfa alatt hevernek. Feje alól húzta ki a' vánkost. Told be a' kotsit az ereszet alá; hagy legyen födél alatt. Elrántotta alóla a' pokrótzot. Kilóték alóla a' lovat.

mindannyian, toti quanti	kotsi, currus.
telepedtek, concubuerunt	ereszet, subgrunda.
tserfa, quercus cerris.	hagy legyen, sit.
hevernek, stertunt.	födél, tectum.

feje, caput suum.
húzta ki, extraxit.
vánkos, cervical.
told be, intrudas.
elrántotta, eripuit.
pokrótz, cento.
kilöték, excussus est.

§. 32.

Mellé, *mellett*, *mellől* denotat actionem fieri penes aliquod objectum juxta triplicem relationem, v. g. *Oszlop mellé állott*, penes columnam se recepit. *Még most is az oszlop mellett áll*, nunc etiam penes columnam stat. *Már elment az oszlop mellől*, jam abivit a columna.

Exempla.

A' lovól mellé húzta magát. A' fal mellett találtam. Menj a' torony mellől. A' fal mellé tette. Patak mellett lakik. Eregygy a' ló mellől. Az anynya mellé futott. A' kotsi mellett megyen. Hajtsd el a' víz mellől. A' fal mellé állította. Az út mellett leselkedik. Elrakattam a' fa mellől.

lovól, stabulum.
húzta magát, retraxit se.
fal, murus.
találtam, inveni.
menj, abi.
torony, turris.
tette, posuit.
patak, rivus.
lakik, habitat.
eregygy, vade.
anyja, mater sua.
futott, cucurrit.
kotsi, currus.
megyen, pergit.
hajtsd el, pelle.
állította, collocavit, stauút, via. (tuit.
leselkedik, excubat.
elrakattam, curavi transponi.

§. 33.

Megé, *megett*, *megűl* significat actionem a tergo seu post objectum fieri juxta triplicem directionem, v. g. *A' kályha megé búját*, post fornacem se recepit. *A' templom megett lakik*, post templum habitat. *Az ajtó megül búját ki*, a tergo portæ exivit.

Exempla.

Nem láthattam az emberek megűl. A' lovól megett van a' ganéj gödör. A' ház megé rakatta. A' kereszt megé temetödött. A' ház megett árk-ot mosott a' víz. Elkergettem a' kotsi megűl. Az ágyú megé állonak. Itt van a' hátam megett, v. megettem. A' bokor megűl leselkedik.

láthattam, potui videre.
emberek, homines.
lovól, stabulum.
ganéj gödör, sterquilinium.
rakatta, curavit collocari.
kereszt, crux.
temetödött, sepultus est.
árok, fossa.
mosott, sibi fecit.
elkergettem, pepuli.
kotsi, currus.
ágyú, tormentum bellicum.
állonak, se collocant.
hátam, tergum meum.
bokor, dumus.
leselkedik, speculatur, insidiatur.

§. 34.

Közé, *között*, *közül* significat actionem inter aliqua objecta fieri juxta triplicem directionem, v. g. *Katonák közé keveredett*, in medium militum casu devenit. *A' kato-*

nák között látom, inter v. in medio militum ipsum video. *Allig tud kivergödni a' katonák közül*, vix potest se extricare e medio militum.

Exempla.

Köv-et dobott az edények közé. Az-t gondoltam barátim között vagyok. Tetszett ő Isteni Felségé-nek az élők közűl kiszólítani. A' mi az ő körmei közé jut Elrejtekezett az emberek között. Allig vergődtünk ki a' galylyak közűl. Z'iványok közé vetődött. Sok veszedelem között forgott. Ő-t választá ki a' többiek közűl.

kő, lapis.
dobott, projecit.
edények, vasa figlina.
azt gondoltam, id existimabam.
Barátim, amici mei.
vagyok, sum.
tetszett, placuit.
ő Isteni, sua Divina.
Felsége, Majestas.
élők, viventes.
kiszólítani, evocare.
a' mi, quod.
körmei, ungves sui.
jut, venit.
elrejtekezett, recondidit
emberek, homines. (se.
allig, vix.
vergődtünk ki, extricavimus nos.
galylyak, frondes.
z'iványok, latrones.
vetődött, delatus est.
veszedelem, periculum.
forgott, versatus est.
öt, ipsum.
választá, eligebat.
többiek, reliqui.

§. 35.

Köré, *körött*, *körül* significat circa objectum fieri actionem triplici directione, v.g.

A' fa köré állottak, circa arborem se collocarunt. *A' fa körött ülnek*, circa arborem sedent. *Elásta a' földet a' fa körül*, effodit terram ab arbore.

Exempla.

Vár körött az ellenség. Rakjál székek-et az asztal köré. Mind eltakarodott körűle. Fát ültetett a' háza köré. Tsupa ellenség volt körötte. Mindeniket elmar maga körül. Örök-et állítatott a' Tábor köré. Földünk forog a' Nap körött, nem viszontag az e' körött. Menjetek a' kút körül.

vár, arx.
ellenség, hostis.
rakjál, colloces.
székek, sellae.
asztal, mensa.
mind, omnis.
eltakarodott, retraxit se.
körűle, a circa ipso.
ültetett, plantavit.
tsupa, merus.
volt, fuit.
mindeniket, omnes.
elmar, mordendo abigit
maga, ipse.
örök, vigiles.
állítatott, curavit statui.
tábor, castra.
földünk forog, terra rotatur.
nap, sol.
viszontag az, vicissim ille.
ez, e', hic.
menjetek, abeatis.
kút, fons.

Nota. Distinctionem hanc ex ore plebis raro audies, non quasi natura rei et perfectio lingvae non ita exigeret, sed quia ignari non intelligunt rem, et loco triplicis formæ unicam fere *körül* v. *környül* adhibent.

§. 36.

Elé, *elött*, *elöl* significat actionem fieri ante objectum aliquod juxta triplicem dire-

ctionem, v. g. *A' biró elé hivattam*, ante judicem curavi ipsum citari. *Tagadta a' biró előtt*, negavit ante judicem. *Nem ment el a' biró elöl, míg..* non abivit a judice, donec..

Exempla.

Szemem elé ne jöj. Személyesen jelent meg a' törvényszék előtt. Elkergettem a' ház elől. Az atytya elé siet. Hogyan mered azt tenni többek előtt? Szaladj a' kotsi elől. Ne állj a' puska elé. Nints betsülete az emberek előtt. Elfutott az ellenség elől. Isten ember előtt azt merem mondani.

szemem, oculus meus.
ne jöj, non compareas.
személyesen, personaliter
jelent meg, comparuit.
törvényszék, tribunal.
elkergettem, depuli.
atyja, pater suus.
siet, properat.
hogyan mered, quomodo audes?
azt tenni, id agere.
többek, plures.
szaladj, fuge.
kotsi, currus.
ne állj, non stes.
puska, sclopus.
nints betsülete, non habet æstimationem.
emberek, homines.
elfutott, profugit.
Isten, Deus.
ember, homo.
azt merem, id audeo.
mondani, dicere.

Nota. Loco *elé* plerumque dicitur *elejibe.* Vox hæc ita enata est, quia radix hujus postpositionis est *elő*, cui si addatur suffixum possessivum erit *előm*, *előd*, *elő-je*, *eleje*. Hoc vero instar substantivi sumto jam non male dicitur *előmbe*, *elődbe*, *elejébe*... sed tamen multo regularius *elém*, *eléd*, *elé* v. *eléje*, quia ut vidimus omnis postpositio huic similis constat ex radice: *fel*, *al*, *meg*, *köz*, *kör*...et formativa *é*, v. *á*, *ett.*

v. *ott*, *ül* v. *úl*, igitur ex *elő* addendo *é* erit *elő-é*, *elé*.

§. 37.

Fælé, *fælett*, *fælől* significat actionem versus objectum aliquod dirigi juxta triplicem relationem, v. g. *a' högy fælé láttam repülni*, versus montem vidi illam volare. *Sokáig álmélkodott a' dolog fælett*, diu stupebat super isto negotio. *Éjszak fælől fú a' szél*, a septemtrione flat ventus.

Exempla.

Dél fælé útazik. Nyugat fælől roszsz hírek-et hallani. Sok-at gondolkoztam azon tárgy fælett. A' torony fælé nézz. Soká búsúlt tette fælett. Tudósíts hol és hogyan letted fælől. Mi fælett tanátskoztok? Ki fælől van a' szó. Dél fælé jár az idő.

dél, meridies.
útazik, itineratur.
Nyugat, occasus.
hírek, fama.
hallani, est audire.
gondolkoztam, meditatus sum.
azon tárgy, illud objectum.
nézz, aspice.
soká, diu.
búsúlt, tristatus est.
tette, factum suum.
tudósíts, notifices.
hol és hogyan letted, ubi sis et quomodo valeas.
tanátskoztok, consultamini.
van a' szó, est sermo.
jár az idő, vergit tempus.

Nota. Usus postpositionem *fælett* adhibet quidem frequenter, sed eam enunciat sic: *felett*, quod utique erroneum est. — Reliqua vero nondum sunt bene evoluta, sed loco *utó* promiscue dicunt *utól* v. *után*, illi nihilominus, qui rem non intel-

ligunt, et tamen affectate volunt loqui. Sic etiam loco *helyé* dicunt semper *helyett*, sed res ipsa indicat errorem: ideo secure omnibus iis uti licet, dum sensus exigit, v. g. *a' kotsi utó fut*, fugit post currum, (ideo ut assequatur). *A' kotsi után fut*, currit post currum, (sed simpliciter, non quasi assequi vellet). *Elhajtottam a' kotsi utól*, abegi a tergo currus. *János helyé állott*, in locum Joannis se collocavit. *János helyett jött*, loco Joannis venit. *Elment János helyül*, amplius non vult vice Joannis vel loco illius esse. *Torony hegyé teszi a' keresztet*, in cuspidem turris ponit crucem. *A' torony hegyett van a' kereszt*, in cacumine turris est crux. *A' torony hegyül esett le*, de apice turris decidit. *Messzé útazott*, procul peregrinatus est. *Ha olly messzett nem voltam volna*, si tam procul non fuissem. *Igen messziül hangzott egygy szó*, nimis eminus sonabat una vox.

CAPUT IV.

Explanatio Postpositionum sub D).

§. 38.

Quid indicat: *onként*, *enként*, *önként?* — Significat relationem illius personæ vel rei, quæ iteratim in actione recurrit, v. g. *léptsö-nként növekedik*, gradatim crescit. Incrementum fit per gradus, adeoque gradus iteratim recurrit in cretione. — Latinus non bene hanc postpositionem evolvit, jam enim præpositione: *per*, jam formativa adverbiali: *tim*: jam nullatenus exprimit.

Exempla.

Akó-nként, pint-enként, itztzé-nként, meszszely-enként méri. Egygy-enként, kettő-nként, hárm-onként, tíz-enként, száz-onként, ötven-enként jöttek. Ház-onként koldúl. Nap-onként roszszabban van. Útztzá-nként tsavarog. Falu-nként bejárta a' Vármegyét. Szöm-önként szedi. Szál-onként kiszakgatta. Pár-onként akgatja. Óra-nként halogatja. Lass-anként elfogyasztotta.

akó, úrna.
pint, duæ mediæ.
itztze, media.
meszszely, sextarius.
méri, mensurat.
egygy, unus.
kettő, duo.
három, tres
tíz, decem.
száz, centum.
ötven, quinquaginta.
jöttek, venerunt.
ház, domus,
koldúl, mendicat.
nap, dies.
roszszabban van, deterius valet.
útztza, platea.
tsavarog, vagatur.
falu, pagus.
bejárta, peragravit.
vármegye, comitatus.
szöm, granum.
szedi, colligit.
szál, filum.
kiszakgatta, eruncavit.
pár, par.
akgatja, appendit.
óra, hora.
halogatja, differt.
lassú, tardus, lentus.
elfogyasztotta, consumsit.

Nota. Akgat, szakgat, fakgat... enunciantur ut: *aggat, szaggat, faggat*... tantum in gratiam radicis sic scribuntur. — Cæterum postpositio hæc videtur componi ex signo pluralis: *ak, ok, ek, ök*, et jam supra attacto *ként*, acsi esset: *léptsökként, útztzákként, napokként, píntekként* ... quia reapse iteratim recurrere indicat aliquod

objectum in actione, adeoque pluraliter. — Hinc postpositio hæc melius sub *A.)* pertractari potuisset.

Item. Tacite audio te objicere velle tam contra hanc, quam nonnullas alias postpositiones, quod eæ potius adverbia censendæ sint. Ast in eo non adhaereas, quia utique sicut omnis praepositio latinorum, imo et aliqui casus reapse adverbia sunt, ita et hae postpositiones revera omnes adverbia censenda sunt, (vide Part. III. §. 6.) et eo ipso hic recensenda, quia finalem vocis inducunt mutationem.

§. 39.

On–, en–, ön túl significat id, quod latinis: *ultra* v. *trans*, v. g. az *árk–on túl*, ultra fossam. *Duná–n túl*, trans danubium. *Küszöb–ön túl*, ultra limen.

Exempla.

Még a' tenger-en is túl van. A' högyeken és vizek–en túl ment. Mind a' mit a' tsermely-en túl látsz. Az erdő–n túl kezdődik az ő birtoka. A' híd–on túl találkoztam öszsze vele. Magyar Ország határai–n túl. Meg ne halljam azt ez–entúl. A' torny–on túl lakik.

még is, adhuc, plane etiam
tenger, mare.
högyek, montes.
vizek, aquae.
ment, ivit.
mind a' mit, totum quidquid.
tsermely, rivulus.
látsz, vides.
erdö, silva.
birtoka, possessorium.
híd, pons.
találkoztam, obviavi.
öszsze vele, illi.
Magyar Ország, Hungaria
határai, limites.
meg ne halljam, ne audiam.
ez, hoc. ezentúl, deinceps.

kezdödik, incipit.
az ő, suus.
torony, turris.
lakik, habitat.

§. 40.

On-, en-, ön innen significat *cis*, seu ex hac parte, v. g. *Szává-n innen*, cis Savum. *A' fá-n innen*, cis arborem.

Exempla.

A' szöglet ház-on innen lakik. Az út-on innen van az a' domb. Már a' határ-on innen van az ellenség. A' vár-on innen folyik a' Dráva. Az erdő-n innen látok egygy szobrot. Karpát högyein innen feküszik Magyar Ország.

szöglet ház, domus angularis.
lakik, habitat.
van az a' domb, est iste collis.
határ, limes.
ellenség, hostis.
vár, arx.
folyik, fluit.
Dráva, Dravus.
erdő, silva.
látok, video.
szobor, statua.
Karpát högyei, montes Carpatici.
feküszik, jacet.

§. 41.

On-, en-, ön, át denotat latine: *per* cum *trans*, v. g. *Nem mehet át a' víz-en*, non potest transire per aquam. *Át lépett a' határ-on*, transivit per limitem.

Exempla.

Innen Pestre Budá-n át kell menni. Allig jöhettem át a' híd-on. A' bürű-n ment át. Átrepült a' ház-on. Átugrott a' gát-on.

Midőn Varasdon át utaztam. A' Száván át ladikoztunk.

Nota. Incepte scribunt novatores postpositionem hanc sic: *ált*, quasi ex *által* esset contractum, quia certe in ore plebis numquam aliter audies, quam *át*, et alioquin *által* aliud significat, uti supra (§. 27.) dictum est.

§. 42.

On-, en-, ön felül significat: *insuper* v. *præter*, v. g. *Ház-on felül más jószágai is vannak*, præter domum habet et alia bona. *Bér-en felül más ajándékokat is kapott*, præter mercedem accepit insuper et alia dona.

Exempla.

Az-on felül azt is mondotta. Hintó-n felül még négy lov-at is vett. Két fiú-n felül három leánya is van. Házá-n felül a' Tsűre is elégett. Kárá-n felül még baja is esett. Pénzé-n felül a' ruháit is ellopták. Az-on felül meg is pofozták.

mondotta, dixit.	elégett, exarsit.
azon felül, insuper.	kára, damnum suum.
hintó, carpentum.	baja is, infortunium.
még, adhuc.	esett, ipsi accidit.
két fiú, duo filii.	ruhái, vestes suae.
három leánya, tres filiae.	ellopták, furati sunt.
háza, domus sua.	megpofozták, colaphisarunt.
tsűre, horreum suum.	

§. 43.

On-, en-, ön kívül denotat: *præter*, v. g. *Pénz-en kívül semmi jószága sints*,

præter pecuniam nullum habet bonum. *Azon kívül a' mi testén van*, præter id quod in corpore suo habet.

Exempla.

Mesés könyvek-en kívül nem sok-at olvasott. Burgonyá-n kívül semmit sem termeszt. Egykét Vármegyé-n kívül mind megegygyezett. Egygy darab száraz kenyér-en kívül semmit sem evett. Egykét rongyos ruhájá-n kívül semmie sints.

mesés, romanticus.
könyvek, libri.
olvasott, legit.
burgonya, solanum tuberosum.
semmit sem, nihil.
termeszt, procreat.
egykét, unus alterve.
Vármegye, Comitatus.
mind, omnes.
megegygyezett, consenserunt.
darab, frustum.
száraz, siccus.
kenyér, panis.
evett, comedit.
rongyos, lacer.
ruhája, vestis.
semmie sints, nihil habet.

§. 44.

On-, en-, ön keresztül significat *transversim*, v. g. *A' szöllökertek-en ment keresztül*, per vineas ivit transversim, seu non ductu viarum. *Keresztül tört a' gát-on*, transivit per sæpes, non deviavit.

Exempla.

Sár-on viz-en keresztül gázolt. Hasá-n szúrta keresztül a' dárdá-t. Csak itt menjen keresztül a' szántat-on. A' patak-on jött keresztül. Midón a' váras-on keresztül kotsizott. A' högy-ön keresztül közelebb esik.

sár, lutum.
víz, aqua.
gázolt, vadavit.
hasa, venter suus.
szúrta, transfodit.
dárda, hasta.
tsak itt menjen, tantum hic transeat.
szántal, aratura.
patak, rivus.
jött, venit.
midőn, dum.
város, civitas.
kotsizott, curru vectus est.
högy, mons.
közelebb, propius.
esik, cadit.

§. 45.

Hoz, hez, höz képest significat: *relate, respecu*, v. g. *A szép is tsúnya a' szebb-hez képest*, etiam pulchrum turpe est respectu pulchioris. *Az ökör kis álat az elefánt-hoz képest*, bos est parvum animal relate ad elephantum.

Exempla.

A Kulpa a' Duná-hoz képest tsak patak. A föld teke tsekély a' Nap-hoz képest. Az ember élete az örökség-hez képest tsak egygy szempillantat. Még az semmi eh-hez képest. Egygy, a' végtelen-hez képest elenyészik

Kulpa, Colapis.
Duna, Danubius.
tsak pata, tantum rivus est.
föld teke globus terraqueus.
tsekély, exiguus est.
nap, sol.
ember élete, vita hominis.
örökség, eternitas.
tsak, tantum.
szempillantat, nictus oculi.
még az semmi, id adhuc nihil est.
ehhez (ez-hez) képest, respectu hujus.
egygy, unum.
végtelen, infinitum.
elenyészik, evanescit.

§. 46.

Hoz, hez, höz közel significat: *prope*, v. g. *A' ház-hoz közel*, prope domum *Mindenik legközelebb van a' szomszédjo-hoz*, quivis proximus vicino suo.

Exempla.

Buda közel van Pest-hez. Medve vár közel van Zágráb-hoz. Egygyik fa közel a' másik-hoz. Béts közelebb esik Varasd-hoz, mint Pest. Egygyik ablak a' másik-hoz igen közel van. Közel volt a' halál-hoz.

Buda, Buda.	közelebb, propius.
Pest, Pestinum.	esik, cadit.
Medvevár, sic dicta arx.	mint, quam.
egygyik fa, una arbor.	igen, valde.
másik, altera.	halál, mors.
Béts, Vienna.	

§. 47.

Távul v. *messze* significat: *procul*, *eminus*, v. g. *Távul a' város-tul*, procul a civitate, *Messze van a' högy-tül*, procul est a monte. *A' nap távulabb van a' föld-tül mint a' hold*, sol est remotius a tera quam luna.

§. 48.

Postpositiones hæ:

fel, sursum.	le, deorsum.
fent, superius.	lent, inferius.
felül, desuper.	alól, ab infra.

be; intro.	ide, huc.
bent, intus.	itt (idt), hic.
belül v. bévül, ab intus.	innen (idnen), hinc.
ki, foras.	oda, illuc.
kint, foris.	ott (odt), ibi.
kivül, ab extus.	onnan (odnan), illinc.
rá, ad illud.	regunt ante se con-
rajta, in illo.	gruas sensui postpo-
rólla, de illo.	sitiones, uti ex exem-
	plis patebit.

Exempla.

Fel a' fá-ra. Fent a' fá-n. Felül a' fá-rul. Le a' fá-rul, v. le a' föld-re. Lent a' föld-ön. Alól a' föld-rül, v. alól a' föld-ön. Be a' ház-ba. Bent a' ház-ban, v. bent a' széken (a' házban lévön). Belül a' ház-bul. Ki az útztzá-ra. Kint az udvar-on, v. udvar-ban. Kivül az udvar-rul. Rá a' ház-ra. Rajta a' ház-on. Rólla a' ló-rul. Ide a' szék-hez, v. szék-re, v. ház-ba. Itt a' szék-en, v. szék-nél, v. ház-ban. Innen a' szék-tül, v. szék-rül v. ház-bul. Oda a' fához. Ott a' fánál, ott a' fá-n. Oda a' szobá-ba v. kályhá-ra. Ott a' szobában, v. kályhá-n. Onnan a' fá-rul, szobá-bul, kályhá-tul. — Sed hæc delibasse sufficiat, qui sensum posspositionum pervidet, facile et hæc perspiciet.

§. 49.

Omnes postpositiones triplicis formæ, seu sub *C.*) recensitæ exigunt postpositionem

nak nek, si propter energiam substantivo præmittuntur, et tunc suffixo possessivo augentur, v.g. *Felé-je a' ház-nak. Felett-e a' högy-nek. Felül-e a' torony-nak. — Alá-ja a' fá-nak. Alatt-a a' fá-nak. Alól-a a' fának. Elé-je a' tolvaj-nak. Előtt-e az ellenség-nek. Elől-e a' ház-nak.* Sic reliqua.

Nota. En si jam sensum omnium recensitarum postpositionum scis, nihil aliud tibi restabit, quam regulas nosse, quas in applicatione sequuntur, seu scire debes, quomodo mutatur vox, quando postpositiones sub *A.*) recensitae illi adnectuntur? et quam vox certa, ex pluribus exigat postpositionibus? — Sit itaque:

CAPUT V.

Regulæ Applicationis Postpositionum Generales.

§. 50.

Quo magis regulas has Generales tyro pervideat, noscenda est natura tam radicum, quam postpositionum, quia regulæ hæ vel ex harum vel illarum natura desumuntur, siquidem vox quævis tantum ex radice et postpositione constat. Ut autem hanc eo clarius perspiciat, duobus distinctis Membris eam evolvemus.

MEMBRUM I.

De Indole Radicum.

§. 51.

Voces quædam elisionem patiuntur ante nonnullas postpositiones, v. g. köröm, *körm-öt*, torony, *tor-ny-on*, féreg, *fér-g-estül*... Ne igitur contra harum indolem tyro peccet, scire debet *a*) quæ sint illæ postpositiones, ante quas talis elisio fit? *b*) quæ sint illæ voces, quæ hanc elisionem patiuntur?

Jam vero *a*) postpositiones illæ sunt: *at, et, öt*, .. *ostúl estül*.. *an en ön*.. *úl ül* seu quæ vocali incipiunt, et sunt inseparabiles, deme *ért, ig*.

Voces autem *b*) illas lingva ipsa tibi indigitabit, quia facilius v. g. enuncias: *bar-mot, bar-múl, bar-mon, bar-mostúl*, quam *barom-ot, barom-úl, barom-on, barom-ostúl*, quemadmodum in latino non dicis: *a-geri, agerum*.. loco *agri, agrum*.. aut in croatico *konecza* loco *koncza*... Regula nihilominus sequens intianti adjumento erit:

Regula: *Omnis vox radicalis polysyllaba, item derivata in* alom ælem, *quæ ante finalem consonam vocales:* o, e, ö *habet, ecclipsim patitur ante postpositiones: at, ot*, ...*astúl, ostúl... on, en, ön*,.. *úl, ül*.

Adeoque 1) tantum voces radicales et derivatæ in *alom ælem* hanc ecclipsim pati-

untur, non etiam aliæ. — 2) Tantum eæ, quæ ante finalem consonam *o*, *e*, *ö* habent, non etiam *a*, *i*, *æ*, *u*, *ü*, sed excipe *tæher*, *tælæk*, *lélæk*, *pehely*, *öröm*, quæ sic suffixantur: *tærhet*, *tælket*, *lælket*, *pelyhet*, *örömæt*, vitiosum autem est novatorum *sær-g-et* loco *særæg-et*. — 3) Tantum polysyllaba ecclipsantur adeoque non hujusmodi: *ser*, *bor*, *por*, *sor*.... 4) Tantum quæ facilius enunciantur, adeoque hujusmodi: *szúnyog*, *hályog*, *túzok*, *bádog*, *bíbor*, *ostor*, *botskor* ... non amittunt penultimam vocalem. — Cæterum regula hæc etiam in derivatione pleni vigoris erit, ideo si hic adnotabis, ibi nihil tibi novi erit. — Adnecto hic seriem omnium earum vocum, quæ dicto modo decurtantur:

akol	dolog	horog	malom	sólyom	tzirom
álom	fodor	horony	marok	sulyok	tzirok
álom	étek	hurok	méreg	sulyom	titok
alkalom	eper	majom	nyereg	szugoly	torok
árok	etzet	kapots	oltalom	szulok	torony
átok	erek	kapor	orom	szitok	török
bagoly	féreg	kegyelem	ólom	szóbor	tsöbör
balom	fészek	kéreg	öböl	szorgalom	tulok
barom	fogoly	koboz	ököl	szurok	tükör
bátor	gyilok	korom	ökör	selyem	vászon
bokor	gyalom	köböl	piszok	szatyor	vályok
bodor	gyomor	lélæk	pokol	szeder	veder
berek	gödör	köröm	pötzök	szemé-	verem
burok	halom	nyirok	pehely	rem	vétek
bürök	haszon	járom	retek	szirom	üröm.

§. 52.

Voces quædam amittunt accentum ante quasdam postpositiones, v. g. *bél*, *bæl-æt*, *bæl-æstül*, *híd*, *hid-at*, *hid-astúl*... Ne ergo contra naturam harum vocum erretur, sciri debet *a*) quæ sunt istæ postpositiones, ante quas accentus amittitur? *b*) quæ sunt illæ voces, quæ accentum amittunt?

Jam vero postpositiones illæ sunt tantum *at*, *öt*, *æt*, *et*, *öt* item *astúl*, *östúl*, *estül*, *æstül*, *östül*, seu *quinqueformes*.

Quænam autem sint eæ voces, ex usu discendæ sunt, nec hic aliam pro juvamine suppeditare possumus regulam, quam quæ et infra recurret, nempe

Regula: *Si vox quædam ante unam quinqueformium postpositionum amittit accentum, amittit hoc ipso et ante aliam.* —

Juxta regulam itaque hanc deberet sciri primo ex usu, an vox hæc vel illa amittat ante unam dictarum postpositionum; nam hoc ipso sciretur, quod et ante aliam amittat. Sed prout dico hoc ex usu discendum est; interim per id discens facilitatur, quod regula hæc etiam sub derivatione recurret, adeoque impossibile fere est, ut sciendo vocem, non etiam illius accentum sciat, quia vox sine accentu potest aliud indicare. — Cæterum voces illæ sunt meræ radicales, nullæ derivatæ, uti sequuntur:

agár	ész	híd	közép	pohár	tehén
bél	év	jég	lé	sugár	tenyér
bogár	fazék	gereb	légy	szamár	tserép
dél	fél	kanál	levél	szekér	tűz
dér	fenék	kenyér	lúd	szél	veréb
derék	födél	kéz	madár	szén	víz
ég	gyökér	kö	mész	sügér	elég
egér	hét	kötél	moz'ár	sükér	kevés
ér	hév	kosár	név	tél	nehéz

Nota. Ista variant: *paráz'*, *daráz'*, *út*, *nyúl*, *kút*, *sár*, sed melius est immutata relinquere, v. g. *sárt*, *útat*, *nyúlat*, *kútat*, *paráz't*, *daráz't*.

§. 53.

Quædam voces e contra accentum accipiunt ante postpositiones aliquas, v. g. alma, *almá-nak*, *almá-val*, *almá-ba*....Ne contra harum naturam initians peccet, debet scire *a*) quænam sint illæ postpositiones, quæ finalem vocalem prolongant? *b*) quæ sint illæ voces, quarum finalis vocalis accentuatur?

Jam autem tales postpositiones sunt omnes, omnino, quæcunque voci adhærent, seu *inseparabiles*.

Voces vero omnes tales sunt, seu sint radicales, seu derivativæ, quæcunque in *a* et *e* desinunt. Adeoque sequens obtinet

Regula: *Literæ finales* a *et* e *in omni voce, et ante omnes postpositiones inseparabiles prolongantur.*

Regula hæc nullam omnino patitur exceptionem, licet exoterici novatores nec huic

parcant, dum v. g. sic dicunt: *követe-ül* loco *követé-ül*. Ast usus in vocibus, suffixo possessivo auctis, *e* solet etiam in *i* commutare, v. g. *kezi-nek*, *kezi-re*... loco *kezé-nek*, *kezé-re*...quod quidem ex eo rejici non debet, quod sæpe inamœnam literarum prolongationem avertat, v. g. *kezé-é*, *kezi-é*, *béké-jé-rül*, *béké-i-rül*... Pro exercitio adnecto voces aliquas:

atya	baba	baltája	begre	fügéje	tsere
anya	bába	bodzája	dinynye	gégéje	este
agya	babona	korpája	eke	igéje	fetske
banya	boka	almája	epe	kévéje	dertze
bánya	bolha	fia	elme	böre	körte

§. 54.

Quædam voces incrementum accipiunt ante certas postpositiones, v. g. *tö*, *tö-v-et tö-v-estül*, *ló*, *lo-v-at*, *lo-v-astúl*, *lo-v-on*..... Ne igitur contra naturam harum vocum erretur, oportet scire *a*) quænam illæ postpositiones, quæ tale incrementum (vulgo *servilis litera* dicitur) exigunt? *b*) quænam illæ voces, quæ tale recipiunt?

Jam vero postpositiones illæ sunt omnes inseparabiles sed vocali incipientes, uti *ül ül*, *at*, *ot*, *æt*, *et*, *öt*, *astúl*, *ostúl*, *æstül*, *estúl*, *östül*, *on*, *en*, *ön*.

Ast voces quænam sint, non est tam pronum determinare, nec aliam hic regulam pro facilitandis initiantibus dictare possumus, quam quæ jam superius (§. 52.) lau-

data est, quæve etiam ad derivationem vocum extenditur, et per illam adhuc clarior fiet, sicque sonat:

Regula: *Quæcunque vox ante unam postpositionum inseparabilium, ac vocali incipientium, literam servilem recipit, recipit eam hoc ipso et ante reliquas.*

Regula isthæc analogiæ utique saltem pro facilitatione discentis deservit, perfecte vero non manuducet, sed ex usu sciendum est, quæ voces ita cupiunt augeri. Sunt autem sequentes:

lé, le-v-et, le-v-ül, le-v-estül, le-v-en.
kő, kö-v-et, kö-v-ül, kö-v-estül, kö-v-ön.
fü, fü-v-et, fü-v-ül, fü-v-estül, fü-v-ön.
mü, mü-v-et, mü-v-ül, mü-v-estül, mü-v-ön.
nyü, nyü-v-et, nyü-v-ül, nyü-v-estül, nyü-v-ön.
hó, ha-v-at, ha-v-úl, ha-v-astúl, ha-v-on.
szó, sza-v-at, sza-v-úl, sza-v-astúl, sza-v-on.
szu, szu-v-at, szu-v-úl, szu-v-astúl, szu-v-on.
tó, ta-v-at, ta-v-úl, ta-v-astúl, ta-v-on.
ló, lo-v-at, lo-v-úl, lo-v-astúl, lo-v-on.
só, sa-v-at, sa-v-úl, sa-v-astúl, sa-v-on.
sü, sü-v-et, sü-v-ül, sü-v-estül, sü-v-ön.
hő, he-v-et, he-v-ül, he-v-estül, he-v-en.
tő, tö-v-et, tö-v-ül, tö-v-estül, tő-v-ön.
bü, bü-v-et, bü-v-ül, bü-v-estül, bü-v-ön.
ó, a-v-at, a-v-úl, a-v-astúl, a-v-on.
jó, ja-v-at, ja-v-úl, ja-v-astúl, ja-v-on.
bő, bö-v-et, bö-v-ül, bö-v-estül, bő-v-ön.

Plures non existunt, hæ vero: *fö*, *hö*, *vö*, *tsö*, *szä*, *hü*, melius sic exprimuntur: *fej*, (quia *fö* est superior, *fej* autem caput),

hév, *vej*, *tsív*, *szív*, *hív*. Imo et loco *mű*, *nyű* dicunt promiscue *mív*, *nyiv*. — *Jó* autem quando est adjectivum, regulariter declinatur, sed dum est substantivum, mutatur dicto modo. — *Só* æque bene dicitur *só-t*, *só-n*, *só-stúl*, *só-úl*, *só-n*, sicut modo, supra dicto.

Nota. Quidam et post voces polysyllabas seu radicales seu derivatas interponunt servilem literam, v. g. *szomorú-v-an*, *barmá-v-úl*... ad antevertendum concursum *a* et *ú*. Sed non video rationem, cur istae non inamœne sonantes vocales deberent sejungi.

§. 55.

Quædam voces immutant finalem vocalem, v. g. *tetü*, *tet-v-et*, *hamu*, *ham-v-at* ... Voces hæ sunt paucæ, nec merentur peculiari regula comprehendi, eo a fortiori, quod regularem declinationem ita recipiant, quemadmodum irregularitate non violantur. En illas:

borjú, borj-at, borj-astúl, v. borjú-t, borjú-stúl.
gyapjú, gyapj-at, gyapj-astúl, v. gyapjú-t, gyapjú-stúl.
fagygyú, fagygy-at, fagygy-astúl, v. fagygyú-t, fagygyú-stúl.
fatytyú, fatyty-at, fatyty-astúl, v. fatytyú-t —
sarjú, sarj-at, sarj-astúl, v. sarjú-t —
varjú, varj-at, varj-astúl, v. varjú-t —

Ex his proinde *u* finale emanet; sequentes vero in *v* mutant:

daru, darvat, darvastul v. daru-t, daru-stúl.
enyü, enyvet, enyvestül, v. enyü-t, —

falu, falvat, falvastúl, v. falu-t, falu-stúl.
hamu, hamvat, hamvastúl, v. hamu-t, hamu-stúl.
tetű, tetvet, tetvestül, v. tetű-t, tetű-stül.

Hæ vero et in radice variant: *kedü*, *nedü*, *odu*, *oru*, *magv*, *ötü*, *szaru*, *fiú*, *enyü*, *könyü*, *keserü*, nam et sic bene dicuntur: *kedv*, *nedv*, *enyv*, *odv*, *mag*, *ötv*, *szarv*, *fi*, *enyv*, *könyny*, *keserv*. — Ad omnem casum autem in applicatione sic immutantur.

MEMBRUM II.

De Indole Postpositionum.

§. 56.

Quædam Postpositiones *unius formae* sunt, quales sunt *ért*, *ig*, et omnes separabiles postpositiones sub *B.*) *C.*) *D.*) recensitæ. — Contra harum indolem non potest vel initians peccare, quia plane nullam subeunt mutationem, uti patet ex

Regula: *Postpositiones separabiles nec ullam faciunt in radice*, *nec ipsæ ullam patiuntur mutationem*, ért *vero et* ig *nullam quidem patiuntur*, *sed ipsæ prolongant finalem vocalem* a, æ, *ut jam* (§. 53.) *dictum est.*

§. 57.

Quædam Postpositiones sunt *duplicis formæ*, quales sunt:

nak, v. nek. vá v. vé.
úl, v. űl val v. vel.
nál, v. nél, búl, v. bűl, ra v. re, ban v. ben.
túl, v. tűl, rúl, v. rűl, ba v. be.

Ne contra harum indolem tyro peccet, sequens ipsi deserviet pro directione.

Regula: *Crassæ voces crassam, tenues tenuem exigunt postpositionem, sed medii soni vocum suffixa ex usu discenda.*

Sunt autem *crassæ* voces ac postpositiones omnes in quibus vel una ex his vocalibus *a, o, u, á, ó, ú*, occurrit, v. g. *arany, torony, álom, ruha, fazék, gyertya, úr, ár, sor...* Item duæ hæ voces: *derék* et *tzél.*

Tenues vero voces sunt illæ, in quibus tantum: *e, é, ö, ő, ü, ű* vel etiam *i, í* cum his mixtim occurrit, v. g. *erő, üszű, öröm, dinynye...* Item extraneæ, etiamsi *e* cum *a, o, u* mixtim occurrat, v. g. *Pater, Józ'ef.*

Mediæ, vel medii soni voces sunt, in quibus solummodo *i, í* recurrit, v. g. *rígy, írígy, tiszt, liszt, kilints, bilints....*

Applicatio itaque hujus regulæ quoad tenues et crassas voces facillima est, quia nullam patitur exceptionem præter jam dictum *derék* et *tzél.* Ast quoad voces medias nec hic alia præter jam laudatam analogiæ regulam adduci potest, quæ hic sic sonat:

Regula: *Si vox quæpiam media saltem unam postpositionem crassam vel tenuem recipit, eo ipso et reliquas tales desiderat.*

Ex usu crassæ sunt:

in	tsík	nyil	fi.
íz	sík	szíj	fing.
kín	tsín	szil	híg.
gyík	díj	víg	ip *melius* ipa
síp	híd	z'ib	
sír	íj	z'ír.	

Tenues vero sunt:

dísz	szív	mirígy	illy
tíz	tsív	irígy	fitty
hír	rígy	tsiríz	pint
íny	liszt	z'ilib	víz
íz	tiszt	kilints	hív
szín	ing	bilints	nyír.

§. 58.

Quædam postpositiones sunt *triplicis formæ*, cujusmodi sunt: *on*, *en*, *ön*, — *hoz*, *hez*, *höz*, — *onként*, *enként*, *önként*. — Ne contra has tyro erret, sequens tenenda

Regula: *Quævis harum ad sui generis voces quadrat.*

Sunt autem sui generis voces præpositioni: *on*, *hoz*, *onként* omnes crassæ voces, v. g. *bokor-hoz*, *bokr-on*, *bokr-onként*, *ház-hoz*, *ház-on*, *ház-onként*....

Postpositioni vero: *ön*, *höz*, *önként* homogeneæ voces sunt, quæ vel meras *ö*, *ő*, *ü*, *ű* vocales habent, vel adminus in ultima syllaba v. g. *ürröm-höz*, *kő-höz*, *kö-v-ön*, *erkölts-ön*, *betű-höz*, *velös-höz*, *fésüs-ön*, *eszköz-höz*....

Denique postpositioni: *en*, *hez*, *enként* homogeneæ sunt voces, in quibus vel meræ *e*, *é*, *i*, vocales occurrunt, vel tantum in ultima syllaba, v. g *tenger*, *tenger-en*, *tenger-hez*, *tenger-enként*, *hüvely-en*, *örvény-hez*, *kökény-en*. ...

§. 59.

Quædam sunt *quintuplicis formæ*, v. g. *at*, *ot*, *æt*, *et*, *öt*, — *astúl*, *ostúl*, *æstül*, *estül*, *östül*. — Nec in hoc casu possumus initianti aliter succurrere, quam ad jam supra laudatam analogiæ regulam (§. 52.) provocando, quæ hic loci sic sonat:

Regula: *Qualem vocalem exigit vox aliqua in una ex quintuplicis formæ postpositionibus, talem hoc ipso exigit et in aliis earumdem.*

Regula hæc etiam sub derivatione in pleno vigore recurret, imo majorem claritatem consequetur, ita ut ea præ oculis habita non facile erraveris: si enim unam ex his: *nyárs-am*, *nyárs-ad*, *nyárs-at*, *nyárs-ak*, *nyárs-as*, *nyárs-atska*, *nyárs-al*, *nyárs-astúl* sciveris, hoc ipso reliquum juxta regulam scire debes. — De cætero scrupulosus non debes esse, quia etiamsi loco *nyárs-at*, *nyárs-ot* dices, intelligeris, nec valde errabis, quemadmodum si in latino loco *em*, *im* dicis. — Ne tamen discenti desimus, recensebimus voces, quæ ex usu hanc aut illam vocalem exigunt. Itaque

1) Vocalem *a* poscunt sequentes:
ág, ágy, aj, áll, alyly, ár, arany, bog, fal, fark, fi, fog, galyly, gyapott, had, haj, háj, hal, has, hát, ház, héj, híd, hold, in, kád, kút, láb, ló, lyuk, máj, nád, nyil, nyáj, nyak, nyárs, ól, száj, sark, szál, szár, szárny, táj, tál, talp, tárgy, társ, tó, toll, vad, vágy, vaj, váll, vár, var, vas, vászon, váz, út, új, ujj, agár, bogár, derék, fazék, kanál, kosár, lúd, madár, moz'ár, nyúl, pohár, sár, sugár, szamár, híg, lágy, roszsz, rút, sok, tág, hamis, hitvány, igaz, magas, olly, piros, sovány, poklos.

Item omnes derivativæ voces in *os*, *ány*, *alom*, ipsæ adeo, quæ in formativa *o* vocalem habent, uti: *lapos*, *únalom*...; — Tanta multitudine interim non terrefias, quia sicut vides, illa etiam omnia hic recurrunt, quæ accentum amittunt, aut servilem literam assumunt.

2) Vocalem *æ* poscunt sequentes:
ék, eb, fej, fül, föld, férj, gyep, högy, hely, iker, begy, kebel, keserv, éj, év, kéj, nyel, vers, kép, kert, könyv, könyny, lép, megygy, méh, melly, meny, menyny, méz, nép, nyelv, öl, öröm, örv, öv, öz, rét, rév, rög, szög, szem, szöm, szenyny, térd, tsepp, tölgy, völgy, hölgy, vögy, vég, ügy, fűz, ölyv, süly, sül, szűgy, étek, féreg, méreg, bölts, szemérem, kegyelem, vétek, ősz.

Huc item spectant *a*) quæ accentum amittunt; *b*) quæ literam servilem recipiunt; *c*) omnia derivativa præterquam in *ség*, *ék*, *vény*, *mény* desinentia; *d*) denique adjectiva sequentia:

egygy, mély, melly, nyers, elég, kevés, nehéz, zöld, ép, kész, kék, ősz, szűz, szűk, büdös, édes, fehér, telylyes, fösvény, igenyes, kemény, kevély, tsendes, kies, kövér, sebes, serény, több, setét, szegény, rövid, széles, vén.

3) Reliquarum quævis ad sui generis voces adjicitur, prout de triplicis formæ postpositionibus dictum est. — Exercitii causa recensebo hic omnes:

a) *o* exigunt: árnyék, alak, ángy, báb, bab, babuk, bádog, bak, baraszk, barát, bárd, barlang, bitsak, bakants, hors, bot, bolt, dall, darab, darótz, dob, doh, domb doromb, dorong, dútz, fing, fok, fót, galamb, galand, garat, gond, hab, hályog, hang, hant, harag, harang, harmat, hézag, hólyag, homlok, homok, honu, horty, hurut, húgy, játék, júh, illat, iszák, iszap, kalap, kalapáts, korbáts, kard, kolomp, komp, konty, kontz, korong, korty, kults, ladik, láng, lap, lots, lúg, madzag, mag, mák, makk, malatz, nap, nyaláb. — Item omnia derivata in *ság*, *ot*, *ék* desinentia.

b) *e* exigunt: bélyeg, ebéd, érdem, fék, felleg, festék, gerintz, gerezd, gyermek,

hegy, hüvelyk, jegy, keh, kellem, kém, kereszt, lednek, létz, liget, méts, pénz, perém, peretz, petsét, pehely, remek, rend, seb, segéd, segg, sereg, szöglet, szék, szelíndek, sziget, szőnyeg, süveg, test, tetem, tseléd, tsép, tsets, tzövek, tővis, vidék, ünnep, üreg, üveg, z'eb, z'ineg, éh, rest, szelíd, beteg, hideg, meleg, öreg, siket. – Item formativæ *et*, *ség*, *vény*, *mény*, *ék* seu voces ope harum derivatæ, nec non voces mediæ tenues.

c) *ö* exigunt hæ: böt, böts, dög, düh, gög, erkölts, ezüst, fürt, füst, gyöngy, görts, köd, köldök, kürt, küszöb, lőts, nyűg, nyüst, ördög, ürűgy, ösztök, rüh, szűgy, tök, törz'ök, török, ük, űröm, üst, üstök, üszög. — Seu quæ adminus in finali syllaba habent vocalem *ö*, *ü*.

§. 60.

Quædam postpositiones amittunt initialem vocalem, quales sunt: *-n*, *-t*, *-stúl.* — Contra harum naturam non facile peccabit discens, quia generalis est:

Regula: 1) *Postpositiones* at, ot.... an, on... astúl, ostúl... *ad singulam vocem vocali terminatam nudæ accedunt.* — Excipies duntaxat eas, quæ servilem literam recipiunt; et si lubet etiam eas, quæ *ú* v. *ű* finale in literam *v* mutant, uti jam §-o 55. attactum est.

Regula: 2) *Postpositio -t nuda accedit etiam ad voces in consonam desinentes, sed quæ illam patiuntur.*

Quænam vero sint voces illæ, lingva et auris te docebit, omni enim adjungere potes, præter illas, quas §. præc. sub Nro. 1. et 2. recensuimus, item penes quas non sonaret, quales sunt Nro. 3. recensitæ. — Adduco hic aliquas pro exercitio.

Atzél, arány, baj, báj, bajúsz, bál, bálvány, bárány, bársony, bival, bíbor, bor, boszorkány, búvár, buzogány, dagály, dandár, daráz', dohány, dolmány, faj, fátyol, fos, hajnal, határ, hénár, homály, húr, hús, kakas, kalász, kalóz, kamasz, kan, kantár, kar, kár, kas, katlan, kín, kolbász, túr ulcus.... Bőr, bűn, denevér, dísz, edény, él, eledel, erkély, erszény, fegyver, fekély, fény, föveny, fűr, fűrész, hír, hűvely, jel, íny, isten, íz, kémény, kender, kény, kés, ködmön, kökény, köles, köntös, köpöly, köszvény, legény, lepény, les, nesz.

§. 61.

Quædam postpositiones mutabiles sunt, uti: *víz-zé, vér-ré, vas-sal, bot-tal....* Contra harum naturam etiam non facile errabit initians, quia generatim sonat:

Regula: *Litera v postpositionis, transmutatur in finalem consonam vocis*, v. gr.

méh-hel, *moh-há*, *vaj-já*, *juh-hal*... Adeoque tantum ad voces vocali finitas accedit *vá vé* et *val vel* in sua integritate.

Nota. Si vox duplici consona finitur, tunc in ore non sonat litera *v*, neque duplicat finalem, sed simpliciter emanere videtur. Ast quaeritur, an saltem in scribendo eam retinere oporteat, v. g. an *nyárs-sal*, v. *nyárs-al*, aut plane *nyárs-val* scribendum? Primum superfluum, quia prout dixi in ore non auditur; tertium contra legem literae *v*; secundum autem initianti confusionem parere posset, ob mutatum sensum, sic v. g. aliud est *rend-é*, aliud *rend-dé*, *bölts-é* ac *bölts-tsé*... *kert-el* ac *kert-tel*, *fark-al* ac *fark-kal*, *talp-al* ac *talp-pal*... Igitur adminus pro initiante duplicate scribendum, magis versatus facile sensum eruet.

§. 62.

Quædam postpositiones sunt idem significantes, uti: *túl tul tól*, *tül tül töl* — *búl bul ból*, *bül bül böl* — *rúl rul ról*, *rül rül röl*. — Item sub *C.*) recensitarum quælibet tertia, si *elöl* demas, in qua radicalis vocalis remanere debet, quia sic oritur: *elö elö-tt elö-l.* — Hujusmodi varietatem dialectus peperit, Transilvanis plerisque uti et Transdanubianis multis, præcipue vero modernis novatoribus *ó ö* præplacet ubique. Sed reliqui *ú ü* longum adhibent. Diversitas hæc numquam potest sufferri, eo quod magna pro utroque militat hungarorum multitudo; sed nec e re est sufferre, quia nullam parit confusionem, amœne variat vero sermonem,

si in usu illius, has servaverimus regulas: *a*) Si vox constat ex literis *ó ö* tunc præstat *u ü* in postpositione adhibere, v.g. loco *hordóból hordóbúl*, *ajtótól ajtótúl*....*törkölyröl törkölyrül*, *ötvöstöl ötvöstül*... *b*) Si vero *ú ü* recurrit in radice, forte pulchrius sonabit *ó ö* v. g. *súly-tól*, *úr-tól*, *üst-böl*, *fürt-röl*... Mihi præplacet breve *u ü*, ideo, quod voces, longas vocales complectentes inamœne prolongantur per longum seu *ó ö*, seu *ú ü*. Alioquin autem breve *u ü*, non est contra etymon, quod patet ex: *tül-ed*, quod omnino quivis hungarorum breviter enunciat; præterea nulla postpositionum si *nál nél*, *vá vé* et *úl ül* demas longa est. Quod sic etiam dicamus: *tölem* v. *tülem*, hoc non obstat, quia dicimus et *nékem*, *vélem*, quin sit *nek vel* longum.

§. 63.

Ex hucdum dictis patet, declinationem hungaris unam tantum esse, quia postpositiones in essentia eædem sunt, tantum in applicatione aliquantum variant, non tamen temere, et juxta cœcum arbitrium, sed regulas plerumque universales, nulli v. paucissimis omnino exceptionibus obnoxias; ut adeo lingva hungarica regularitate sua omnes notas lingvas superet: quia quod mirandum, plane etiam in derivandis suis vocibus iisdem paret legibus, quas hic adduximus. Alioquin

autem anomala seu defectuosæ voces in lingva hungarica non dantur, sicut nec singulari aut plurali destitutæ voces, sed generatim omnis vox, ipsæ literæ alphabeti et verba, nec non peregrini soni, omnes omnino recipiunt postpositiones, quæ illis sana mente tribui possunt. — Ut autem hæc omnia magis elucescant, subnecto aliquot paradigmata pro diversitate radicum:

§. 64.

Paradigmata Declinationis seu Finalis Mutationis Substantivorum.

I.

fogoly, captivus.	fogoly-bul, ex captivo
fogoly-nak, captivo.	fogoly-ra, ad captivum
fog-ly-ot, captivum.	fog-ly-on, in captivo
fog-ly-úl, instar captivi.	fogoly-rul, de captivo
fogoly-lyá, in captivum	fogoly-hoz, ad captivum
fogoly-lyal, cum captivo	fogoly-nál, apud captivum
fog-ly-ostúl, una cum captivo	fogoly-tul, a captivo
fogoly-ba, in captivum	fogoly-ért, pro captivo
fogoly-ban, in captivo	fogoly-ig, usque captivum

Nota. Sic immutabis omnes voces ecclipsim patientes tenues aeque ac crassas, habita duntaxat reflexione legis euphoniae supra (§. 57.) citatae.

Item. Pluralem numerum hic ob compendium loci non adducimus, sed generatim de eo notari volumus, quod ipsissimae postpositiones, et ipsissima lege illi accedunt, qua singulari. Forma-

tionem vero ipsius sub derivatione docebimus, sed jam hic pro initiantibus attingere possumus, quod: *si loco* t *in* at ot æt et öt *litera* k, *loco nudi* t *autem syllaba* ok, ek, ök *substituatur*, *habebitur pluralis*. Accusativus vero illius semper in *at*, v. *æt* exit.

Item. Reliquas Postpositiones aeque non recapitulamus hic ob eandem rationem, quia prout jam ex praecedentibus notum est, nullam mutationem seu subeunt, seu inducunt, sed invariate manent, et relinquunt voces uti §. 56. dictum est.

II.

réz, cuprum	réz-be, in cuprum
réz-nek, cupro	réz-ben, in cupro
ræz-æt, cuprum	réz-bül, ex cupro
ræz-ül, loco cupri	réz-re, ad cuprum
réz-zé, in cuprum	réz-en, in cupro
réz-zæl, cum cupro	réz-rül, de cupro
ræz-æstül, una cum cupro	réz-hez, ad cuprum
réz-ért, pro cupro	réz-nél, apud cuprum
réz-ig, usque cuprum	réz-tül, a cupro.

Nota. Sic mutabis omnes voces, quae accentum amittunt seu sint crassae seu tenues, habita consideratione legis euphoniae. Vide illas §. 52.

III.

bánya, fodina	bányá-ba, in fodinam
bányá-nak, fodinae	bányá-ban, in fodina
bányá-t, fodinam	bányá-bul, ex fodina
bányá-úl, instar fodinae	bányá-ra, ad fodinam
bányá-vá, in fodinam	bányá-n, in fodina
bányá-val, cum fodina	bányá-rul, de fodina
bányá-stúl, una c. fodina	bányá-hoz, ad fodinam
bányá-ért, pro fodina	bányá-nál, apud fodinam
bányá-ig, usque fodinam	bányá-tul, a fodina.

Nota. Sic mutabis omnes voces *in a* vel *e* desinentes, observata secus lege euphoniae. — Imo et reliquas voces in alias literas desinentes, in quantum regulae §-is 54. et 55. adlatae non obstant. — Plane et suffixo possessivo *a* vel *ja*, *e* vel *je*, item *ai jai*, *ei jei* auctas.

IV.

vas, ferrum	vas-ba, in ferrum
vas-nak, ferro	vas-ban, in ferro
vas-at, ferrum	vas-bul, ex ferro
vas-sá, in ferrum	vas-ra, ad ferrum
vas-sal, cum ferro	vas-on, in ferro
vas-astúl, una cum ferro	vas-rul, de ferro
vas-ért, pro ferro	vas-hoz, ad ferrum
vas-ig, usque ferrum	vas-nál, apud ferrum
vas-úl, pro ferro	vas-túl, a ferro.

Nota. Sic declinabis omnes voces, quae vocales *a o æ e ö* in postpositione postulant, habita tantum reflexione euphoniae, quam §. 57. diximus. — Plura exempla adducere non vacat, id tantum identidem observamus, quod his modis declinentur omnia omnino substantiva imo et adjectiva, uti mox patebit, quin et plurales, ac pronomina, praeter personalia *én*, *te*, *ö*, et *mi*, *ti*, *ök*, quorum hic declinationem distinctim exhibemus.

§. 65.

Declinatio Pronominis Personalis.

Singularis.		*Pluralis.*	
én,	ego.	mi, v. mink,	nos.
te,	tu.	ti, v. tik,	vos.
ö,	ille.	ök,	illi.

Singularis.		*Pluralis.*	
nék-em,	mihi.	nék-ünk,	nobis.
nék-ed,	tibi.	nék-tek,	vobis.
nék-i,	illi.	nék-ik,	illis.
engem,	me.	bennünket,	nos.
téged,	te.	bennetteket,	vos.
ö-t, v. öt-et,	illum.	bennöket,	illos.
vél-em,	mecum.	vél-ünk,	nobiscum.
vél-ed,	tecum.	vél-etek,	vobiscum.
vél-e,	cum illo.	vél-ek,	cum illis.
ért-em,	pro me.	ért-ünk,	pro nobis.
ért-ed,	— te.	ért-etek,	— vobis.
ért-e,	— illo.	ért-ek,	— illis.
belém,	in me.	belé-nk,	in nos.
bel-éd,	— te.	belé-tek,	— vos.
bel-éje,	— illum.	belé-jek,	— illos.
benn-em,	in me.	benn-ünk,	in nobis.
benn-ed,	— te.	benn-etek,	— vobis.
benn-e,	— illo.	benn-ek,	— illis.
belől-em,	ex me.	belől-ünk,	ex nobis.
belől-ed,	— te.	belől-etek,	— vobis.
belől-e,	— illo.	belől-ök,	— illis.
rá-m,	ad me.	rá-nk,	ad nos.
rá-d,	— te.	rá-tok,	— vos.
rá-ja,	— illum.	rá-jok,	— illos.

Singularis.		*Pluralis.*	
rajt-am,	super me.	rajt-unk,	super nos.
rajt-ad,	— te.	rajt-atok,	— vos.
rajt-a,	— illum.	rajt-ok,	— illos.
ról-am,	de me.	ról-unk,	de nobis.
ról-ad,	— te.	ról-atok,	— vobis.
ról-a,	— illo.	ról-ok,	— illis.
hozz-ám,	ad me.	hozz-ánk,	ad nos.
hozz-ád,	— te.	hozz-átok,	— vos.
hozz-ája,	— illum.	hozz-ájok,	— illos.
nál-am,	apud me.	nál-unk,	apud nos.
nál-ad,	— te.	nál-atok,	— vos.
nál-a,	— illum.	nál-ok,	— illos.
től-em,	a me.	től-ünk,	a nobis.
től-ed,	— te.	től-etek,	- vobis.
től-e,	ab illo.	től-ök,	ab illis.
szerént-em,	juxta me.	szerént-ünk,	juxta nos.
szerént-ed,	— te.	szerént-etek	— vos.
szerént-e,	— illum.	szerént-ek,	— illos.
iránt-am,	erga me.	iránt-unk,	erga nos.
iránt-ad,	— te.	iránt-atok,	— vos.
iránt-a,	— illum.	iránt-ok,	— illos.
ellen-em,	contra me.	ellen-ünk,	contra nos.
ellen-ed,	— te.	ellen-etek,	— vos.
ellen-e,	— illum.	ellen-ek,	— illos.
nélkül-em,	sine me.	nélkül-ünk,	sine nobis.
nélkül-ed,	— te.	nélkül-etek,	— vobis.
nélkül-e,	— illo.	nélkül-ök,	— illis.
miatt-am,	propter me.	miatt-unk,	propter nos.
miatt-ad,	— te.	miatt-atok,	— vos.
miatt-a,	— illum.	miatt-ok,	— illos.
végett-em,	pro me.	végett-ünk,	pro nobis.
végett-ed,	— te.	végett-etek,	— vobis.
végett-e,	— illo.	végett-ek,	— illis.

Singularis.	*Pluralis.*
helyett-em, loco mei.	helyett-ünk, loco nostrum
helyett-ed, — tui.	helyett-etek — vestrum.
helyett-e, — illius.	helyett-ek, — illorum.
által-am, per me.	által-unk, per nos.
által-ad, — te.	által-atok, — vos.
által-a, — illum.	által-ok, — illos.
felé-m, supra me.	felé-nk, supra nos.
felé-d, — te.	felé-tek, — vos.
felé-je, — illum.	felé-jek. — illos.
felett-em, supra me.	felett-ünk, supra nos.
felett-ed, — te.	felett-etek, — vos.
felett-e, — illum.	felett-ek, — illos.
felől-em, de me.	felől-ünk, de nobis.
felől-ed, — te.	felől-etek, — vobis.
felől-e, — illo.	felől-ök, — illis.
fælé-m, versus me.	fælé-nk, versus nos.
fælé-d, — te.	fælé-tek, — vos.
fæléje, — illum.	fælé-jek, — illos.
fælett-em, super me.	fælett-ünk, super nobis.
fælett-ed, — te.	fælett-etek. — vobis.
fælett-e, — illo.	fælett-ek, — illis.
fælől-em, de me.	fælől-ünk, de nobis.
fælől-ed, — te.	fælől-etek, — vobis.
fælől-e, — illo.	fælől-ök, — illis.
alá-m, infra me.	alá-nk, infra nos.
alá-d, — te.	alá-tok, — vos.
alá-ja. — illum.	alá-jok, — illos.
alatt-am, infra me.	alatt-unk, infra nos.
alatt-ad, — te.	alatt-atok, — vos.
alatt-a, — illum.	alatt-ok, — illos.
alól-am, ab infra me.	alól-unk, ab infra nobis
alól-ad, — te.	alól-atok, — vobis.
alól-a, — illo.	alól-ok, — illis.

Singularis.		*Pluralis.*	
mellé-m,	penes me.	mellé-nk,	penes nos.
mellé-d,	— te.	mellé-tek,	— vos.
mellé-je,	— illum.	mellé-jek,	— illos.
mellett-em,	penes me.	mellett-ünk,	penes nos.
mellett-ed,	— te.	mellett-etek	— vos.
mellett-e,	— illum.	mellett-ek,	— illos.
mellől-em,	a penes me.	mellől-ünk,	a penes nobis.
mellől-ed,	— te.	mellől-etek,	— vobis.
mellől-e,	— illo.	mellől-ök.	— illis.
megé-m,	post me.	megé-nk,	post nos.
megé-d,	— te.	megé-tek,	— vos.
megé-je,	— illum.	megé-jek,	— illos.
megett-em,	a tergo meo.	megett-ünk,	a tergo (nostro.
megett-ed,	— tuo.	megett-etek,	(vestro.
megett-e,	— suo.	megett-ek,	(illorum.
megől-em,	a tergo meo.	megől-ünk,	(nostro.
megől-ed,	— tuo.	megől-etek,	(vestro.
megől-e,	— suo.	megől-ök,	(illorum.
utó-m,	post me.	utó-nk,	post nos.
utó-d,	— te.	utó-tok,	— vos.
utó-ja,	— illum.	utó-jok,	— illos.
utánn-am,	post me.	utánn-unk,	post nos.
utánn-ad,	— te.	utánn-atok,	— vos.
utánn-a,	— illum.	utánn-ok,	— illos.
utól-a,	a post me.	utól-unk,	a post nobis.
utól-ad,	— te.	utól-atok,	— vobis.
utól-am,	— illum.	utól-ok,	— illis.
elé-m,	ante me.	elé-nk,	ante nos.
elé-d,	— te.	elé-tek,	— vos.
elé-je,	— illum.	elé-jek,	— illos.
előtt-em,	ante me.	előtt-ünk,	ante nos.
előtt-ed,	— te.	előtt-etek,	— vos.
előtt-e,	— illum.	előtt-ök,	— illos.

Singularis.		*Pluralis.*	
elől-em,	ante me.	elől-ünk,	ab ante nobis.
elől-ed,	— te.	elől-etek,	— nobis.
elől-e,	— illo.	elől-ök,	— illis.
közé-m,	inter me.	közé-nk,	inter nos.
közé-d,	— te.	közé-tek,	— vos.
közé-je,	— illum.	közé-jek,	— illos.
között-em,	inter me.	között-ünk,	inter nos.
között-ed,	— te.	között-etek,	— vos.
között-e,	— illum.	között-ök,	— illos.
közül-em,	ex inter me.	közül-ünk,	ex inter nobis.
közül-ed,	— te.	közül-etek,	— vobis.
közül-e,	— illo.	közül-ök,	— illis.
köré-m,	circa me.	köré-nk,	circa nos.
köré-d,	— te.	köré-tek,	— vos.
köré-je,	— illum.	köré-jek,	— illos.
körött-em,	circa me.	körött-ünk,	circa nos.
körött-ed,	— te.	körött-etek,	— vos.
körött-e,	— illum.	körött-ök,	— illos.
körül-em,	a circa me.	körül-ünk,	a circa nobis.
körül-ed,	— te.	körül-etek,	— vobis.
körül-e,	— illo.	körül-ök,	— illis.
hegyé-m, hegyé-d, hegyé-je,	in apicem (meum, tuum, suum).	hegyé-nk, hegyé-tek, hegyé-jek,	in apicem (nostrum, vestrum, illorum).
hegyett-em, hegyett-ed, hegyet-te,	in apice (meo, tuo, suo).	hegyett-ünk, hegyett-etek, hegyett-ek,	in apicibus (nostris, vestris, suis).
hegyül-em, hegyül-ed, hegyül-e,	de apice meo, — tuo, — suo.	hegyül-ünk, hegyül-etek, hegyül-ök,	de apicibus (nostris, vestris, suis).
helyé-m, helyé-d, helyé-je,	in locum mei, — tui, — illius.	helyé-nk, helyé-tek, helyé-jek,	in locum (nostrum, vestrum, illorum).

helyett-em,	loco mei.	helyett-ünk,	loco	nostri
helyett-ed,	— tui.	helyett-etek,		vestri
helyett-e,	— illius.	helyett-ek,		illorum
helyül-em,	de loco mei.	helyül-ünk,	de loco	nostri
helyül-ed,	— tui.	helyül-etek,		vestri
helyül-e,	— illius.	helyül-ök,		illorum.

Nota. Solet omnibus his energiae causa etiam *én* praemitti, vel *te* aut *ö*, *mi*, *ti*, *ök*,... sicut sensus postulat, v.g. *én helyettem jött*, *te neked mondta? mi velünk akar jönni*, *ti* v. *te nálatok volt*, *ö utánnok érkezett*, — *ök* nunquam dicitur.

Item. Pronomina demonstrativa *amaz*, *az*, *emez*, *ez* in eo recedunt a regulari declinatione, quod *z* commutent in initialem postpositionis consonam, v. g. *an-nak*, *at-tul*, *ah-hoz*, *av-vá*, *ar-ra*... Et ante illas quidem postpositiones, quas sub *A.*) recensuimus, initialis haec consona duplicatur in scribendo, sed ante alias apostropho notatur, v. g. *a'kor*, *a'végett*, *a'nélkül*....multi tamen sic scribunt: *akkor*, *avvégett*, *annélkül*.

Item. In eo non adhaereas, quod in omnibus his paradigmatibus genitivum non invenis, quia sensum genitivi latini nos exprimimus formativa *é*, sed quae finalem vocis mutationem non constituit, ideo sub derivatione attingetur; potest tamen discentibus in antecessum commemorari, utpote, qui jam Genitivo ita assveti sunt, ut sine illo nec perfectam censeant declinationem.

Sectio II.

De finali mutatione Adjectivi.

§. 66.

Adjectivi nomine intelligimus vocem, qua notam alicujus objecti significamus, seu

ad quæstionem qualis? quantus?... respondemus. Pars hæc sermonis etiam duplicem habet mutationem, finalem quippe et initialem, sed hic tantum de finali erit sermo. Jam vero finalis mutatio adjectivi cum ea substantivi ideo majore parte convenit, quia adjectivum quidem denotat saltem notam objecti, substantivum vero ipsum objectum; ast nota etiam potest, ut objectum distinctum ab aliis considerari: igitur et adjectivum loco substantivi sumi, adeoque et illius mutatio cum hujus convenire. — Nihil proinde hic novi dicendum, quam paradigma inflexionis videtur adducendum, juxta quod et reliqua inflectentur.

I.	II.
tág, laxus	kevés, paucus
tág-nak, laxo	kevés-nek, pauco
tág-at, laxum	keves-et, paucum
tág-an, laxe	keves-en, pauci
tág-gá, in laxum	kevés-sé, paululum
tág-gal, cum laxo	kevés-sel, cum pauco.
tág-astúl, una cum laxo	keves-estül, u. c. pauco
tág-ért, pro laxo	kevés-ért, pro pauco
tág-ig, usque laxum	kevés-ig, usque paucum
tág-ba, in laxum	kevés-be, in paucum
tág-ban, in laxo	kevés-ben, in pauco
tág-bul, ex laxo	kevés-bül, ex pauco
tág-ra, ad laxum	kevés-re, ad paucum
tág-on, in laxo	kevés-en, in pauco
tág-rul, de laxo	kevés-rül, de pauco
tág-hoz, ad laxum	kevés-hez, ad paucum
tág-nál, apud laxum	kevés-nél, apud paucum
tág-tul, a laxo.	kevés-tül, a pauco.

§. 67.

Ex his paradigmatibus patet nihil hic distincti occurrere ab iis postpositionibus, quæ substantivis accedunt, præter *an en*, de hac ergo hic adhuc doctrina adnectenda. — Sensus itaque hujus postpositionis correspondet adverbio latinorum, v. g. *kemény-en*, dure, *lágy-an*, molliter, *rövid-en*, breviter, *lassú-an*, lente... Applicatio illius legi euphoniæ §. 57. citatæ subest, et nullam secus parit exceptionem, quam 1) *nagy-on*, *vastag-on*, *jól*, *rút-úl*, *tsúnyá-úl*, *roszszúl*. — 2) quæ in *talan*, *telen*, v. *atlan*, *etlen* desinunt, quia hæc *úl*, *ül* postulant, v. g. *méltatlan-úl*, *váratlan-úl*, *kegyetlen-ül*, *kéretlen-ül*... Alioquin autem nihil aliud significat quam *úl ül*, unde et hujus sensum hic magis pervidere potes, sic: *ember-ül*, humane, *disznó-úl*; more porci, porcice, *szamár-úl*, asinine...

Nota. Quia voces numericae, ordinales, cardinales, nihil aliud sunt, quam adjectiva, quibus aliquam notam, v. g. multitudinem, paucitatem, ordinem... designamus, hinc et illae declinantur ut alia adjectiva, distinctim proin de ipsis agere superfluum est, sed in quantum formatio earundem docenda est, eatenus sub derivatione eas expendemus.

Sectio III.

De finali Verbi mutatione.

§. 68.

Nomine verbi intelligitur vox, quæ aliquam actionem vel passionem, aut statum rei generatim designat. Mutatio illius vulgo *Conjugatio* vocatur, termino sat malo, quoniam ad boves magis, quam ad verba quadrat. Peragitur vero mutatio hæc per *Modos*, *Tempora* et *Personas* utriusque *Numeri*; quæ certis signis v. g. literis vel syllabis designantur. Signa hæc in aliis lingvis non facile dignoveris, sed in lingva hungarica exacte discerni possunt, prout id in peculiari Appendice in gratiam curiosorum infra evolvemus. — Est vero Conjugatio duplex in lingva hungarica, scilicet *Determinata* et *Indeterminata*; utramque schemata sequentia exhibebunt:

Schemata Suffixorum

A.	*B.*
Verbi determinati.	*Verbi indeterminati.*

Indicativi Modi Tempus præsens.

Nrus Singularis.

Pers. 1. ok	Pers. 1. om *v.* lak
— 2. sz	— 2. od
— 3. *radix*	— 3. ja

Nrus Pluralis.

Pers. 1. unk	Pers. 1. juk
— 2. tok	— 2. játok
— 3. nak	— 3. ják

Tempus Præter. Imperf.
Nrus Singularis.

Pers. 1. ék	Pers. 1. ám *v.* álak
— 2. ál	— 2. ád
— 3. a	— 3. á

Nrus Pluralis.

Pers. 1. ánk	Pers. 1. ók
— 2. átok	— 2. átok
— 3. ának	— 3. ák

Temp. Præt. Perfectum.
Nrus Singularis.

Pers. 1. tam	Pers. 1. tam *v.* talak
— 2. tál	— 2. tad
— 3. t	— 3. ta

Nrus Pluralis.

Pers. 1. tunk	Pers. 1. tuk
— 2. tatok	— 2. tátok
— 3. tak *v.* tanak	— 3. ták

Tempus Futurum.
Nrus Singularis.

Pers. 1. ni fogok	Pers. 1. ni fogom *v.* fog-
— 2. — fogsz	— 2. — fogod. (lak
— 3. — fog	— 3. — fogja

Nrus Pluralis.

Pers. 1. ni fogunk	Pers. 1. ni fogjuk
— 2. — fogtok	— 2. — fogjátok
— 3. — fognak	— 3. — fogják

Imperativi Modi Temp. Præs.

Nrus Singularis.

Pers. 1. jak	Pers. 1. jam *v.* jalak
— 2. j *v.* jál	— 2. jad *v.* d
— 3. jon	— 3. ja

Nrus Pluralis.

Pers. 1. junk	Pers. 1. juk
— 2. jatok	— 2. játok
— 3. jonak	— 3. ják

Conjunctivi Modi Temp. Imperf.

Nrus Singularis.

Pers. 1. nék	Pers. 1. nám *v.* nálak
— 2. nál	— 2. nád
— 3. na	— 3. ná

Nrus Pluralis.

Pers. 1. nánk	Pers. 1. nók
— 2. nátok	— 2. nátok
— 3. nának	— 3. nák

Tempus Perfectum.

Nrus Sing.

Pers. 1. tam)	Pers. 1. tam *v.* talak)
— 2. tál) volna	— 2. tad) volna
— 3. t)	— 3. ta)

Nrus Plur.

Pers. 1. tunk)	Pers. 1. tuk)
— 2. tatok) volna	— 2. tátok) volna
— 3. tak)	— 3. ták)

Tempus Futurum.

Nrus Sing.

Pers. 1.	ni fognék	Pers. 1.	ni fognám *v.* fognálak
— 2.	— fognál	— 2.	ni fognád
— 3.	— fogna	— 3.	— fogná.

Nrus Plur.

Pers. 1.	ni fognánk	Pers. 1.	ni fognók
— 2.	— fognátok	— 2.	— fognátok
— 3.	— fognának	— 3.	— fognák

Infinitivus Modus.

1. ni	*Sing.* 1. nom	*Plur.* 1. nunk
2. va	2. nod	2. notok
3. ván	3. nia	3. niok.

Nota. Praeteritum Plusquam Perfectum Indicativi hungarus nullum habet, solent tamen authores ad imitationem lingvae latinae a Praeterito Perfecto formare addito auxiliari: *volt* v. *vala*, v. g. *irtam volt* v. *vala*, *irtál volt* v. *vala*, *irt volt* v. *vala*.... Ast imitatio haec et naturae lingvæ hungaricae repugnat, quae utique pro hoc tempore nullum habet suffixum; et sanis principiis philologicis, vi quorum hoc tempus merum figmentum est, imitatione prorsus indignum.

Item. Serviles lingvae latinae imitatores lingvam etiam hungaricam, a tam iniquo jugo secus liberam, Regimini subjicere volentes sic etiam aliqua tempora formant: *hogy üljek legyek*, *üljél legyél*, *üljön legyen*... *hogy últem legyek*, *últél legyél*, *ült legyen*... Enimvero cui puritas lingvæ hung. cordi est. ac natura ejusdem, non secus et significatio similium vocum nota est, ab his sordibus religiose abstinebit.

Item. Tempora Imperativi praeter praesens, in omnibus lingvis deesse videmus magno loquentis incommodo, et earumdem lingvarum hiatu: haec ego inferius sub Appendice qualiter supplenda docebo. — Participiis vero lingva hung. ita gaudet sicut alia, formativas tamen eorum ideo hic non lubuit attigisse, quia non spectant ad finalem verbi mutationem, adeoque sub Derivatione erunt evolvenda.

§. 69.

Ut jam suffixis his recte initians utatur, scire illi oportet *a*) quomodo hæc suffixa ad radices applicanda veniant? *b*) quo sensu illa sumenda, seu quando iisdem utendum sit? Ideo ut doctrinam de verbis exhauriamus, duobus distinctis capitibus eam proponemus; addita tamen cuivis una Appendice. Primo nempe de verbis irregularibus; alteri vero de ortu seu coalitione suffixorum. Sit itaque

CAPUT I.

Regulæ Applicationis suffixorum.

§. 70.

Regula I. *Si radix est crassa, adnectenda sunt ipsi suffixa, prout in Schemate sunt §.* 68. *Si vero tenuis, tunc:*

loco a *ponitur* æ
— á — é
— u — ü
— ó — ő

loco o *ponitur* e *vel* ö, *prout radix vocalem* ö, ő, ü, ű *in se habet vel non. Denique loco* ja *in Præsente Indicativi Formæ determ. ponitur* i, *quod tamen in Plurali in* j *commutatur, prout docebunt*

Paradigmata.

A.

vár-ok,	vár-om,	exspecto
vár-sz,	vár-od,	exspectas
vár,	vár-ja,	exspectat
	vár-lák,	exspecto te
vár-unk,	vár-juk,	exspectamus
vár-tok,	vár-játok,	exspectatis.
vár-nak,	vár-jak,	exspectant.
vár-ék,	vár-ám,	exspectabam.
vár-ál,	vár-ád,	exspectabas.
vár-a,	vár-á,	exspectabat.
	vár-álak,	exspectabam te.
vár-ánk,	vár-ók,	exspectabamus.
vár-átok,	vár-átok,	exspectabatis.
vár-ának,	vár-ák,	exspectabant.
vár-tam,	vár-tam,	exspectavi.
vár-tál,	vár-tad,	exspectavisti.
vár-t,	vár-ta,	exspectavit.
	vár-talak,	exspectavi te.
vár-tunk,	vár-tuk,	exspectavimus.
vár-tatok,	vár-tátok,	exspectavistis.
vár-tak, -tanak,	vár-ták,	exspectaverunt.
vár-ni fog-ok,	vár-ni fog-om,	exspectabo,
vár-ni fog-sz,	vár-ni fog-od,	exspectabis.
vár-ni fog,	vár-ni fog-ja,	exspectabit.
	vár-ni fog-lak,	exspectabo te.

vár-ni fog-unk,	vár-ni fog-juk,	exspectabimus.
vár-ni fog-tok,	vár-ni fog-játok,	exspectabitis.
vár-ni fog-nak,	vár-ni fog-ják,	exspectabunt.
vár-jak,	vár-jam,	exspectem.
vár-j, *v.* vár-ják,	vár-d, vár-jad,	exspectes.
vár-jon,	vár-ja,	exspectet.
	vár-jalak,	exspectem te.
vár-junk,	vár-juk,	exspectemus.
vár-jatok,	vár-játok,	exspectetis.
vár-jonak,	vár-ják,	exspectent.
vár-nék,	vár-nám,	exspectarem,
vár-nál,	vár-nád,	exspectares.
vár-na,	vár-ná,	exspectaret.
	vár-nálak,	exspectarem te.
vár-nánk,	vár-nók,	exspectaremus.
vár-nátok,	vár-nátok,	exspectaretis.
vár-nának,	vár-nák,	exspectarent.
vár-tam)	vár-tam)	exspectassem.
vár-tál) volna,	vár-tad) volna,	exspectasses.
vár-t)	vár-ta)	exspectasset.
	vár-talak volna,	exspectassem te.
vár-tunk)	vár-tuk)	exspectassemus.
vár-tatok) volna,	vár-tátok) volna,	exspectassetis.
(vár-tak)	vár-ták)	exspectassent.
(vár-tanak)		

várni	fog-nék,	várni	fog-nám, exspectavero.
	fog-nál,		fog-nád, exspectaveris.
	fog-na,		fog-ná, exspectaverit.
			fog-nálak, exspectavero te.
várni	fog-nánk,	várni	fog-nók, exspectaverimus.
	fog-nátok,		fog-nátok, exspectaveritis.
	fog-nának,		fog-nák, exspectaverint.

vár-ni, exspectare.
vár-va, exspectando, *v.* exspectatus.
vár-ván, exspectans, *v.* exspectato eo.

vár-nom	mihi		
vár-nod	tibi		
vár-nia	illi		
vár-nunk	kell nobis	exspectandus, da, dum, de, dæ, da sual, *vel* est.	
vár-notok	vobi		
vár-niok	illis		

B.

kér-ek,	kér-em,	rogo.
kér-sz,	kér-ed,	rogas.
kér,	kér-i,	rogat.
	kér-lek,	rogo te.
kér-ünk,	kér-jük,	rogamus.
kér-tek,	kér-itek,	rogatis.
kér-nek,	kér-ik,	rogant.
kér-ék,	kér-ém,	rogabam.
kér-él,	kér-éd,	rogabas.
kér-e,	kér-é,	rogabat.
	kér-élek,	rogabam te.
kér-énk,	kér-ők,	rogabamus.
kér-étek,	kér-étek,	rogabatis.
kér-ének,	kér-ék,	rogabant.
kér-tem,	kér-tem,	rogavi.
kér-tél,	kér-ted,	rogavisti.
kér-t,	kér-te,	rogavit.
	kér-telek,	rogavi te.
kér-tünk,	kér-tük,	rogavimus.
kér-tetek,	kér-tétek,	rogavistis.
kér-tek *v.* tenek,	kér-ték,	rogaverunt.
fog-ok,	fog-om,	rogabo.
fog-sz,	fog-od,	rogabis.
fog,	fog-ja,	rogabit.
fog-unk,	fog-lak,	rogabo te.
fog-tok,	fog-juk,	rogabimus.
fog-nak,	fog-játok,	rogabitis.
	fog-ják,	rogabunt.

kér-jek,	kér-jem,	rogem.
kér-j *v.* kér-jél,	kér-jed,	roges.
kér-jen,	kér-je,	roget.
	kér-jelek,	rogem te.
kér-jünk,	kér-jük,	rogemus.
kér-jetek,	kér-jétek,	rogetis.
kér-jenek,	kér-jék,	rogent.
kér-nék,	kér-ném,	rogarem.
kér-nél,	kér-néd,	rogares.
kér-ne,	kér-né,	rogaret.
	kér-nélek,	rogarem te.
kér-nénk,	kér-nők,	rogaremus.
kér-nétek,	kér-nétek,	rogaretis.
kér-nének,	kér-nék,	rogarent.
kér-tem	kér-tem	rogavissem.
kér-tél	kér-ted	rogavisses.
kér-t	kér-te	rogavisset.
	kér-telek	rogavissem te.
kér-tünk	kér-tük	rogavissemus.
kér-tetek	kér-tétek	rogavissetis.
kér-tek	kér-ték	rogavissent.

volna,

kérni	fog-nék,	fog-nám,	rogatu-rus essem.
	fog-nál,	fog-nád,	esses.
	fog-na,	fog-ná,	esset.
		fog-nálak,	essem te.
	fog-nánk,	fog-nók,	rogatu-turi essemus.
	fog-nátok,	fog-nátok,	essetis.
	fog-nának,	fog-nák,	essent.

kér-ni, rogare. kér-ve, rogando. kér-vén, rogans.

lehet rogare

kér-nem,	possum.
kér-ned,	potes.
kér-nie,	potest.
kér-nünk,	possumus.
kér-netek,	potestis.
kér-niök,	possunt.

C.

tör-ök,	tör-öm,	frango.
tör-sz,	tör-öd,	frangis.
tör,	tör-i,	frangit.
	tör-lek,	frango te.
tör-ünk,	tör-jük,	frangimus.
tör-tök,	tör-itek,	frangitis.
tör-nek,	tör-ik,	frangunt.
tör-ék,	tör-ém,	frangebam.
tör-él,	tör-éd,	frangebas.
tör-e,	tör-é,	frangebat.
	tör-élek,	frangebam te.
tör-énk,	tör-ők,	frangebamus.
tör-étek,	tör-étek,	frangebatis.
tör-ének,	tör-ék,	frangebant.
tör-tem,	tör-tem,	fregi.
tör-tél,	tör-ted,	fregisti.
tör-t,	tör-te,	fregit.
	tör-telek,	fregi te.
tör-tünk,	tör-tük,	fregimus.
tör-tetek,	tör-tétek,	fregistis.
tör-tek, *v.* tenek,	tör-ték,	fregerunt.
fog-ok,	fog-om,	frangam.
fog-sz,	fog od,	franges.
fog,	fog-ja,	franget.
	fog-luk,	frangam te.
fog-unk,	fog-juk,	frangemus.
fog-tok,	fog-játok,	frangetis.
fog-nak,	fog-ják,	frangent.
tör-jek,	tör-jem,	frangam.
tör-j *v.* tör-jél,	tör-jed,	frangas.
tör-jön,	tör-je,	frangat.
	tör-jelek,	frangam te.

tör-jünk,	tör-jük,	frangamus.
tör-jetek,	tör-jétek,	frangatis.
tör-jönek,	tör-jék,	frangant.
tör-nék,	tör-ném,	frangerem.
tör-nél,	tör-néd,	frangeres.
tör-ne,	tör-né,	frangeret.
	tör-nélek,	frangerem te.
tör-nénk,	tör-nők,	frangeremus.
tör-nétek,	tör-nétek,	frangeretis.
tör-nének,	tör-nék,	frangerent.
tör-tem	tör-tem	fregissem.
tör-tél	tör-ted	fregisses.
tör-t	tör-te	fregisset.
	tör-telek	fregissem te.
tör-tünk	tör-tük	fregissemus.
tör-tetek	tör-tétek	fregissetis.
tör-tek	tör-ték	fregissent.

törni (olna, vala)

fog-nék,	fog-nám,	fractu-rus essem.
fog-nál,	fog-nád,	fractu-rus esses.
fog-na,	fog-ná,	fractu-rus esset.
	fog-nálak,	fractu-rus essem te.
fog-nánk,	fog-nók,	fractu-ri essemus.
fog-nátok,	fog-nátok,	fractu-ri essetis.
fog-nának,	fog-nák,	fractu-ri essent.

szabad

tör-nöm, mihi	fran-	tör-nünk, nobis
tör-nöd, tibi	gere	tör-nötök, vobis
tör-nie, illi	licet.	tör-niök, illis

szabad

fran-gere licet.

tör-ni, frangere, tör-ve, frangendo.

tör-vén, frangens, *v.* fracto eo.

Nota. In eo non adhaereas, quod in paradigmatibus his Perfectum Conjunctivi non reperis, quia lingva hungarica non subest regimini, ideo ubicunque latinus Perf. Conjunctivi adhibet, semper hungarus Perfecto Indicativi utitur.

§. 71.

Reg. II. *Si post finalem radicis consonam, suffixum* t *incipiens non posset commode enunciari, auxiliaris syllaba* ot, et, öt, *interponitur juxta regulam euphoniæ*, v. g.

hág-tam, mond-ot-tam, önt-öt-tem, lép-tem.
hág-tál, mond-ot-tad, önt-öt-ted, lép-tél.
hág-ot-t, mond-ot-ta, önt-ött, lép-et-t.

Nota. Quaenam sint illae consonae, quibuscum non sonat litera *t*, labia te melius informabunt, quam auctores.

§. 72.

Reg. III. *Literæ radicis finales* d l n *ante suffixum* j *incipiens, in sermone emolliuntur in* gy, ly, ny; *consonæ vero* z, s, sz, ny, gy *duplicantur, v. g.*

szalad-junk,	fél-jetek,	szán-jam,	hagy-gyak.
halad-jon,	hál-junk,	fon-jon,	vágy-gyunk.
imád-jam,	öl-jön,	ken-jük,	fogy-gyon.
reked-jünk,	fal-jonak,	fen-je,	fagy-gy.
hoz-zak,	kés-sek,	vesz-szen,	hány-nyam.
főz-zem,	ás-son,	mász-szak,	húny-nyon.
húz-zon,	vés-sünk,	halász-szon,	néz-ze,
vás-sék,	vadász-szál.		

§. 73.

Reg. IV. *Si radix duplicem consonam, aut literam* t, *quam longa vocalis præcedit, in fine habuerit, tunc ante omne suffixum consona incipiens vocalis auxiliaris intercalatur.*

Qualisnam autem vocalis illa esse debeat, ex paradigmatibus patebit, quæ jam hic nova adducemus, in quibus et priores regulas applicatas videbis.

Paradigmata.

D.

tanít-ok	töl-t-ök	int-em
tanít-asz	tölt-esz	int-ed
tanít	tölt	int-i
		int-e-lek
tanít-unk	tölt-ünk	int-jük
tanít-o-tok	tölt-ö-tök	int-itek
tanít-o-nak	tölt-ö-nek	int-ik
tanít-ék	tölt-ék	int-ém
tanít-ál	tölt-él	int-éd
tanít-a	tölt-e	int-é
		int-élek
tanít-ánk	tölt-énk	int-ök
tanít-átok	tölt-étek	int-étek
tanít-ának	tölt-ének	int-ék
tanít-ot-tam	tölt-öt-tem	int-et-tem
tanít-ot-tál	tölt-öt-tél	int-et-ted
tanít-ot-t	tölt-öt-t	int-et-te
		int-et-telek
tanít-ot-tunk	tölt-öt-tünk	int-et-tük
tanít-ot-tatok	tölt-öt-tetek	int-et-tétek
tanít-ot-tak	tölt-öt-tek	int-et-ték

tanít-a-ni	tölt-e-ni	int-e-ni
fog-ok	fog-ok	fog-om
fog-sz	fog-sz	fog-od
fog	fog	fog-ja
		fog-lak
fog-unk	fog-unk	fog-juk
fog-tok	fog-tok	fog-játok
fog-nak	fog-nak	fog-ják

tanít-s-ak	tölt-s-ek	int-s-em
(tanít-s	(tölt-s	(int-s-d
(tanít-s-ál	(tölt-s-él	(int-s-ed
tanít-s-on	tölt-s-ön	int-s-e
tanít-s-unk	tölt-s-ünk	int-s-ük
tanít-s-a-tok	tölt-s-etek	int-s-étek
tanít-s-o-nak	tölt-s-ö-nek	int-s-ék
tanít-a-nék	tölt-e-nék	int-e-ném
tanít-a-nál	tölt-e-nél	int-e-néd
tanít-a-na	tölt-e-ne	int-e-né
		int-e-nélek
tanít-a-nánk	tölt-e-nénk	int-e-nök
tanít-a-nátok	tölt-e-nétek	int-e-nétek
tanít-a-nának	tölt-e-nének	int-e-nék

Perfectum ut Indicativi addito volna.

Futurum ut Indicativi cum fognék *v.* fognám.

tanít-a-ni	tölt-e-ni	int-e-nem	int-e-nünk
tanít-va	tölt-ve	int-e-ned	int-e-netek
tanít-ván	tölt-vén	int-e-nie	int-e-niek.

§. 74.

Imperativi formatio earum vocum, quæ in fine literam *t* habent, difficillima est, sequentes tamen regulæ perfecte illam determinant.

Reg. V. *a*) *Si literam* t *longa vocalis vel aliqua consona præcedit, eotum in* ts *commutatur, excipitur tamen:* lát, botsát, *quæ juxta* Reg. V. *b*) *tranctantur, v. g.*

tát-s-a	ránt-s-a	vét-s	felejt-s-em hüt-s-ön
tát-s-on	ránt-s-am	vét-s-ek	felejt-s-d hüt-s-em
tát-s-uk	ránt-s-uk	vét-s-e	felejt-s-ük füt-s-ön

tát-s-unk, ránt-s-ák, vét-s-en, felejt-s-enek, töt-s-ünk

Reg. V. *b) Si eam brevis vocalis præcedit, in* s *commutatur, v. g.*

fut	üt	mulat	köt
fus-s	üs-s-em	mulas-s-on	kös-s
fus-s-unk	üs-s-ed	mulas-s-unk	(kös-d
fus-s-atok	üs-s-ünk	mulas-s-onak	(kös-s-ed
fus-s-onak	(üs-d	(mulas-d	kös-s-ük
fus-s-ak	(üs-s-él	(mulas-s-ad	kös-s-étek

Reg. V. *c) Si eam consona* s *vel* sz *præcedit, tunc illa emanet. Signum vero Imperativi in hanc mutatur, v. g.*

halaszt	mulaszt	termeszt	fest
halasz-szon	mulasz-szon	termesz-szen	fes-s-e
halasz-szuk	mulasz-szam	termesz-szek	fes-s-ük
halasz-szam	mulasz-szuk	termesz-szünk	fes-s-ék
halasz-szátok	mulasz-szátok	termesz-szem	fes-sünk

Nota. Haec vero *tettzik, metztz* .. sic formant Imperativum: *tessek, tessél..messek, messen*.. melius tamen est *tettzek, tettzen...metztzek, láttzak, láttzon...*:

§. 75.

Reg. VI. *Signum secundæ personæ indicativi formæ Indeterm. singularis est quidem* sz *vel auctum* asz, esz, *sed si finalis consona radicis est* s, z, sz, *tunc loco illius* ol, el, öl *substituitur juxta legem euphoniæ, v. g.*

ás-ol	evez-el	vesz-el	kínz-ol	tesz-el
főz-öl	fűz-öl	híz-ol	keres-el	isz-ol.

§. 76.

Reg. VII. *Radices in vocalem desinentes ante suffixa vocali incipientia literam servilem* v *postulant; et una accentum amittunt eæ, quæ in* ő *et* ó *desinunt, v. g.*

lő	jő	hí	szí
lö-v-ök	jö-v-ök	hí-v-om	szí-v-ok
lö-v-ék	jö-v-ünk	hí-v-od	szí-v-om
lö-v-ém	jö-v-ék	hí-v-ám	szí-v-ám
lö-v-éd	jö-v-étek	hí-v-unk	szi-v-ánk

Nota. Voces hujusmodi paucissimae sunt, et merae radices, en tibi omnes: *rí, dí, ví, sí, szö nö, ó, ró, fú, fő*, et mox edducta. Haec vero, *fú, fő*, etiam *fúj* et *föl* dicuntur.

§. 77.

Reg. VIII. *Vocalis* o, e, ö *eliditur ex ultima syllaba ante suffixa vocali incipientia, si enunciatio per id non difficultatur ex omni voce radicali, item derivata in* og, eg, ög, v. g.

forog	gyötör	kesereg	szomorog
for-g-ok	gyöt-r-ök	keser-g-ek	szomor-g-ok
for-g-unk	gyöt-r-öm	keser-g-ék	szomor-g-ánk
for-g-ék	gyöt-r-öd	keser-g-él	szomor-g-ék
for-g-ál	gyöt-r-i	keser-g-ünk	szomor-g-unk
for-g-átok	gyöt-r-ém	keser-g-étek	szomor-g-ál

Nota. In regula dicitur tantum ex vocibus radicalibus elidi dictas voceles; ast aliqui etiam ex derivatis in *ol el öl* desinentibus elidunt, sed non est consultum cum omni voce id facere, quia facile formativa *ol el öl* cum *lik* confunderetur v. g. *szaglik* olet, *szagol* olfacit. — Caeterum ubi con-

fusionem non causat nihil obstat, quominus id fiat, saltem a duro concursu consonarum abstinendum. v. g. male dicitur: *reményljen* loco *reményeljen*.

Item. Aliqui plane similes voces ita tractant, acsi in duas consonas desinerent, adeoque auxiliarem vocalem poscerent, v. g. forog-tam v. *forgottam*, mozog-nak v. *mozgonak*, pereg-ni v. *pergeni*, tsörög-ne v. *tsörgene*.... Si id fiat metathesis potius quam regula grammatica censenda est.

Item. Quaenam autem similem patiantur ecclipsim labia indicant, sic exmitti potest ex his: *átsorog*, *korog*, *tsikorog*, *buzog*, *enyeleg*, *hengereg*, *inog*, *mozog*, *káromol*, *könyörög*, *morog*, *szomorog*, *tsörög*, *hörög*... nequit vero ex his expungi: *fetseg*, *lotsog*, *fityeg*, *tseveg*, *gázol*, *kopog*, *kullog*, *röfög*...

§. 78.

Reg. IX. *Omnis vox in* ik *desinens, amittit hanc inanem syllabam ante omnia suffixa, et ita conjugatur, sicut residua radix juxta præcedentes regulas postulat, e. gr. verbum* hajlik *inflectes sic:*

hajl-ok	hajl-ott-am	hajl-a-nék
hajl-asz	hajl-ott-ál	hajl-a-nál
hajl-ik	hajl-ott	hajl-a-na
hajl-unk	hajl-ott-unk	hajl-a-nánk
hajl-otok	hajl-ott-atok	hajl-a-nátok
hajl-onak	hajl-ott-ak	hajl-a-nának
hajl-ék	hajol-jak	hajl-a-ni
hajl-ál	hajol-j *v.* jál	hajol-va
hajl-a	hajol-jon	hajol-ván

hajl-ánk	hajol-junk	hajl-a-nom
hajl-átok	hajol-jatok	hajl-a-nod
hajl-ának	hajol-jonak	hajl-a-nia

Nota. Emanente a similibus verbis *ik* fieri potest, ut residuae finales consonae signum imperativi non patiantur, hinc ob commodiorem enunciationem, ut in allato exemplo factum est, auxiliaris sonus *o e ö* intercalatur. Talia sunt v. g. *ugrik*, *agor-jak botlik*, *botol-jon bünlik*, *bünöljön*, *fejlik fejel-jen*..... Ob certum discrimen, infra de ortu et coalitione suffixorum adducendum, licet in Imperativo loco *on*, *en*, *ön*, syllabam *ék* substituere, e. g. *hajol-jék*, *fáz-zék*, *ugor-jék*, *botol-jék*....

Item. Ex praecedentibus vides, lingvam hungaricam in inflectendis vocibus nimis esse regularem, nam juxta praemissas IX. regulas (vel si placet dic exceptiones) tractantur omnes voces, quas si memoriae commiseris, nullis amplius „Simplicium legibus" opus habes, qualibus lingva latina te ad horrorem fatigat, non obstante eo, quod quatuor Conjugationibus Activis et totidem Passivis regularibus plura adhuc irregularia subnectat. Nulla certe in lingva hung. invenies anomala, nullave defectiva, si *nints*, *huki*, *tsit*, *tütts*, *eregygy*, *gyere*... excipias; nec ulla irregularia. praeter pauca mox in Appendice attingenda. Nihil alioquin menti magis hiulcum apparere potest, quam verba quaedam nonnullis temporibus, substantiva vero vel singulari vel plurali numero, vel etiam casibus destituta videre: perpendas enim quaeso, quomodo posses intelligi, si major pars sermonis ejusmodi mutilis vocibus constaret?

APPENDIX.

Conjugatio Verborum Irregularium.

§. 79.

1) Primam irregularitatem facit verbum *eo*, quod in Præsente Indicativi sic inflectitur:

megy-ek, eo. mégy, is. megy *v.* megyen, it.
megy-ünk, imus. men-tek, itis. men-nek, eunt.

reliqua tempora et personas regulariter format in sensu præmissarum regularum, de radice *men*, alioqui autem etiam sic non est contra usum: *men-ek*, *men-sz*, *men*, *men-ünk*, *men-tek*, *men-nek*.

2.) Verbum *jö* in eo tantum a Regula VII. §-i 76. recedit, quod in usu etiam *jön* dicatur; præterea quod consonam primam omnium suffixorum duplicatam velit, v. g. *jö-ttem*, *jö-ttél*, *jö-tt*.... *jö-jjek*, *jö-jj*, *jö-jjön*,,.. *jö-nnek*, *jö-nnél*, *jö-nne*... *jö-nni*.

3.) Verbum *van* finalem consonam varie immutat, utut suffixa regularia assumat, v. g.

vagy-ok,	sum	vagy-unk,	sumus
vagy,	es	vagy-tok,	estis
van *v.* vagyon,	est.	van-nak,	sunt.

val-ék,	eram	val-ánk,	eramus.
val-ál,	eras	val-átok,	eratis.
val-a,	erat	val-ának,	erant.
vol-tam,	fui.	vol-tunk,	fuimus.
vol-tál,	fuisti.	vol-tatok,	fuistis.
vol-t,	fuit.	vol-tak,	fuerunt.
vol-nék,	essem.	vol-nánk,	essemus.
vol-nál,	esses.	vol-nátok,	essetis.
vol-na,	esset.	vol-nának,	essent.

reliqua tempora et personas ac modos ex verbo *leszek* supplet, uti sequitur.

4.)Verba *tesz*, *vesz*, *lesz*, *hisz*, *visz*, *esz*, *isz*, (eszik, iszik) *nyugoszik*, *feküszik*, *aluszik*, in eo recedunt a regulari Conjugatione, quod consonam *sz* in diversis temporibus diverso modo immutent, uti docet sequens paradigma, pro omnibus deserviturum:

lesz-ek,	ero.	lesz-ünk,	erimus.
lesz-el,	eris.	lesz-tek,	eritis.
(lesz, lész, (leszsz, lészen,	erit.	lesz-nek,	erunt.
lev-ék,	eram.	lev-énk,	eramus.
lev-él,	eras.	lev-étek,	eratis.
lev-e,	erat.	lev-ének,	erant.
let-tem,	fui } futurus	let-tünk,	fuimus } futuri.
let-tél,	fuisti {	let-tetek,	fuistis {
let-t,	fuit }	let-tek,	fuerunt }
legy-ek,	sim.	legy-ünk,	simus.
légy *v.* legyél,	sis.	legy-etek,	sitis.
legy-en,	sit.	legy-enek,	sint.

len-nék, essem. len-nénk, essemus.
len-nél, esses. len-nétek, essetis.
len-ne, esset. len-nének, essent.
lenni, esse. lé-ve, essendo. lé-vén, dum esset.
len-nem, len-ned, len-nie.
len-nünk, len-netek, len-niek.

Nota. Derivata vero haec: *öreg-szik*, *hideg-szik*, *meleg-szik*, *beteg-szik*, *elég-szik*, *gazdag-szik* tantum in praesente tempore consonam *sz* retinent, in reliquis ita inflectuntur, ac si radix esset *öreg-edik*, *hideg-edik*, *meleg-edik*, *beteg-edik*, *elég-edik*, *gazdag-odik*, quae alioquin et in praesente meliora sunt, quam priora illa. — *Hisz* denique imperativum sic format: *higy-gyek*, *higy-gy* v. *higy-gyél*, *higy-gyen*, *higy-gyünk*...

5.) Multi, iique spectatae eruditionis Literati hungarici, verba omnia in *ik* desinentia ita, sed, quod bene notandum, tantum in numero singulari inflectenda putant, ut loco primae personae formae indeterm. eadem sed formae determ. substituatur, pro tertia vero prima, sed formae determ. ponatur in omnibus temporibus demto praeterito perfecto; secunda persona denique praesentis temporis nunquam *sz*, sed *ol*, *el*, *öl* designetur, uti ex sequente formula uberius patebit:

szok-om,	adsvesco.	szok-jam,	adsvescam.
szok-ol,	adsvescis.	szok-jál,	adsvescas.
szok-ik,	adsvescit.	szok-jon,	adsvescat.
szok-ám,	adsvescebam.	szok-nám,	adsvescerem.
szok-ál,	adsvescebas.	szok-nál,	adsvesceres.
szok-ék,	adsvescebat.	szok-nék,	adsvesceret.

Nota. Hoc ut faciant sequentibus inducti sunt rationibus: 1) Magna omnino populi pars, hoc modo verba inflectit. — 2) Antiquissimi Scriptores hac plerumque uti sunt dialecto. — 3) quia *ik* ut Revay censet, est signum tertiae personae, in omni proinde tempore retinendum. — 4) Denique tantum hoc modo censent discrimen aliquod inter activa et passiva verba poni posse.

Ast rationes hae fundatum philologum movere non possunt, ut confuso adeo loquendi modo adstipuletur; nam quod 1.) attinet, respondemus, quod major omnino hungariae pars, Cis- et Trans-Tibiscana, Cis-Danubiana quippe, quin et multi ex Trans-Danubianis verba haec ita inflectunt, sicut alia *ik* destituta. — Quoad 2.) ipsi Scriptores variant, danturque alii, qui contrario modo eadem tractant; alioquin autem auctoritas Scriptorum, multis caeteroquin erroribus refertorum, non plus probat, quam populi, eo a fortiori, quod opera antiqua pleraque per recentiores correcta sunt. — 3.) Falso statuitur *ik* esse signum tertiae personae, uti infra §. finali, dum signa Verborum analysabimus, evidenter demonstrabitur. — Denique 4.) discrimen hoc, parte ex una *insufficiens* est, quia tantum in singulari, et nec in omni tempore statuitur; parte vero ex altera *non necessarium*, quin imo *noxium* est, quia utilissimam formativam *ódik*, *ödik* supprimere vult, quae tamen uti Parte III. docebitur, praestat inani *ik*.

Adductis itaque rationibus nihil ponderantibus, jam prudentia, principio huic philologico innixa „*una vox ita tractanda est sicut alia*“ postulat, ut verba inani hoc calcari munita recte ita tractemus prout alia, illo destituta; ne quid tamen contra tot virorum auctoritatem arbitrarie

statuamus, lubet in medium adducere ea, quae vel invitos nos ad contrarie cogunt sentiendum. Talia sunt:

1.) Si suffixa *om, od, ja*... pure pro signis personarum cum Révayanis usurparemus, peccaremus contra verum eorum sensum uti §-o antefinali patebit, obscuraremusque perspicaciam Patrum nostrorum, qui tam ingeniose in componenda lingva versati sunt!

2.) Confuse loquuntur Révaiani, dum v. gr. *eszem* respondent tam ad quaestionem: *eszed-e már a' kenyeret?* quad ad: *eszel-e már kenyeret?* et quam hiulce haec prodeant: *ha neki valamit mondanék, tudom megharagudnék — ott ülék míg esék*... non est cur multis confirmem!

3.) Modus loquendi Révayanus tollit essentiale discrimen inter formam determ. et indeterminatam; jam vero qui hoc sufferre molitur, directe contra naturam lingvae agit: vult enim ex ea hermaphroditum facere, ut nempe idem suffixum *om*, et *ego* et *ille*, item *ék*, et *ego* et *ille* designet!

4.) Contra sanam philologiam est, ut in gratiam tam inanis entis, quale *ik* censendum est, utpote quod tantum penes pauca verba, Parte III. attingenda, habet rationabilem usum, nova prorsus, contra indolem lingvae, regentiam abhorrentis, adstruatur verborum inflexio, ipsam regularem confundens! — Itaque

5.) Si perfectionem lingvae, distinctum loquendi modum exigentis, omnesque inanes exceptiones prohibentis; facilitationem praeterea studii lingvae hung. consideremus; atque controversiam illam, quae tanta animorum excandescentia mota, necdumque sopita est, perpendamus: non aliter optatos hos fines assequemur, quam si rationibus a ratione propositis plus, quam Révayo detulerimus.

CAPUT II.

Explanatio sensus suffixorum.

§. 80.

Quando generatim forma indeterminata utendum? — Forma hac utendum est *a*) si verbum est intransitivum v. g. *ál-lok*, *ül-sz*, *jár-...b*) quando secundæ vel tertiæ personæ actio transit in primam, item tertiæ et primæ pluralis in secundam, v. g. *lát-sz* vides (tu me v. nos) *lát* videt (ille me v. nos, item te v. nos), *lát-tok* videtis (vos me v. nos), *lát-nak* vident (illi me v. nos, item te v. nos) — *c*) quando 1-æ, 2-æ, 3-æ personæ actio transit quidem in tertiam, sed indeterminatam, i. e. de qua non potes dicere: hic v. ille, v. g. *tsillagot látok*, aliquam stellam video, *embert ölt*, aliquem hominem occidit, *vendéget vár-tok?* aliquem hospitem exspectatis?

Nota. Latinus duplici hac forma verborum destitutus parum sollicitatur de eo, an sit objectum determinatum, an non? Ast hungarus ex duplici ratione id debet accurate discernere, nam *a*) secus incongrue praeponet *articulum az, a', ez, e'*, seu *notam perfectae determinationis*; *b*) errabit etiam in inflexione vocis, quae utique duplicis formae est. Ideo ad hoc initians attentus reddendus, et observatio sequenti §-pho subnexa bene illi inculcanda est

§. 81.

Quando forma determinata utendum? — Forma hac utendum *a*) quando verbum quidem est transitivum, sed actio in agentem reflectitur, v. g. *lát-om magamat*, video me (ego me), *magadat sem ért-ed*, nec ipse te intelligis (tu te), *nem kéméll-i magát*, er ſchont ſich ſelbſt nicht, non sibi parcit (ille sibi). — *b*) Quando 1-mæ personæ singularis actio in 2-am transit, v. g. *lát-lak*, video te (ego te v. vos). — *c*) Quando 1-mæ, 2-dæ, 3-tiæ personæ actio in 3-tiam personam sed omnimode determinatam transit, seu de qua potes dicere *hic ille* v. *hi illi*, v. g. *lát-om*, *lát-od*, *lát-ja*, *lát-juk*, *lát-játok*, *lát-ják a' napot*, video, vides, videt... solem.

Nota. Respectu quantitatis conceptus vel sunt *universales* v. *particulares* v. *singulares*; ex his tantum particulares non sunt determinati, reliqui tales sunt. Notandum tamen universale hic *sensu accommodo* sumi, seu restricte ad illa duntaxat objecta, de quibus sermo est, v. g. si dicis: *mind megette az almát*, omnia poma decomedit, hic non potes universa totius mundi poma intelligere, sed tantum illa, de quibus sermo est, seu de quibus dicere potes *hæc* vel *illa in specie*. Quodsi vero sensu stricto *universale* sumitur, illud hungarus pro indeterminato objecto reputat, et adjectivo *minden* designat (in priori *mind*) v. g. *minden embert megbetsül*, omnes homines aestimat. *Mindent akar*, omnia vult, *mind akarja*, totum vult (totum non significat hic quod integrum, sed sensu accommodo universum, seu omne). Cæte-

rum *minden* potest per *suus*, *sua*..., restringi ad sensum accommodum v. g. *minden jószág-át el-pazárolta*, omnia sua bona dilapidavit, i. e. non universa, sed saltem sua.

Item. Objecto perfecte determinato solet ita dictus *articulus* seu potius *signum perfectæ determinationis* praeponi, v. g. *a' torny-ot*, i. e. certam turrim, *az ökrök*, i. e. certi boves.... Objectis tamen suffixo *om*, *od*, *ja*... determinatis non est necessum praefigere, sed usus utrumque probat, v. g. *látom atyádat* vel *látom az atyádat*, video patrem tuum. — Voces hae: *aki* qui, *ami* quæ res, *amelly* qui, quæ, quod (qua relativum) non indicant conceptum determinatum, ideo nec censenda sunt ex ejus signo, (articulo) et *ki*, *mi*, *melly* componi, nec proinde sic scribi *a' mi*, *a' ki*, *a' melly*, sed sicut supra.

§. 82.

Quando utendum modo Indicativo? — Modo hoc generatim utendum, quandocunque actio independenter ab omni conditione fit, fiet, vel facta est, e. g. *még nem men-t el*, *holnap fog elmen-ni*, *most megyen*. Adeoque non tantum tunc utendum hoc tempore quando latinus, qui in gratiam suarum conjunctionum sæpe sine necessitate Conjunctivo modo utitur, sed generatim quando actionem nulli conditioni volumus alligare, v. g. *azt hallom*, *hogy elment*, audio quod abiverit... in lingva enim hungarica vox una in aliam non exercet dominatum.

§. 33.

Quando tempore præsente utendum? — Tempore hoc utendum, quoties actio tunc peragitur, quando locutio, aut saltem fictione ita sistimus acsi actu fieret, v. g. *mit olvasol? azt gondoltad, hogy otthon vagy...* Quando vero hac v. illa persona utendum sit: cum et ex exemplis hic subjungendis satis pateat, et sensus suffixorum prout inferius determinabitur, satis indicet, non est cur hic multis doceamus.

Exempla
pro Tempore Praesente Modi Indicativi formae utriusque.

Sok-at ösmér-ek Zágráb-ban, de ő-t nem ösmér-em. Inkább iszik bor-t, mint viz-et, v. Inkább isz-sza a' bor-t, mint a' viz-et. Allig vár-om az-t a' nap-ot, melly-en megláthat-lak. Jó reggel-t kíván-ok. Kér-em az Ur-at. Más-t nem ohajt-ok. Mihánt meghall-om, hol vagy, mingyárt ír-ni fog-ok. Hall-om, hogy holnap elútaz-ol, és egygy hónap előtt viszsza se tér-sz. Mit üzen-sz atyád-nak? Hátha el nem jön-nek? Ha akar-od megtehet-ed. Mi-t tsinál-sz? Barátod-at fest-ed? Kép-et fest-el? Magad-at fest-ed? Akar-od-e ez-t a' könyv-et? Ha nekem nem hisz-el, kérdez-d meg Pál-t. Ha nekem nem hisz-ed, hogy itt vol-t. Tud-sz-e már magyar-úl? Ért-esz-e horvát-úl? Ért-

ed-e a' német nyelv-et? Hová vezet-sz? Most lát-om először Uraságod-at. Kit várnak Uraságtok. Mem is tud-ják, mi történik máshol. Aki-t az Isten megakar büntetni, annak az eszé-t vesz-i el. Igen szép-en ír. A' Bátytyá-t hí-ja. Mi-t gondol-sz? Az-t gondol-om, hogy...

ösmér, noscit.
inkább, potius.
állig, vix.
láthat, potest videre.
kíván, precatur.
más, alius.
ohajt, desiderat.
mihánt, ut primum.
mingyárt, illico.
hall, audit.
holnap, cras.
elútazik, peregre it.
hónap, mensis.
viszszatér, revertitur.
üzen, nunciat.
hátha, quidsi.
akar, vult.
tehet, potest facere.
tsinál, facit.
fest, pingit.
hisz, credit.
kérdez, interrogat.
ért, intelligit.
nyelv, lingva.
hová, quorsum.
vezet, ducit.
először, prima vice.
történik, accidit.
máshol, alibi.
büntet, punit.
esze, ratio illius.
elvesz, adimit.
Bátytya, frater suus senior.
hí, vocat.
gondol, cogitat.

§. 84.

Quando utendum tempore perfecte præterito? — Tempore hoc utendum, quoties indicare volumus, quod actio reapse consumata sit, v. g. *még taval megígérte*, adhuc anno præterito promisit. Hic promissio innuitur jam pridem facta fuisse.

Exempla.

Soha sem lát-tam olly szép kép-et. Már az-t régen hall-*ot*-tuk. Addig nem nyugod-*ot*-t, míg azt meg nem tet-te. Allig várhat-unk benneteket. Majd meg sem ösmér-te-lek. A' Puska durranás miatt a' szavá-t sem hallhat-tam. Lát-tad-e a' Király lakásá-t Bétsben? Mit mond-*ot*-tál? Megmond-*ot*-tad-e már mi történ-t? Azt mond-ja, hogy Alajos-t lát-ta. Juhok-at és ökrök-et őröz-*öt*-t. Hozzám küld-*öt*-te az inassá-t. Nem győz-*öt*-t eléggé tsudálkoz-ni. Mi-t olvas-tál? Olvas-tad-e N. munkájá-t? Hogyan tetsz-*et*-tek a' lovak, mellyek-et vet-tünk. Allig álhat-ta ki. Már az-t előbb tud-tuk. Most lát-tál először. Sokszor emleget-tünk Lajosnál. A' hajá-t nyírat-ja. Meg sem ösmértelek. Noha már ő akkor elment. Megkérted-e már az iránt? A' piatzon szólít-*ot*-t meg. Hogyan mulat-tátok magatok-at? Megmond-*ot*-tad-e neki amit üzen-tem? Noha megtilt-*ot*-tam, még is elmen-t hazúl. Egész-en haza késér-te. Az-t üzen-te, hogy már megtet-te a' mi-t rá bíz-tál.

soha sem, nunquam.
olly szép, tam pulcher.
már régen, jam pridem.
addig, eousque.
nyugoszik, quiescit.
míg, donec.
megtesz, perficit.
várhat, potest exspectare
múnkája, opus suum.
hogyan, quomodo.
tetszik, placet.
vesz, emit.
állhat-ja ki, potest sufferre.
előbb, prius.
sokszor, multoties.

majd, fere.
durranás. explosio.
szava, vox illius.
lakás, habitatio.
Béts, Vienna.
Alajos, Aloysius.
Juhok, oves.
ökrök, boves.
őröz, pascit.
küld, mittit.
inassa, famulus suus.
győz, sufficit.
tsudál, admiratur.
eléggé, satis.
tsudálkozik, miratur.
emleget, commemorat.
Lajos, Ludovicus.
haja, capilli sui.
nyírat, curat scindi.
noha, quamvis.
elmegy, abit.
az iránt, eatenus.
piatz, forum.
szólít meg, alloquitur.
mulat, distrahit.
megtilt, prohibet.
hazúl, domo.
egészen haza, usque dokésér, comitatur. (mumrá bíz, committit.

§. 85.

Quando utendum tempore imperfecto? — Communiter hoc adhibetur loco perfecti, sed perperam: nam vi destinationis suæ deservit ad indicandum, quod eousque duraverit una actio, donec alia jam consumata est, v. g. *Míg ese a' tsárdában várakoztam*, donec pluebat in diversorio exspectavi. Hic indicare vis, quod exspectatio quidem jam præterivit, sed eousque durabat, donec pluvia non substitit; et ideo latinus imperfectum nominat. — Cæterum sicut discrimen hoc exigui est momenti, ita usus hujus temporis rarus.

Exempla.

Addig meg nem indúla, míg üzenet-et nem kap-*ot*-t. Ő addig pihen-e, míg Jakab

dolgoz-ott. Már a' Török Belgrád-ot elfog-ta, míg a' Magyarok had-ba készül-ének. Míg arrul beszélget-énk betoppan-t Lajos. Barátom-nál valék míg az történ-t. Míg ó készül-e Józ'ef meg is tet-te. Nem folytat-hat-ák útjok-at az áradás miatt. Még ti alu-v-átok mikor ő elmen-t. Még el sem felejt-é atytya halálá-t, már anynya is meghal-t. Meg sem pihenhet-énk, már parantsolat-ot kap-tunk az elmenés-re. Míg meg nem tör-tén-t ohajt-á, de már sajnál-ja. Még el sem ót-ák az egygyik-et, már a' másik ház-bul lobban-t ki a' láng. Nagyon szomorkod-ánk míg leveled-et nem vet-tük. Már ír-ám a' level-et, midőn a' tiéd megérkez-ett. A' legjobb remény-ben val-ánk, midőn a' szo-morú hír-t meghall-*ot*-tuk. Önként felad-á magá-t, lát-ván meg nem szabadúlhat-nia. Midőn így beszélget-énk elalud-tunk. Még rend-be sem áll-ának, midőn megtámad-ta az ellenség. Allig érkez-tem meg már magá-hoz hívat-a. Meg nem indúlhat-ánk, míg az essö meg nem áll-ott. Míg mi ő-t ott les-ök, addig ő más ut-on elillan-t.

megindúl, movet.
míg, donec.
üzenet, nuncium.
kap, accipit.
pihen, quiescit.
dolgozik, laborat.
elfoglal, occupat.
had, bellum.
sajnál, dolet.
elót, exstingvit.
egygyike, unus eorum.
kilobbanik, erumpit.
láng, flamma.
szomorkodik, tristatur.
nem vesz, non accipit.
megérkezik, advenit.

készül, parat se.
beszélget, colloquitur.
betoppanik, intrat.
Lajos, Ludovicus.
folytathat, potest continuare.
útjok, iter suum.
áradás, exundatio.
aluszik, dormit.
elmegy, abit.
még el sem, necdum.
felejt, obliviscitur.
parantsolat, mandatum.
kap, accipit.
elmenés, abitus.
ohajt, desiderat.
legjobb, optimus.
remény, spes.
szomorú, tristis.
hír, fama.
önként, sponte.
feladta magát, se dedidit.
szabadúlhat, potest liberari.
rend, ordo.
áll, collocat se.
megtámad, aggreditur.
hívat, curat accerseri.
eső, pluvia.
megáll, subsistit.
les, observat, excubat.
elillanik, subducit se.

§. 86.

Quando utendum Futuro? — Quando indicare volumus, quod actio primo post aliquam moram incipiet, v. g. *nem fogom elmulasztani*, non intermittam, i. e. pro hic et nunc intermitto, sed suo tempore non. — Cæterum de verbo *fog* auxiliari notandum, quod rarissimi sit usus, quia loco ejus præsens tempus adhibetur, si actio futura per nullam aliam interrumpatur, v. ex adverbiis pateat actionem tardius suscipiendam, v. g. *majd megadom*, *ha lesz pénzem*, jam solvam, si habuero pecuniam. *Át fogom adni*, *mihánt lefizeted az árát*, tradam, ut primum pretium exsolveris. In his casibus Latinus futuro conjunctivi utitur.

Exempla.

Megösmér-em én akárhol lás-sam, v. lát-om. Nem hisz-em én az-t míg magam nem lát-om. El fog-tok men-ni Károlyvárasba, és megnézend-itek a' ház-at.... Ha Varasd-ra megyek, meg fog-lak keres-ni. Nem hisz-em, míg szemeim-mel nem lát-om. A' ki hisz és megkeresztelkedik, üdvözűlend. Ha elkezd-ed mi sem fog-juk benyé-n nézni. Akkor telendik az be, mikor a' Duna viszsza fog foly-ni. Semmi kára sem fog történ-ni. Ha jól tanúl-sz- jutalm-at fog-sz kap-ni. Ha az-t kedvem-ért megtesz-i Uraságod, nem fog-ok hálátlan marad-ni. Ha ifiúságod-ban nem tanúl-sz, soha Tudós-sá nem fog-sz vál-ni. Szeret-lek míg él-ek. Soha el nem felejt-elek. Meddig marad-sz nálunk? (si jam ibi est) fog-sz nálunk maradni? (si nondum advenit). Azt neki meg nem botsát-om, (si jam peccavit), v. nem fog-om megbotsát-ani (si in futuro peccaverit). Majd meg fog-od lát-ni, hogy még az be fog tellyesed-ni. Amint vet-sz, úgy fog-sz arat-ni. Megvár-juk az Ur-at (nunc in continuo), v. meg fog-juk vár-ni (aliqua occasione). Mingyárt fog-lak tudósít-ani, mihánt anyád megérkezik. Meg fog-om szolgál-ni.

akárhol, ubicunque.
hisz, credit.
K. Váras, Carolostadium
megnézend, aspecturus est.
megkeres, exquirit.
szemeim, oculi mei.
keresztelkedik, baptisatur.

üdvözűlend, salvandus erit.
elkezd, inchoat.
henyén néz, otiosus spectat.
betelendik, adimplebitur
Duna, Danubius.
viszszafolyik, refluit.
semmi kára, nullum ipsi damnum.
jól tanúl, bene studet.
jutalom, praemium.
kap, accipit.
kedvemért, mei gratia.
hálátlan, ingratus.
marad, manet.
ifijúságod, juventus tua.
tudós, eruditus.
válik, evadit.
felejt, obliviscitur.
botsát, parcit.
betellyesedik, adimpletur
amint, sicut.
vet, projicit, seminat.
arat, metit.
tudósít, notificat.
mihánt, utprimum.
megszolgálni, reservire.

§. 87.

Quando utendum Modo Imperativo? — Modo hoc generatim utendum esset, quandocunque actionem fieri debere aut debuisse volumus indicare; sed quia præterito et futuro hujus Modi omnis nota lingva destituitur: hinc isto modo tantum id innuimus: quid actu fieri debeat, seu demum id reapse fiat, seu non, v. g. *Senkit meg ne bánts*, neminem offende.

Exempla.

Ted-d fel, v. ved-d le a' kalapod-at. Ted-d be, zár-d be, tsuk-d be az ajtó-t. Hoz-d el a' könyvem-et. Ír-jál level-et. Hí-d ide Ajajos-t. Hozas-s bor-t. Elvigy-em-e ezt a' köpönyeg-et? Tes-sék más-kor jön-nie. Mond-d meg Lajos-nak, ne felejt-se el a' mit rá bíz-tam. Megvegy em-e ezen lov-at? Ve-

gy-ed, vegy-ek-e lovat? vegy-él. Rak-játok öszsze holmitok-at. Mindennapi kenyerünk-et ad-jad nekünk ma, és botsás-d meg a' mi vétkeink-et. Ti lás-sátok, miként fog-játok végez-ni. Hagy (hagy-d) mulas-sék. Felel-j kérdésem-re. Ül-jön le Uraságod. Vegy-e meg ezt a' lov-at. Ne koptas-d hijába tsiz'-mád-at. Köszönt-sd Pál-t nevem-ben. Mond-ja meg neki az Úr, hogy azonnal takarod-jonak. Engem ne vár-jatok. Vigyáz-z magad-ra. Ösmér-d magad-at. Hí-d Imré-t. Mit tsinál-jak? Megszid-jam-e vagy megves-sem? Üzen-d meg mikor jövend-jek. Él-jenek a' jó emberek! Ne búsúl-j az-on. Isten hárít-sa el! Ment-sen Isten! Isten őröz-zön. Azt akar-ja, hogy én köszönt-sem előbb. Tart-sd meg a' törvény-t. Azt akar-od, hogy kér-jelek?

feltesz, apponit.
levesz, deponit.
betesz, claudit.
zár, tsuk, claudit.
ajtó, porta.
hí, vocat.
hozat, curat ferri.
elvisz, aufert.
máskor, alias.
felejt, obliviscitur.
rá bíz, committit.
megvesz, emit.
ezen, hicce.
rak, componit.
holmitok, vestrae res.
felel, respondet.
kérdésem, quæstio mea.
koptat, atterit.
hijába, incassum.
tsiz'mád, tuus cothurnus.
köszönt, salutat.
név, nomen.
azonnal, illico.
takarodik, se aufert.
vigyáz, attendit.
Imre, Emericus.
megszid, corripit.
megvet, contemnit.
mikor, quando.
jövend, debet venire.

mindennapi, quotidianus	búsúl, tristatur.
kenyerünk, panis noster.	hárít, avertit.
botsát, dimittit.	ment, liberat.
a' mi vétkeink, debita nostra.	őröz, defendit.
miként, qualiter.	tart, servat.
végez, finit.	törvény, lex.

Nota. Imperativi Modi personam 2-am numeri sing. utriusque formae in omni paradigmate duplici modo exposuimus, eo, quod uterque in usu est. Ast dubium jam discenti oriri potest, quonam illorum potius utendum? quando abbreviatum potius quam auctum adhibendum? Sciendum itaque, quod auctus magis sit in usu, dum penes verbum, nullum occurrit adverbium, seu ita dictae praepositiones, nec directe praecipere volumus, v. g. *mond-jad*, *hoz-zdl*, *küld-jél*, *ad-jad* ... Abbreviatus vero adhibetur, dum tales praepositiones verbum praecedunt vel sequuntur, aut directe mandamus, v. g. *hoz-d ki*, *mond-d meg*, *ad-d oda*, *felel-j*, *üs-d agyon*, *ugor-j*.... Caeterum affectus loquentis hoc magis determinat, quia si cito, et inomisse volumus aliquid fieri, tunc breviter dicendo majorem vim voci conciliamus, quemadmodum in latino, ubi *fac* et *facias* idem sonant, quamvis grammatici illud imperativum, hoc conjunctivum esse censeant. — Quia vero tunc, dum ita decurtamus vocem, residuae consonae nullatenus in ore sonare possunt: hinc non est reprobanda methodus eorum, qui etiam in scribendo tantum eas consonas exprimunt, quae in ore sonant, v. g. *üzen-d*, *osz-d*, *lép-d*.... Radicis tamen consonam non est consultum exmittere, v. g. *mon-d*, *kül-d*, *var-d*... loco *mond-d*, *küld-d*, *varr-d*....

§. 88.

Quando Conjunctivo utendum? — Modo hoc utendum tunc, dum indicare volumus, quod actio aliqua a certa conditione dependeat, v. g. *men-nék*, *ha nem es-ne*, irem, si non plueret. Itus hic restringitur ad conditionem *si non plueret.* Id mirum, quod et illa actio in conjunctivum ponatur, quæ ut conditio alterius censetur. — Non ergo ob regentiam conjunctionum, vel qualiumcunque adverbiorum modo hoc utendum sicut in lingva latina, sed unice dum ab aliqua conditione actio dependet. — Quia vero etiam id, quod optamus, ab alieno dependet annutu, ceu conditione: hinc et modum Optativum Conjunctivo solemus indicare, v. g. *bár ad-na*, utinam daret. *Tsak ne volna itt*, tantum abesset.

§. 89.

Quando tempore imperfecto conjunctivi utendum? — Tempore hoc utendum, quando inchoatio actionis dependet ab aliqua conditione, v. g. *ha tud-nám*, *hogy ott van*, v. *ha tud-nám ott lenni*, si scirem illum ibi esse, *mingyárt oda men-nék*, statim illuc irem. Hic *itus* dependet a *scitu*, hic vero ab aliquo impedimento, adeoque adhuc nec *scitus*, nec *itus* est inchoatus. — Cæterum tempus hoc nec præsens, nec imperfectum bene dicitur, sed potius futurum: quia quæ

actio ab aliqua pendet conditione, illa primum in futuro ponetur; ideo etiam communiter actio futura hoc tempore indicatur, uti docebunt:

Exempla.

Ha jól tanúl-na, nem sajnál-nám a' költség-et. Én is örömes-en men-nék, ha Lyukáts-ot nem kell-ene vár-nom. Ar-ra kér János, hoz-nád el a' könyvé-t. Szíves-en megten-ném, ha tud-nám hogy örömé-re fog szolgál-ni. Nem szeret-ném, ha úgy történ-ne. Nem kíván-nék oda men-ni. Miért nem tehet-nők mi is azt? Ha anyai nyelv-en tanúl-nánk, minden-t könnyebb-en ért-enénk. Tsak még egyszer láthat-nám. Tud-nók mi mit kell-ene ten-nünk, tsak telhet-ne tőlünk. Bár jön-ne már. Másképpen beszél-ne ő, ha nem fél-ne. Sok-ért nem ad-nám. Az-ért meg sem szólít-análak. Tenné meg azt a' szívesség-et. Ha meg nem bánt-aná kérésem az Ur-at. Ellehet-ne az-t kerűl-ni. Ha jól meggondol-nád a' dolg-ot, nem beszél-nél úgy. A' ketske sem men-ne a' vásár-ra, ha nem hajt-anák. Tsak az-t akar-nám tudni. Ha harmad napig itt maradnátok. Szeret-ném ez-t a' Puská-t. Mond d meg atyád-nak, hogy szíves-en lát-nám nálam délután. Ha akar-nók az-t könny-en megtehet-nők. Meg nem bán-nátok, ha oda men-nétek. Meg sem ösmér-néd, ha most lát-nád.

jól tanúl, bene discit.
sajnál; dolet.
költség, expensa.
örömes, libens.
Lyukáts, Lucas.
arra kér, id te rogat.
szives, libens.
öröme, suum solatium.
szolgál, deservit.
szeret, amat.
tehet, potest facere.
anyai, maternus.
könynyebb, facilior.
ért, intelligit.
tsak, saltem.
még egyszer, adhuc semel
láthat, potest videre.
kellene, deberemus.
tesz, agit, ponit.
telhet tőle, est capax, v. in statu.
bár, utinam.
már, jam.
másképpen, aliter.
beszél, loquitur.
fél, timet.
megszólít, alloquitur.
szivesség, gratia, Gefäl-ligkeit.
megbánt, offendit.
kérésem, meae preces.
elkerül, deviat, avertit.
meggondol, perpendit.
dolog, negotium.
úgy, ita.
ketske, caper.
vásár, nundinae.
hajt, pellit.
akar, vult.
harmadnap, triduum.
itt marad, hic manet.
szeret, amat.
puska, sclopus.
dél, meridies.
könynyű, facilis.
megtehet, potest facere.
bán, curat.

Nota. Hujusmodi: *lát-nók*, *vár-nók*, *néz-nök*... raro in sermone communi audies, sed loco illius persona formae indet. ponitur, nempe: *lát-nánk*, *vár-nánk*, *néz-nénk*....

§. 90.

Quando utendum plusquam perfecto Conjunctivi? — Utendum si indicare volumus, quod actio fuisset consummata, si impedimentum aliquod non obstitisset, v. gr. *többet is mondott volna*, *ha nem kellett volna elsietnie*, etiam plura dixisset, si non

debuisset aliorsum properare. — Interim sicut §. 88. dictum est, etiam optativum modum hoc tempore exprimimus, v.g. *bár hozta volna*, utinam tulisset, *azt akarta, hogy mentem volna hozzá*, voluit, ut ad illum ivissem.

Exempla.

Ha jól visel-te volna magá-t nem tsukatód-ott volna be. Már azt rég-en elvégezhetted volna. Ha lát-talak volna, meg-kérdeztelek volna. Senki sem hit-te volna, hogy ő pap-pá leend-jen. Már azt régen megtanúlhat-tad volna. Nem is tud-tuk volna itt lett-ét, ha Palkó nem tudósít-ott volna. Ha meghall-ották volna, tsudálkoz-tak volna rajta. Megver-ték volna, ha én nem könyörög-tem volna érte. Ha tud-tuk volna, hogy megjö-szsz, megvár-tunk volna. Az óta leírhat-tad volna. Men-tem volna, ha hí-tál volna. Bár már rég-en megtet-tük volna. Ha jöt-tetek volna, jól mulat-tatok volna. Inkább halgat-tál volna. Minekutánna mindenik-tűl elbútsúz-ott volna, és a' holtak szentségei-t felvet-te volna, istenes-en eltűn-t a' világ-ról. Minekelőtte tsak híre hallhatód-ott volna is eljövetelé-nek, már ott ter-mett. Ha el nem téved-tünk volna, már oda ér-tünk volna. Ha a' Lengyelek fel nem lázad-tak volna, jobb dolgok volna. Ha nem sürget-tem volna, semmi sem lett volna. Az-t nem is álmod-tam volna.

magát viselni, se gerere.
betsukatódik, includitur
elvégezhet, potest finire
megkérdez, interrogat.
hisz, credit.
leend, est futurus.
tanúlhat, potest discere.
itt lettét, ipsum hic esse.
Palkó, Paulus.
tudósít, notificat.
tsudálkozik rájta, miratur.
könyörög, intercedit.
leírhat, potest describere
inkább, potius.
hallgat, tacet.
minekutánna, postquam.
elbútsúzik, valedicit.
holtak, mortui.
szentsége, sacramentum.
felvesz, assumit.
istenesen, pie.
eltünik, disparet.
minekelőtte, antequam.
hallatódik, auditur.
eljövetele, adventus suus
ott termett, ibi factus est.
eltéved, deviat, aberrat.
oda ér, pertingit.
Lengyelek, Poloni.
fellázad, seditionem movet.
jobb dolgok van, melius ipsis cedit.
sürget, adurget.
semmi sem lesz, nihil fit.
álmodik, somniat.

§. 91.

Quando futuro Conjunctivi utendum? — Tempore hoc utendum, quando indicare volumus, quod consumatio actionis ab aliqua circumstantia, tamquam impedimento dependeat, v. g. *örülni fognék rajta, ha meghallanám, hogy nem igaz*, gratulaturus essem, si audirem id non esse verum. Hic gratulatio dependebit ab auditione, quæ proinde præcedere debet; sed et ipsa ab aliqua pendet conditione, ideo imperfecto exprimitur.

Exempla.

Meg fog-nám szolgál-ni, ha tzélom-at elérhet-ném. Más ember-ré fog-na ő len-ni,

ha szándéka sükérz-ene. Nem soká fog-nál ott maradhat-ni, ha meg nem jobbít-anád magad-at. Nem soká fog-tad volna a' napfényé-t lát-ni, ha nem gyógyítat-tad volna magad-at. Nem soká fog-na ő uralkod-ni, tsak az ura megtud-ná gonosz tettei-t. Az-t mond-otta, hogy nem fog-ná tovább tart-ani, ha fizet-ne is. Nem fog-nálak többé bolygat-ni, de lát-od, hogy lehetetlen nélküled megten-ni. Örömest meg fog-nánk ten-ni barátságod-ért, ha el nem kell-ene men-nünk. Nem soká fog-nánk ott maradni. Minekelőtte haza fog-nátok men-ni. Az-t üzen-i, hogy nem fog-na hálátlan maradni. Ő-t nem fog-nák vár-ni, tsak atyád előbb ott len-ne. Senki sem fog-ná hihetni, ha nem lát-ná.

szolgál, servit.
tzélom, scopus meus.
elér, assequitur.
más ember, alter homo.
szándéka, intentio sua.
sükérzik, succedit.
maradhat, potest manere.
jobbít, emendat.
gyógyítat, curat se mederi.
uralkodik, dominatur.
gonosz, malus.
tettei, facta sua.
tovább, ultro.
tart, servat.
megfizet, solvit.
többé, amplius.
bolygat, molestat,
lehetetlen, impossibile
örömest, libenter. (est.
barátságod, amicitia tua.
minekelőtte, antequam.
haza menni, domum ire.
előbb, prius.
hihet, potest credere.

§. 92.

Quando utendum modo infinitivo formæ indeterminatæ? — Hoc modo generatim u-

tendum, quando actioni non oportet signa temporum ac personarum adjungere, eo, quod illa aliunde innotescant. In specie vero

1) Signo *ni* utendum, quando modificationem agentis volumus indicare per actionem aliam simultaneam v. præcedentem v. g. *siet ir-ni*, festinat scribere. Hic innuitur, quod scribens in scribendo per festinationem modificetur, seu mutetur ante, vel simul cum scriptione.

Exempla.

Nem akar tanúl-ni. Ügyekez-i könyved-et elolvas-ni. Egygy úr-ral kíván-nék öszsze jön-ni. Atyád-at szeret-ném lát-ni. Tes-sék leül-ni. Nem mulaszt-olak el meglátogat-ni. Ne felejt-sd a' hegedűm-et elhoz-ni. Szeret-né az-t a' lov-at megven-ni. Ne kés-setek hozzánk jö-ni. Vadász-ni menünk. Kíván-tam tiszteletem-et megten-ni. Pest-re megy oskolá-ba jár-ni. Vásár-ra küld-ötte ven-ni. Nem győz-zük az-t ma leír-ni. Gyertek segít-eni. Meg akar-ja néz-ni.

ügyekezik, conatur.
elolvas, perlegit.
öszsze jő, convenit.
tetszik, placet.
mulaszt, intermittit.
látogat, visitat.
felejt, obliviscitur.
késik, cunctatur.
vadászik, venatur.
tiszteletem, cultus meus.
oskola, schola.
jár, frequentat.
vásár, nundinae.
győz, sufficit.
leír, describit.
gyertek, venite.
segít, juvat.

Nota. Cum ad infinitivum modum non possint signa formae determinatae accedere citra confusionem sensus: hinc oportet illa ad verbum finitum adnectere, v. g. *Nem bátorkod-om megmondani. Fél-i megven-ni. Nem akar-ja kér-ni. Iparkod-om elvégez-ni. Kiván-nám lát-ni...* Forte similia dederunt occasionem credendi Révayo, quod verba in *ik* desinentia secus tractanda sint quam alia.

Item. In similibus: *hall-ottalak tanúl-ni, lát-om fut-ni, nem enged-lek menni, sürget-i ir-ni...* omissio quod latet, ideo in syntaxi uberius docebuntur. — In his vero: *kész ember-t öl-ni, nem szabad az-t mond-ani, nem szép hazud-ni, ...* verbum *est* omissum latet, prout mox dicetur.

Item. Quando duo infinitivi concurrunt, latinus se eleganter juvat suo supino in *um;* sed hungarus supino hoc destitutus, utrumque aequaliter exprimit, v. g. *nem akar ir-ni, men-ni, enni, jön-ni...*

2) Signo *va*, *ve* utendum, quando modificationem agentis vel patientis volumus indicare per actionem aliam, quæ simul fit, v. g. *áll-va ir*, stando scribit. Hic innuitur, quod scribens dum scribit una etiam stat, adeoque per stationem modificatur.

Exempla.

Fél-ve jő. Megvet-ve beszél. Nevet-ve mond-otta. Fut-va jár. Óhajt-va vár-om. Bámúl-va néz-i. Siet-ve men-t. Már el van ad-va. Ül-ve dolgozik. Kér-ve sem ad-ja. Ver-vé sem vall-ja meg. Se fő-ve se sül-ve nem jó. Már az iránt meg volt int-ve. Kí-

nál-va sem vesz-i el. Nem tsak int-ve, hanem fenyít-ve is, sőtt még is volt a' végett bűntet-ve. Vár-va vár-ja az-t a' nap-ot. Fek-ve olvas.

fél, timet.	se sül, nec pinsitur.
megvet, contemnit.	az iránt, eatenus.
nevet, ridet.	megint, admonet.
fut, currit.	kínál, offert.
óhajt, desiderat.	elvesz, acceptat.
bámúl, obstupefit.	fenyít, minatur.
siet, properat.	meg is, etiam.
elad, vendit.	büntet, punit.
dolgozik, laborat.	fekszik, jacet.
megvall, fatetur.	olvas, legit.
se fő, nec coquitur.	

Nota. Quod hungarus in simili casu verbum adverbialiter tractet, id quidem valde prudenter facit, quia reapse tunc id unum verbum indicat: quomodo alia actio fiat? adeoque adverbii vicem subit. Ast quod et activum et passivum statum eodem signo *va ve* exprimat, hoc aliquantum incohaerens est, et utique longe melius esset verbum in passivum ponere v. g. *int-etöd-ve*, *kér-etöd-ve*, *ver-etöd-ve*....loco *int-ve*, *kér-ve*, *ver-ve*...quod quidem nec communis sermo respuit, sed tamen studio brevitatis priora magis usuat.—Id quoque multum derogat huic suffixo, quod ex illo non pateat, ad quam spectet actionem, v. g. *fut-va láttam Pétert*, an ego cucurrerim vel Petrus, dum illum vidi? Latinus suo gerundio, participio praesentis et praeteriti majorem distinctionem facit, v.g. *irva láttam*, scribens vidi, v. scribentem vidi, v scriptum vidi. Hungarus ad hanc distinctionem faciendam incepit formativa *vást vést* uti v. g. *foly-vást*, *áll-vást*, *ülvést*, *futvást*, *fekvést*. *hátalvást* (hát-

vást)...sed nondum bene evolvit. Ego censeo nullam vim inferri lingvae, si hanc distinctionem magis evolveremus. Cæterum de his copiosius in Parte III. de formatione adverbiorum ex verbis.

Item Révay ex veneratione antiquitatis commendat talia: *rakvák, tömvék, szórvák, szedvék* ...et recentiores tam avide arripiunt, ut maximam elegentiam in iis reponant, et gemmarum instar suis sermonibus misceant! Notandum talem loquendi modum esse sine mente, et saltem ex servili imitatione lingvae latinae ortum, ac confictum, et saltem a talibus, quibus magis latinae quam huugaricae lingvae nota erat natura. Nam genuinus hungarus istud latinorum: piscibus repleta sunt maria, v. plenae sunt aquae... non reddit sic: *halakkal tömvék a' tengerek*, v. *rakvák a' vizek*...sed v. *tömve vannak a' tengerek, rakva vannak a' vizek*, v. vero *tömöttek a' tengerek, rak-ottak a' vizek*, prout Parte III., ubi formationem vocum docebimus, clarius patebit.

3) Signo *ván vén* utendum, quando modificationem agentis v. patientis volumus indicare per aliquam actionem jam peractam, v. g. *kipihen-vén magát útnak indúlt*, capta quiete itineri se accinxit. Hic innuitur, quod prius quieverit, taliterque modificatus, seu mutatus iter ingressus sit. — Alioquin in similibus omissio *postquam*, v. *si* latet, sed sicut illa exmittere non licet, dum energia ad illa cadit: ita eadem non exmittere, dum hæc ad aliam vocem refertur, puerili modo loqui significat.

Exempla.

Lát-ván az ellenség-et elfut-ott. Megbán-ván előbbi tettei-t életé-t megjobbít-ot-

ta. Elszán-ván magá-t, katoná-vá let-t. Az-t hall-ván elszomorod-ott. Az-t lát-ván megboszszonkod-tam. Lát-ván hogy semmi-t sem végez-het, elmen-t. Eltsügged-vén ereje föld-re rogy-ott. Oda jö-vén mingyárt keres-s fel. Isten-nek ajáll-ván lelké-t meghaláloz-ott. Az-t megért-vén a' guta is megüthet-i. Elbútsúz-ván Barátjai-tul, el-útaz-ott. Az-t kimond-ván eltűn-t.

elfut, aufugit.
megbán, pœnitet.
elöbbi tettei, priora facta
élete, vita sua.
megjobbít, emendat.
elszán, desperat.
elszomorodik, contristatur.
megboszszonkodik, indignatur.
végezhet, potest terminare.
eltsügged, deficit.
rogyik, concidit.
felkeres, exquirit.
ajáll, commendat.
lelke, anima sua.
meghalálozik, moritur.
megért, intelligit.
guta, apoplexia.
megüthet, potest tangere
elbútsúzik, valedicit.
elútazik, peregre it.
kimond, profert.
eltünik, disparet.

§. 93.

Quando utendum infinitivo formæ determinatæ? — Utendum est

1) Dum verba *kell*, *tetszik*, *van*, *nints*, *sints*, *lehet*, impersonaliter sumuntur, v. g. *el kell men-nem*, debeo abire, *nints mit ten-nem*, non habeo quid ad agendum, *tetszett nálam len-ni Uraságodnak?* placuit dominationi vestræ apud me fuisse... Ratio est, quia, verba hæc impersonaliter sumun-

tur; ergo ut personæ tamen innotescant, debent signa earum ad infinitivum accedere; ideo infinitivum similem rectius *personatum* appellabimus.

Exempla.

Meg kell vall-anom. Meg kell vár-nod. Meg kell fizet-nie. Meg kell-ett ten-nünk. Az-t nem kell-ett volna bánt-anotok. El kell-ett volna vesz-niek. Ollyas-t nem tetszik lát-nom. Mi-ért nem tetszik itt marad-nod? Mellyik-et tetszik választ-anod? Ha tetsz-ene valami-t üzen-ned. Tetsz-ett ő isteni Fölségé-nek az atyám-at ez élet-ből ki-szólít-ania. Nem tetsz-ett halgat-niok? Ha tetsz-ene hozzám jön-nötök. Majd leszsz mi-t hall-anod. Van mi-re költ-enem, de nem igen van mi-t. Ostobaság volt az-t gondol-nod. Kár volt az-t emleget-netek. Illetlen volt az-t mond-anod. Nints mi-ből él-nie. Nem volt hová folyamod-nom. Nints mi-t tanúl-notok? Nem lehet itt hagy-nom. Tessék en-ni jön-niök.

megvall, fatetur.
megvár, adexspectat.
megfizet, persolvit.
megtesz, perficit.
bánt, attingit.
elvesz, perit.
ollyas, tale quid.
választ, seligit.
ő Isteni, sua Divina.
Fölsége, Majestas.
költ, expendit.
nem igen van, non adeo habeo.
ostobaság, stupiditas.
gondol, cogitat.
kár volt, dolendum.
emleget, commemorat.
illetlen, indecens.
nints miből, non habet unde.

élet, vita.	hová, quo.
kiszól-ít, evocat.	folyamodik, se convertit.
halgat, attendit.	hagy, relinquit.

Nota. Infinitivus personalis adhibetur etiam tunc, dum verba *van*, *lehet*, tacite latent, v. g. *nem szükséges lát-nod*, non est necesse hoc tibi videre. *Bajos azt megtud-nunk*, difficile nobis est hoc rescire. *Szégyen azért perel-netek*, pudor est ideo vos litigare. *Tagadja leírhat-nod*, negat te posse describere. *Reményelem megláthat-nom*, spero me videre posse. *Bízok eljöhet-netek*, confido vos venire posse. — Alioquin autem verbum *possum* plerumque potentiali *hat het* reddimus, ut Parte III. docebitur, tunc tantum *lehet* exprimitur, dum energia ad illud cadit, v. g. *lehetett volna, de nem akarta megtenni*, loco *megtehette volna, de nem akarta.*

2) Quando in constructione omissum *ut* latet, eleganter hic infinitivus adhibetur, v. g. *megtilt-otta elmen-nem*, interdixit mihi ire. *Megparantsol-tam leír-nod*, mandavi tibi describere. *Hozzá men-nem üzen-te*, ita nunciavit, ut ad illum eam. *Rám bízta ven-nem*, mihi commisit, ut emam. *Nem adott en-nem*, non dedit mihi ad comedendum. *Meghagyta elhoz-nod*, in commissis tibi dedit adferre. *Megengedte itt marad-notok*, indulsit vobis hic manere. *Intett leten-nünk a' kalapjainkat*, monuit nos deponere petasos nostros. *Megkért elvállal-nom*, requisivit me ut assumam... Sed de hoc in Syntaxi uberius, dum de omissionibus agetur. — Ratio autem etiam in his casibus

eadem est, cur personali infinitivo utamur, quam puncto 1-o attigimus.

§. 94.

Quomodo autem utendum verbis his impersonalibus? — Verba hæc proprie non sunt impersonalia, sed sumuntur tantum impersonaliter; construuntur autem sequente modo:

1) Verba *kell*, *van*, *lehet*, ponuntur semper ad personam tertiam numeri singularis, sed ejus temporis, quod sensus exigit, v. g.

debeo,	kell.	habebam	vala.	possim	lehessen
debes,	—	hebebas	—	possis	—
debet,	—	habebat	—	possit	—
debemus,	—	habebamus	—	possimus	—
debetis,	—	habebatis	—	possitis	—
debent,	—	habebant	—	possint	—
debui,	kellett.	haberem	volna.	potuissem	lehetett volna
debuisti	—	haberes	—	potuisses	
debuit	—	haberet	—	potuisset	
debuimus	—	haberemus	—	potuissemus	
debuistis	—	haberetis	—	potuissetis	
debuerunt	—	haberent	—	potuissent	

2) Suffixa possessiva *om*, *od*, *ja*... debent affigi ad infinitivum ita, ut cum eo confluant in *nom*, *nod*, *nia*, *nunk*... vel ad substantivum, si deest verbum, v. g.

vár-nom,	öl-nöm,	van pén-zem
vár-nod,	öl-nöd,	volt atyá-d
vár-nia,	öl-nie,	leszsz mindon-e

vár-nunk,	öl-nünk,	legyen esz-ed
vár-notok,	öl-nötök,	lenne baj-unk
vár-niok,	öl-niök.	volna gond-jok.

3) Substantivum ponitur in dativum, v. g. *neked Pál-nak ... kell, nekem János-nak ... van.*

Exempla.

Nintsen Pajtás semmi baj-om, tsakhogy kevés pénz-em van. Szép szerény-e van az úr lová-nak. Elég ide-je volt kegyelmed-nek. Mikor leszsz névnap-ja anyá-d-nak? Az nagy bú-já-ra len-ne Szüléid-nek. A' katoná-nak had-ba kell men-nie. A' deákok-nak tanúl-niok kell. Pál-nak is el kell-ett men-nie? Meg kell-ett szegény-nek hal-nia. Az-t Ja-kab-nak kell-ett volna elhoz-nia. Nekem azt nem lehet tud-nom, v. én azt nem tud-hat-om. Nem lehet-ett lát-niok, v. nem lát-hat-ták. Lehet mi-n szomorkod-notok, v. van a' mi-n szomorkodhat-tok. Attul lehet fél-nünk, v. attul fél-het-ünk.

Pajtás, socius.	Szüléid, Genitores tui.
kevés, parum.	szegény, pauper.
serény, juba.	hal, moritur.
elég idö, satis temporis.	Jakab, Jacobus.
kegyelmed, Sie, vestra gratia.	elhoz, adfert.
névnap, onomasis.	min, super quo.
bú, moeror.	szomorkodik, tristatur.
	fél, timet.

Nota. Tetszik ita construitur sicut *placet* in latino, quod utique impersonaliter sumitur; eo tantum observato, quod pronomina *mihi, tibi,*

sibi, *nobis*, *vobis*, *illis* in hungarico emaneant, quia haec jam in suffixis *nom*, *nod*, *nia*, *nunk*.. latent. Quodsi tamen energiae causa exprimi debent, tunc vicissim suffixa emanent, v. g. *nekik tettzett mulat-ni*, ipsis placuit se distrahere. — Caeterum quando pronomina haec non ad agentem referuntur, omittenda utique non sunt v. g. *nekem kellett adnia*, mihi debuit dare. *Neki kellett adnom*, illi debui dare. *Nekünk tettzett adnia*, nobis placuit dedisse. *Nektek tettzik igérnie*, vobis placet illi promittere.

Item. Verbum *ván*, quando *habet*, vel *existit* designat nunquam exmittitur; v. g. *új kalapom ván*, *ma szép idö ván*... sed quando copulam designat, semper exmittitur in praesentis temporis persona tertia numeri utriusque, v. gr. *Kész lopni*, paratus est furari. *Elég okos tsalni*, satis prudens ad decipiendum. *Havasak a' högyek*, montes sunt nivosi. *Vitézek a' Lengyelek*, *de nem okosak*, Poloni sunt heroes, sed non sunt prudentes.

Item. Verba haec defectiva *nints* v. *nintsen*, non est, non habeo, *sints* v. *sintsen*, nec est, nec habeo, *tsitt*, tace, tantum duas personas habent, nempe: *nintsennek*, et *tsittatok*, tacete. Reliquas personas *nints* supplet ex *nem ván*, v. g. *nints itt Péter*, non est hic Petrus. *Nintsennek itt a' jó Barátim*, non sunt hic mei boni amici. *Nem voltál ott*, non fuisti ibi. *Akinek most kedve nints*, *annak egy tsepp esze sints*, qui nunc non est jucundus, caret ratione.

APPENDIX

de ortu seu coalitione suffixorum.

§. 95.

Quod est signum Indicativi Modi? — Modus hic nullum habet peculiare signum, quia præter radicem, et ea suffixa, quæ et in aliis modis occurrunt nihil in temporibus Modi Indic. deprehenditur, e. g.

ír-ok, ír-sz, ír. ír-om, ír-od, ír-ja.
ír-unk, ír-tok, ír-nak. ír-juk, ír-játok, ír-ják
ír-ék. ír-ál, ír-a. ír-ám, ír-ád, ír-á.
ír-ánk, ír-átok, ír-ának. ír-ok, ír-átok, ír-ák.
ír-tam, ír-tál, ír-t. ír-tam, ír-tad. ír-ta.
ír-tunk. ír-tatok, ír-tak. ír-tuk, ír-tátok, ír-ták.

§. 96.

Quod est signum Imperativi? — Signum hujus est litera *j*, quia hæc in omni persona utriusque numeri ipsius vel retento, vel mutato sono, suo et radicis deprehenditur, v. g.

retentó:

ír-j-ak, ír-j-ál, ír-j-on, ír-j-am, ír-j-ad, ír-j-a.
ír-j-unk, ír-j-atok, ír-j-onak. ír-j-uk, ír-j-átok, ír-j-ák.

mutato:

árt-s-ak, árt-s-ál, árt-s-on.
árt-s-unk, árt-s-atok, árt-s-onak.

ves-sem, ves-s-ed, ves-s-e.
ves-s-ük', ves-s-étek, ves-s-ék.

§. 97.

Quod est signum Conjunctivi? Signum hujus est litera *n*, quæ ideo in omni persona et tempore ejusdem recurrit, v. g.

ír-n-ék, ír-n-ál, ír-n-a.
ír-n-ánk, ír-n-átok, ír-n-ának.
ír-n-ám, ír-n-ád, ír-n-á.
ír-n-ók, ír-n-átok, ír-n-ák.

írtam, írtál ... vol-n-a. írtam, írtad .... volna.
írni fog-n-ék, fog-n-ál .. írni fog-n-ám, fog-n-ád.

Nota. Infinitivus non habet commune signum, sed formatur per *ni*, *va*, *ve*, *ván*, *vén*, v. g. *ír-ni*, *ír-va*, *ír-ván* ... *Ni* est ipsum monstrativum *ni*, ecce! *va* est radix de *van*, et *ván* videtur componi ex *va* et signo adverbii *an*.

§. 98.

Quod est signum Temporis præsentis? — Tempus hoc nullum habet signum, quia præter personarum et modorum signa nihil in hoc tempore deprehenditur, v. g.

ír-ok, ír-sz, ír. ír-om, ír-od, ír-ja.
ír-unk, ír-tok, ír-nak. ír-juk, ír-játok, ír-ják.
ír-jak, ír-jál, ír-jon. írj-am, írj-ad, írj-a.
írj-unk, írj-atok, írj-onak. írj-uk, írj-átok, írj-ák.

Nota. Conjunctivus non habet tempus praesens, quia tantum indicat, quod aliquid fieret, si certa conditio adesset, aut impedimentum abesset; jam vero quod primo tantum in fieri est, illud utique adhuc non fit.

§. 99.

Quod est signum Temporis Imperfecti? — Signum hujus est litera *a*, et in tenuibus vocibus *e*, ideo hæc in omni persona hujus temporis recurrit, v. g.

néz-e,		néz-e-e,	néz-é,
néz-e-el,	néz-él,	néz-e-ed,	néz-éd,
néz-e-ek,	néz-ék,	néz-e-em,	néz-ém,
néz-e-ünk,	néz-énk,	néz-e-ük,	néz-ök,
néz-e-tek,	néz-étek,	néz-e-tek,	néz-étek,
néz-e-nek,	néz-ének,	néz-e-ek,	néz-ék.
nézn-e,		nézn-e-e,	nézn-é,
nézn-e-el,	nézn-él,	nézn-e-ed,	nézn-éd,
nézn-e-ek,	nézn-ék,	nézn-e-em,	nézn-ém,
nézn-e-ünk,	nézn-énk,	nézn-e-ük,	nézn-ök,
nézn-e-tek,	nézn-étek,	nézn-e-tek,	nézn-étek,
nézn-e-nek,	nézn-ének.	nézn-e-ek,	nézn-ék.

§. 100.

Quod est signum Præteriti Temporis? — Signum illius est litera *t*; ideo hanc in omni persona ejusdem recurrere cernis, e. g.

ír-t,	ír-t	ir-t-am	ír-t-am	volna.
ír-t-ál,	ír-t-ál } volna.	ir-t-ad,	ír-t-ad	
ír-t-am,	ír-t-am	ir-t-a,	ír-t-a	
ír-t-unk,	ír-t-unk } vala	ir-t-uk,	ír-t-uk	
ír-t-atok,	ír-t-atok	ir-t-átok,	ír-t-átok	
ír-t-anak,	ír-t-ak,	ir-t-ák,	ír-t-ák	

Nota. Longe prudentius et indoli lingvae conformius fuisset tempus Conjunctivi loco inepti *volna* sic formare: *ír-n-ott-am*, *ír-n-ott-ál*, *ír-n-ott*... quod ut ab Eruditis recipiatur commendare sustineo.

Item. Imperativus hoc tempore in omni lingva destituitur cum gravi loquentis impedimento, et lingvae defectu, nam et id saepe indicare volumus, quod jam olim debuerit aliqua actio fieri. Quia vero defectum hunc in lingva hungarica sic maxime indoli ejus conformiter supplere possumus: *ir-j-ott-am*, *ir-j-ott-ál*, *ir-j-ott*, *ir-j-ott-unk*... hinc et hoc Eruditis commendatum eo.

§. 101.

Quod est signum Futuri? — Signum hujus est verbum auxiliare *fog*, cum signo infinitivi *ni*, auctum tamen signis personarum, v. g.

Jövendő idő.	fog-ok	Jövendő idő.	fog-om
	fog-sz		fog-od
	fog		fog-ja
	fog-unk		fog-juk
	fog-tok		fog-játok
	fog-nak		fog-ják
Jövendő idő.	fog-nék	Jövendő idő.	fog-nám
	fog-nál		fog-nád
	fog-na		fog-ná
	fog-nánk		fog-nók
	fog-nátok		fog-nátok
	fog-nának		fog-nák

Nota. Verbum hoc proprie significat: *capit*, *prehendit*, adeoque sic ad verbum prodit: *capit scribere*, quia vero hoc non sat bonum sensum dat, ideo recentiores svadent illud non inusitatum *and end* generatim loco hujus adhibendum. Interim, cum illud etiam conceptum necessitatis in

se, ut in Parte 3-tia dicetur, involvat, et peculiare verbum, per omnes modos et tempora flexile constituat: hinc promiscue adhibendum non censeo, sed tantum ibi, ubi sensus postulat.

§. 102.

Quod est signum Personæ Primæ? — Signum hujus in singulari Præs. Temp. est: *ok*, *ek*, *ök*, in Præt. *am*, *æm*, in Imperativo *ak*, *æk*; in plurali vero ubique *unk*, *ünk*, uti patet ex resolutione verbi:

néz-ek,	néz-ünk.
néze-ek, néz-ék;	néze-ünk, néz-énk,
nézt-æm,	nézt-ünk,
nézz-æk,	nézz-ünk,
néz-ne-ek, nézn-ék.	nézne-ünk, nézn-énk.

§. 103.

Quod est signum secundæ Personæ? — Signum hujus in singulari est: *ol*, *el*, *öl*, aut etiam *sz*, *asz*, *ész*; in plurali vero *tok*, *tek*, *tök* in omni tempore, v. g.

néz-el,		néz-tek,	
néze-el,	néz-él,	néze-tek,	nézé-tek,
nézt-el,	nézt-él,	nézt-tek,	néztæ-tek,
nézz-el,	nézz-él,	nézz-tek,	nézzæ-tek,
nézne-el,	nézn-él,	nézne-tek,	nézné-tek.

§. 104.

Quod est signum Tertiæ Personæ? — Persona hæc in singulari nullum habet signum, excepto imperativo, ubi *on*, *en*, *ön*, illam designat; in plurali vero ubique est *nak*, *næk*, quod tamen in præt. perf. in *ak*, *æk* abbreviatur, v. g.

ír,	ír nak,	
íra,	íra-nak,	írá-nak,
írt,	írt-nak,	írta-nak, írt-ak,
írj-on,	írj-nak,	írjo-nak, v. írja-nak,
írna,	írna-nak,	írná-nak.

§. 105.

Quid indicant signa verborum formæ determinatæ? — Indicant generatim actionem unius personæ in alteram, tamquam determinatum objectum, v. g. *lát-om*, ego id video, *lát-od*, tu id vides, *lát-ja*, ille id videt, *lát-lak*, ego te video... In specie vero

1) Actionem primæ pers. in tertiam, seu objectum, denotat in sing. *am*, *om*, *æm*, *em*, *öm*; in plur. vero: *uk*, *juk*, *ük*, *jük*, v. g.

ír-om, ego scribo id	ír-juk, nos scribimus id.
íra-am, ír-ám, ego scribebam id.	íra-uk, ír-ók, nos scribebamus id.
írt-am, ego scripsi id.	írt-uk, nos scripsimus id.
írj-am, ego scribam id.	írj-uk, nos scribamus id.
írna-am, írn-ám, ego scriberem id.	írna-uk, ír-nók, nos scriberemus id.

2) Actionem secundæ personæ in tertiam, seu objectum, denotat in singulari *ad*, *od*, *æd*, *ed*, *öd*; in plurali vero *átok*, *étek*, *játok*, *jétek*, *itek*, v. g.

ír-od, tu scribis id.	ír-játok, vos scribitis id.
íra-ad, ír-ád, tu scribebas id.	íra-átok, ír-átok, vos scribebatis id.
írt-ad, tu scripsisti id.	írt-átok, vos scripsistis id.
írj-ad, tu scribas id.	írj-átok, vos scribatis id.
írna-ad, írn-ád, tu scriberes id.	írna-átok, írnátok, vos scriberetis id.

3) Actionem tertiæ personæ in tertiam designat in sing. *a*, *ja*, et in tenuibus vocibus *e*, *i*; in plur. vero *ák*, *ják*, *ék*, *ik*, v. g.

ír-ja, ille scribit id.	ír-ják, illi scribunt id.
íra-a, ír-á, ille scribebat id	íra-ák, illi scribebant id.
írt-a, ille scripsit id.	írt-ák, illi scripserunt id.
írj-a, ille scribat id.	írj-ák, illi scribant id.
irna-a, irn-á, ille scriberet id.	irna-ák, irnák, illi scriberent id.

4) Actionem denique primæ personæ in secundam exprimit *lak*, *læk*, v. g.

vár-lak, ego exspecto te.
vára-lak, várálak, ego exspectabam te.
várt-lak, vártalak, ego exspectavi te.
várj-lak, várjalak, ego exspectem te.
várna-lak, várnálak, ego exspectarem te.

Nota. In perfecta lingva deberet reciproca actio omnium personarum, seu non tantum primæ in secundam et tertiam, prout in lingva hung. est, sed etiam secundæ et tertiae in primam, item tertiae in secundam, et quidem utriusque numeri denotari. In lingva quidem hung. *ol*, *el*, *öl*, et *on*, *en*, *ön*, similia videntur indicare, v. g. *egyék*, *egyen*, *egye*... Sed quia non sunt bene usu evoluta, et alioquin totalem defectum hæc non supplent, ideo illa hic loci silentio praeterimus.

§. 106.

Ex quibus ergo partibus signa hæc componuntur? — Cum jam signa hæc, et personam, quæ agit, et objectum, in quod agitur, determinent: hinc duabus illa constare debent partibus; una, quæ personas, n. p. *m*, *d*, –, *uk*, *tok*, *k*; altera quæ objectum de-

signet, qualis est *a*, *o*, *ja*, et mutato sono *æ*, *e*, *i*, quæ ideo in omni tempore recurrunt, uti patebit ex analysi sequente:

ír-o-m;	ír-o-d;	ír-ja;
íra-a-m, írám;	íra-a-d, irád,	íra-a, irá.
írt-a-m,	írt-a-d,	írt-a,
írna-a-m, írnám;	írna-a-d, irnád,	írna-a, irná,
írj-a-m,	írj-a-d;	írj-a,
ír-ja-uk, írjuk,	ír-ja-tok, írjátok,	írj-a-k, írják.
íra-a-uk, írók,	íra-a-tok, irátok,	íra-a-k, irák.
írt-a-uk, írtuk,	írt-a-tok, írtátok;	írt-a-k, írták.
írna-a-uk, írnók	írna-a-tok, írnátok	írna-a-k, írnák
írj-a-uk, írjuk.	írj-a-tok, írjátok	írj-a-k, írják.

Nota. Non credas ergo Révayo, quod *om am* ... ego; *od, ad* ..., tu, *a, ja* ... ille ... designet. Si enim *ja* v. *i* tertiam personam indicaret, quid quaeso quaereret signum tertiae personae in reliquis personis? seu cur in aliis personis compareret uti reapse comparet? Sed si objectum designat, utique tunc naturale est ut in omnibus personis idem signum recurrat, quia omnes personae in idem objectum agunt. Sublimius certe Compositores lingvae nostrae cogitabant, quam Révay, qui omni suffixo suum *ego tu ille* subtrudere voluit, uti Parte 3-tia hujus operis adhuc uberius patebit. — Caeterum signum objecti nihil aliud est, quam transmutatum *a'*, *e'*, seu *az*, *ez*.

Item. Quae de coalitione suffixorum hic dicta sunt, non in gratiam initiantium adlata sunt, quos utique haec latere possunt; sed eo fine, ut ea, quae §. 79. punct. 5. *Nota.* asseruimus, clariora fiant, et mancam Révayi doctrinam novatores suspicere desinant.

OSZK

OSZK

Olga Remijanien.